LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

Beszédes Valéria: Tematikus számunk elé
Barna Gábor: Parasztkántor-, kántor-népénekek
Borús Rózsa: Kántorok és kántorversek Topolyán
Pénovátz Antal: Sírversek 1890, 1891
Balla Ferenc: Bezdáni kántortanítók
Kovács Endre: Doroszlói kántorok
Silling István: A kupuszinai kántorok
Molnár Rózsa: Az észak-bánáti segédkántorok
Palatinus Aranka: A muzslyai kántorok
Törköly István: Nemcsak énekelt, tanított is
Klamár Zoltán: A tóthfalusi kántor – Bella János munkássága
Bózsó Ildikó: A martonosi kántorok
Nagy Abonyi Ágnes: Balassy Gyula, a zentai kántor
Tripolsky Géza: Kántorok torka
Beszédes Valéria: Egy szabadkai külvárosi kántor tevékenysége

3–4

1998

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

XXVIII. évfolyam, 1998. 3–4. szám

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ

Fő- és felelős szerkesztő:
Dr. Várady Tibor

E számot szerkesztette:
Mgr. Beszédes Valéria

Lektor:
Farkas Zsuzsa

Korrektor:
Čekić Ida és Buzás Márta

Műszaki szerkesztő:
Szilák Ibolya

Folyóiratunk támogatói: Nyílt Társadalomért Alap – Jugoszlávia, a Szerb Köztársaság Művelődési Minisztériuma, Illyés Közalapítvány, Budapest

TARTALOM

Beszédes Valéria: Tematikus számunk elé 165

Barna Gábor: Parasztkántor-, kántor-népénekek 167
Borús Rózsa: Kántorok és kántorversek Topolyán 177
Pénovátz Antal: Sírversek 1890, 1891 187
Balla Ferenc: Bezdáni kántortanítók 199
Kovács Endre: Doroszlói kántorok 211
Silling István: A kupuszinai kántorok 219
Molnár Rózsa: Az észak-bánáti segédkántorok 224
Palatinus Aranka: A muzslyai kántorok 228
Törköly István: Nemcsak énekelt, tanított is 236
Klamár Zoltán: A tóthfalusi kántor – Bella János munkássága 240
Bózsó Ildikó: A martonosi kántorok 252
Nagy Abonyi Ágnes: Balassy Gyula, a zentai kántor 257
Tripolsky Géza: Kántorok torka 268
Beszédes Valéria: Egy szabadkai külvárosi kántor tevékenysége 274

Beszédes Valéria

TEMATIKUS SZÁMUNK ELÉ

1997. október 25-én már hatodik alkalommal jöttek össze a JMMT Kiss Lajos Néprajzi Szakosztály tagjai, hogy fölolvassák értekezéseiket a vallási néprajz köréből. Házigazdánk tavaly októberben Vrecko Ferenc gunarasi plébános volt.

Egy-egy falusi közösségben korábban – a jegyző és a kisbíró mellett – egy-egy kisebb településen kizárólag a kántoroknak volt magasabb iskolai végzettségük, ők képviselték az értelmiséget. XVIII. századi tevékenységükre vidékünkön azokból a kontraktusokból következtethetünk, melyeket Bárth János tett közzé 1974-ben a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeiben. Tanítói ténykedésük mellett sok helyen a jegyzői teendőket is ellátták. A XIX. század végéig, amíg az egyházat és az iskolákat nem választották el egymástól, több helyütt a tanító kötelessége volt a kántori feladatok ellátása is. Nálunk a második világháború végéig volt így. Később ez a két foglalkozás már nem kapcsolódhatott egymáshoz.

A kántortanítók nagy hatással voltak egy-egy település művelődési életének alakulására. Nemcsak a templomi teendőket végezték. Gyakran vezették a falusi, illetve tanyai olvasóköröket. Sok esetben ők tanították meg a gyerekekkel a naptári ünnepekhez kapcsolódó dramatikus népszokásainkat: a betlehemezést, a csillagjárást, a pünkösdölőt. Fő feladatuk korábban is, napjainkban is az volt, hogy minél ünnepélyesebbé tegyék a szentmisét, az egyes szertartásokat. Az emberi élet fordulóihoz fűződő egyházi szertartásokban fontos feladatuk van a kántoroknak is, de személyes kapcsolatba a hívőkkel kétségtelenül a temetéskor kerülnek. Ők azok, akik közvetítenek az elhunyt és az itt maradottak között.

Sajnos, napjainkban sok településünknek sem önálló papja, sem kántora nincsen. Ugyanaz az ember szolgál több településen is. A parasztkántorok szolgálatát is csak az emlékezet őrzi. Még a két világháború közötti időszakban is minden településen volt olyan tehetséges, jó han-

gú férfi vagy nő, aki a hivatalos egyháziaktól megtanulta a legfontosabb énekeket, ők azután megadták a végtisztességet azoknak, akiket se pap, se kántor nem temethetett el, mert vadházasságban éltek vagy öngyilkosok lettek.

Bácska és Bánát falusi és városi kántorainak munkásságáról készültek az ebben a számunkban közölt értekezések, azaz topolyai, bezdáni, doroszlói, kupuszinai, martonosi, tóthfalusi, zentai, szajáni, oroszlámosi, muzslyai, szabadkai működéséről. Olvashatunk azonban a pirosi református kántor kéziratban ránk maradt sírverseiről is.

A kántor tevékenységével keveset foglalkoztak a magyar néprajztudományban, mert csak újabban tanulmányozzák a kutatók tevékenységüket. Elsősorban a temetéseken betöltött szerepüket vizsgálják. A halotti búcsúztatókra a műfaj végórájában figyelt fel a magyar néprajztudomány. Átmeneti, az írásbeliség és szóbeliség határán levő műfajnak tekintették a folkloristák. A faluközösségben betöltött funkciójára Jung Károly hívta fel a figyelmet. Kríza Ildikónak a felsőnyéki halotti búcsúztatókról írt összefoglalójában a műfaji, illetve terminológiai kérdésekre is választ kapunk. Kunt Ernő funkcionálisan értelmezte a kántorok búcsúztatóit. Bartha Elek a dél-gömöri, dél-szlovákiai példák alapján világította meg a műfaj sajátosságait és funkcionális kérdéseit.

Napjainkban már nem csupán a parasztkántorok szövegeit lenne fontos összegyűjteni, hanem a hivatásosokét is, mert félő, hogy lassan feledésbe merülnek. Pedig ezen a tájon is nagy hagyománya van a kántorkodásnak. Az 1997 őszén Gunarason megtartott tanácskozásnak a célja az volt, hogy emléket állítsunk az egykori kántoroknak, s egy-egy településen közelebbről megismerjük tevékenységüket.

Végezetül köszönet illeti a Legrad, a Mediana projekt vállalatokat és a szabadkai önkormányzatot, hogy a tanácskozást megtarthattuk.

Barna Gábor

PARASZTKÁNTOR-, KÁNTOR-NÉPÉNEKEK

A dél-alföldi Mezey kántorok példáján

Antal József (1940–1997) áldozópap, népénekkutató barátom emlékének

A *kántor* a liturgikus szolgálat egyik fő szereplője. Feladatköre az évszázadok során változott. Ezt az egyházi éneklés változásaival párhuzamosan érthetjük meg. A kántorok újkori szerepének megértéséhez tehát vázlatosan át kell tekintenünk a liturgiához kapcsolódó énekek történetét is.

A középkorban a liturgikus énekeknek kötött rendje volt. A liturgiában csak az egyszólamú latin nyelvű gregorián ének szólalt meg. S ami figyelemre méltó a keresztény egységet amúgy is hangsúlyozó középkorban: ugyanaz volt hallható a püspöki székesegyházakban is, mint a falusi templomokban – legfeljebb vagy csupán eltérő színvonalon. Az egyszólamú latin gregorián éneknek mind a szövege, mind a dallama kötött volt. Bár bizonyos népénekeink gyökerei valószínűleg a középkorra nyúlnak vissza, nagy kérdés, hogy a középkorban létezett-e magyar nyelvű liturgikus ének. Ha létezett is, az erős liturgikus megkötöttségek miatt csupán kiegészítő szerepe lehetett.

Ebben a korban az egyházi zene szervezője, vezetője a kántor és kisegítője, a *succentor* volt. Szerepük azonban eltért az újkorból ismert kántorok szerepétől. Nem elsősorban az orgonálás és az éneklés jelentette fő elfoglaltságukat, hanem a liturgia lebonyolításának megszervezése, a gregorián ének megtanítása, az utánpótlás nevelése, kórus vezetése falun és városon egyaránt. Az általuk közvetített és megtanított gregorián énekkultúra rajta hagyta a nyomát még a magyar népdalok dallamvilágán is.

A XVI. századig, nagyjából a török hódoltságig és a reformáció magyarországi elterjedéséig élt ez a gyakorlat. A Mohács utáni évtizedekben nemcsak a középkori Magyarország omlott össze, hanem a

katolikus egyház is. A török pusztítás nyomán megszűntek a korábban jól működő káptalani és mezővárosi iskolák. A reformáció hatására alakult protestáns egyházak liturgiája pedig szemben állt a középkori gyakorlattal. Ezek a liturgia megváltoztatása mellett hangsúlyosan az anyanyelvűséget képviselték. A protestáns egyházakban a liturgikus énekek a latin nyelvű gregorián helyett tanulságos szövegek anyanyelvű előadásában merültek ki. Ehhez társult még, hogy a XVI. századra Európában, a fenti folyamattal ellentétes irányú fejlődés eredményeképpen, kialakult a többszólamúság. A polifon ének magas fokra jutott, s kiszorította a liturgiából az egyszólamú gregoriánt. Mindez természetesen visszahatott a katolikus egyház és ének gyakorlatára is.

A polifon ének és templomi zene magas szintű gyakorlásához azonban jól képzett szakemberekre, zenészekre és énekesekre volt szükség, amihez azonban csak néhány nagyobb helyen voltak meg a kellő pénzügyi és személyi feltételek. A szűkös anyagi lehetőségek között a református egyház anyanyelvű éneklése is erős példaként hatott. Ekkor vált ketté a magyar egyházzene útja. A nagyobb székesegyházakban, szerzetesi templomokban a török alatt, majd a töröktől való felszabadulás után a polifon egyházzenéé lett a vezető szerep. Itt az egykori kántor helyét a zenészként, zeneszerzőként is működő karnagy-kántorok foglalták el. Ők a fizetésükért két-három diákot is tanítottak, akik felnövekedve zenészekké vagy karnagy-zeneszerzőkké válhattak.

A többi, falusi és kisvárosi templomban a kántornak kellett helytállni a pap mellett, sokszor helyette is. A török hódoltság és a reformáció korának hatalmas katolikus paphiánya arra kényszerítette az egyházat, hogy *licenciátus*okat jelöljön ki, akik valamelyest hitismeretekkel rendelkezve a papot helyettesítik, s természetesen az éneklést is vezetik. Ezt a szerepet betölthette a falusi tanító is.

Ezek a körülmények alakították ki a XVII–XIX. századi kántori munkakört. Tevékenységük sajátos irányba mutatott. Énekgyakorlatukban csaknem egyeduralkodóvá lett az egyszólamú, sokversszakos, olykor orgonával kísért ének, népének, a *cantio*. A kezdeti időszakban ez az énekkincs három forrásból táplálkozhatott: 1. a késő középkor liturgián kívüli, nemzeti nyelvű énekei, 2. protestáns dallamok katolikus tartalmú szövegekkel, 3. új szövegek népszerű dallamokra, amelyek révén a katolikus tanítás egyes részeit közvetíthették a népnek. Ennek során alakult ki a „csendes mise", amelyben a pap a liturgikus szövegeket csendben mondta latinul, a nép pedig cantiókat énekelt magyarul. Ez párhuzamos cselekménysort jelentett. Az ének elvesztette azt a normát, amelyhez igazodni kellett. Az egyház ebben a folyamatban sorsára hagyta a zenét, mondja Dobszay László.

Kialakultak új népénekes ájtatossági formák: népvecsernyék, a nagyheti lamentáció. Divatos áramlatok hatottak az egyházi zenére. A kor éneklésének támaszai a kiadott cantionálék és kéziratos népénekes-

könyvek voltak. A szövegek tartalmi kötöttsége is meglazult. Az új szöveg új, divatos, érzelmesebb, felszínesebb és közhelyesebb dallamot hozott magával. S ezt megalkotni az alacsonyabb képzettségű falusi, kisvárosi kántori réteg is tudta. (Erős párhuzam vonható a XIX. század magyarnóta-termésével.) A kántorok tevékenységében két szint fedezhető fel: ápolni és gondozni a korábbi, értékes népénekanyagot, vagy pedig a kor divatjának hódolva átvenni és népszerűsíteni új szerzeményeket, vagy maguknak is írni hasonlókat. Ezek aránya egyénenként, kántoronként változott.

A kántor azonban nemcsak a templomi éneklésnek volt szervezője, vezetője és alakítója. A kántor sokáig tanító is volt egyúttal. Eredeti feladatköre a mai értelemben vett kántor tevékenységével volt azonos. A XVI. századtól bővült a munkaköre: az egyházi ének oktatásán kívül a vallási alapismeretek tanításával, majd az olvasás és írás megtanításával is foglalkozott azok számára, akik további tanulmányokra készültek. E hármas tevékenységi kör (éneklés vezetése és tanítása, katekizmus és a bibliai történetek magyarázata, írni és olvasni tanítás) megmaradt a XVIII. századig. Ekkor feladatul kapta a kántortanító a számolni tanítást is. Mindennek nagyon fontos gyakorlati szerepe volt: a falusi, mezővárosi élet mindennapjaira készítettek fel ezek az emberek a hétköznapi munkában és a vallásos életben egyaránt.

A XVIII. századra alakult ki a falusi és mezővárosi iskolák hálózata, bennük a fenti feladatkört ellátó tanítóval. A század során azonban egyes nagyobb településeken a kántor és a tanító funkciója elvált. A kántornak megmaradt az énekelni tanítás és a templomi, a hangszeres liturgikus szolgálat, a tanítók pedig írni-olvasni és számolni tanították a diákokat.

Ilyen körülmények között még inkább érvényesülhetett az újkori egyházzene alakulásában és alakításában a kántorok énekgyűjtő, énekszerző és énekkiadói tevékenysége. Ez az állapot megmaradt egészen a XX. század közepéig, tájainkon az egyházi iskolák államosításáig, s az egyházak működési terének erős beszűkítéséig.

Nézzünk minderre néhány példát egy kántorcsaládnak, a Bácskában és a Bánságban, valamint a tágabb Dél-Alföldön is sok helyen működő Mezey kántorok működéséből és munkásságából!

A Mezey-énekekre a figyelmemet az 1980-as évek elején Csépán végzett kutatásom irányította. Az ott rögzített betlehemes játék dalbetétjei között ugyanis olyan éneket találtam, amely szó szerint megtalálható az *Istent dicsőítő egyházi énekkönyv. A N.-K.-Sz.-Mártoni keresztény hívek részére. Szabadon közrebocsájtja ifj. Mezey Nepomuk János Kun-Szent-Márton város kántora. Szentes. Nyomatott Sima Ferenc gyorssajtóján, 1883* című, Kunszentmártonban általánosan ismert énekeskönyvben. Ettől kezdve nemcsak figyeltem, hanem tudatosan is kerestem a Mezey-énekeket a szóbeliségben, valamint a kéziratos és nyomtatott

énekeskönyvekben. Azonosításukhoz egyetlen, ám annál pontosabb fogódzót az *akrosztikon* adott: azaz a versfőkből (a versszakok első betűje) kiolvasható volt a MEZEY név. Első kutatási eredményeimmel Rajeczky Benjáminhoz fordultam, aki Antal József makói templomigazgatóhoz és népénekkutatóhoz irányított. Antal Józsefről kiderült, hogy Mezey-leszármazott, Mezey Mór szentesi főkántor ükunokája.

1982–1983-tól együtt kutattuk e kántorcsalád népénekgyűjtő és -kiadó, valamint énekszerző és kiadói tevékenységét. A tervezett monográfiát azonban már magamnak kell befejeznem, mert Antal József 1997 januárjában váraltanul elhunyt. Előadásommal emléke és munkássága előtt is szeretnék fejet hajtani és tisztelegni.

A Mezey család

A Mezey család egyike a legkiterjedtebb XIX–XX. századi kántorcsaládoknak. Leszármazottaik ma is élnek, kántorként azonban már senki sem működik közülük. Egy bizonytalan XVII. századi nyom után – egy bizonyos Mezey Sándor kéziratos halottas könyvét említik 1646-ból a kalocsai érseki könyvtárból – a biztosan ismert első Mezey, Mezey János már kántor. A családi visszaemlékezésekből élete fő vonalaiban rekonstruálható. 1809-ben Soltvadkertben született. A XIX. század eleji soltvadkerti jobbágyösszeírásokban valóban szerepel a Mezey név. Ezt erősíti, hogy a múlt századi leszármazottak közül többen a vadkerti előnevet használták.

A XIX. század második felének forrásaiban öreg Mezey Jánosnak nevezett első kántorunk működéséről a legrészletezőbb adatokat az Egri Főegyházmegyei Levéltárban találtam az alesperesi látogatások kunszentmártoni irataiban a Mezey János és Meggyesi József kántorok között és körül 1861-ben lefolyt, alább röviden érintett alkalmazási bonyodalmak kapcsán. Önmaga igazolására Mezey János bemutatta korábbi munkahelyeiről beszerzett ajánlásait, amelyekből fény derül kántori működésének állomásaira.

1831. június 16-án a székesfehérvári egyházmegyéhez tartozó Sárszentmiklós plébánosa igazolja, hogy Mezey János *ludirector*, azaz igazgató tanító és kántor négy évig működött a településen. 1835 áprilisában kelt a kalocsai érseki székesegyház prépostjának és a város bírájának levele, amely tanúsítja, hogy Mezey János a székesegyház kántora, *énekese* volt két és fél évig. Innen került Óbecsére. Óbecsei tevékenységéről Gärtner István jelenlegi óbecsei kántor írt Óbecséről szóló, annak idején betiltott könyvében. Itt közli fényképét is. Mezey János kántor Óbecséről az 1848-as magyar forradalom ellen fellázadt szerbek miatt, akik akkor feldúlták nemcsak Óbecsét, hanem más magyar településeket is, volt kénytelen feleségével és hét gyermekével

elmenekülni. Érdemes idézni Óbecse elöljáróinak igazoló leveléből: „... *bizonyútjuk hogy Mezey János Úr, itteni tizen-negyedfél évi éneklői hivataloskodása alatt valamint az orgonánni jártassága, nem külömben ritka kellemű éneklési tehetsége, úgy szinte a' társas életben illő alkalmaztatásával, valamint a' mi – úgy az egész Városi lakósaink közbizodalmát megérdemelvén, azt tökéletessen el is nyerte. – Mellyről is e' rendkívüli háborús idő tekintetéből adjuk ezen bizonyitó levelünket Ó Becsén September 25^{én} 1848^{ik} évben. Zsívkovics Jóczó Kassir és H. bíró mk. Varnyú István Kassir mk. Sajti János Eskütt mk. és a többi Elöljárói Ó Becse Mező Várossának. – Tripolszky József mk. Jegyző által.*"

Hasonló elismerés olvasható ki Wágner Tóbiás óbecsei plébánosnak a fél évvel későbbi, a menekülés során írott ajánlóleveléből: „*Adom tudtára mindenkinek kit a' dolog illet: hogy soraimat elő mutató Mezey János úr Ó Becse Mező várossában mint énekes és Orgonista tizennégy éveket eltöltvén, az idő alatt jámbor magaviselete mellett hivatalát köz tetszés és megelégedéssel teljesítette minél fogva tellyes mértékben érdemesnek találom hogy őt – minekutánna Városunk és Templomunk az ellenség dühe által lángok martalékává lett, hivatalában mostanság nem működhetik, mindenkinek, kinél ebbeli hivatal elnyerése végett magát jelentené – különössen ajánlani kedves kötelességemmé tegyem. Kelt Szabadkán Május hó 3^{án} 1849.*"

Menekülésének útját fiának, Mezey Mór későbbi szentesi főkántornak – Antal József ükapjának – kéziratban maradt kottás énekeskönyvei jelzik. 1848-ban pl. a hónap megjelölése nélkül Kisteleken írt egy éneket öreg Mezey János, majd 1849-ből Kiskunfélegyházát jelzi. Valószínűleg még ebben az évben Kunszentmártonba települhetett. Hányattatásairól, letelepedési kísérleteiről, majd kunszentmártoni megtelepedéséről sajnos semmi részletet nem ismerünk.

Kunszentmártonban az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt magát erősen exponáló Meggyesi József kántort állásából felsőbb nyomásra 1850-ben elmozdították. Helyébe 1850. február 1-jével a szokásos pályázat mellőzésével Mezey Jánost választották meg a város kántorának. Az első ismert kunszentmártoni énekét 1850. március 6-án írta meg. Ez eredeti kéziratban fennmaradt, s azt mint „*Nagy Kun Szent Mártonyi Éneklő és Orgonista*" írta alá. Bár a délvidéki harcok elcsendesülésével Mezey Jánost Óbecsére visszahívták, ő engedve a kunszentmártoni hívek marasztalásának, ott maradt. Tizenegy évig töltötte be a kunszentmártoni kántori állást. Óbecsére Lajos fiát választották meg kántornak. Az 1860. évi októberi diploma kiadása, az elnyomás gyengülése után 1861-ben Meggyesi Józsefet visszahelyezték állásába. Öreg Mezey János pedig ekkor tért vissza Óbecsére, s Lajos fia halála után ott működött egészen haláláig, 1880-ig. Sírja 1930-ban még állt a Belvárosi temetőben. Öregkori fényképe sokáig megvolt még Óbecsén.

Erről másolatot ismerünk, közölte azt Gärtner István előbb említett könyvében. Öreg Mezey János 24 gyermeke közül 10 kántor lett.

1872-ben Mezey Nepomuki Jánost Kaposvárról hívták meg a kunszentmártoni kántori állásba, aki magát *kántor*nak és *kaposvári karnagy*nak titulálta, s pályázatához bemutatta Kaposvár, Izsák, Óbecse, Trencsén és Szeged-Felsőváros, valamint a Vallásügyi Minisztérium igazoló iratait. Ennek utóda 1888-ban Mezey István addig makói kántor lett, egészen 1913-ban bekövetkezett haláláig. Őt követte Mezey István 1936-ig, majd a kunszentmártoni kántorságot öccse, Mezey László vette át 1950-ig.

Anélkül, hogy a Mezey család további tagjairól, valamint dunántúli ágáról részletesebben szólnék, csak annyit szeretnék megjegyezni, hogy a századforduló idején e családnak tagjai kántorkodtak Óbecse, Péterréve, Vinga, Kiszombor, Makó, Mezőkovácsháza, Mindszent, Szeged, Szentes, Csongrád, Kunszentmárton, Cibakháza, Kecskemét, Cegléd, Jászapáti, Sárszentmiklós, Kaposvár és Kalocsa településeken. A dunántúli ág leszármazottai Faddon, Dunaföldváron, Regölyben, Sásdon, Gerdén, Hosszúhetényben és Martonfán működtek.

Ősüknek mind öreg Mezey Jánost tekintették, akit a múlt század végén a Dél-Alföldön *kántorkirály*ként emlegettek.

Mezey-énekeskönyvek

Öreg Mezey János termékeny dalszerző és egyúttal dalgyűjtő is volt. 1853-ban adta közre *Énekes könyv, a Nagy Kun Szent Mártoni buzgó 's ájtatos keresztény hívek számára írta Böjtelő 16. 1853. évben Mezei János Kun Szent Mártoni kántor. Szarvason, Réthy Lipót nyomdájában, 1853.* E könyvet főleg Kunszentmártonban használták, de felbukkant belőle példány Makón is.

Öreg Mezey János valószínűleg jó kapcsolatokat ápolhatott Réthy Lipót nyomdásszal, akinek Szarvason, Gyulán és Aradon is voltak nyomdái. Később is fordult hozzá. Pár év múlva jelent meg nála *Adventi énekek a boldog szüz Máriához Mezeitől. Gyulán, 1858. Nyomtatta és kiadta Réthy Lipót.* Öreg Mezey énekeit fiának, Mezey Mór szentesi főkántornak a kéziratos kottás füzetei őrizték meg. Maga Mezey Mór is követte atyja példáját, s *Énekeskönyv a szentesi buzgó és ájtatos keresztény közönség számára. Összeírta: Mezey Mór, éneklész. Szentesen, január hóban, 1873. évben* címmel maga is kiadott énekeskönyvet.

A legelterjedtebb, legismertebb és máig legnagyobb hatású énekeskönyv 1883-ban jelent meg: *Istent dicsőítő egyházi énekkönyv. A N.-K.-Sz.-Mártoni keresztény hívek részére. Szabadon közrebocsájtja ifj. Mezey Nepomuk János Kun-Szent Márton város kántora. Szentes. Nyomatott Sima Ferenc gyorssajtóján, 1883.* Ennek kiegészítése a *Toldalék*

az Istent dicsőítő egyházi énekkönyvhöz melyben az egész évi nagy vecsernyék és szertartások Mezey Nep. János kántor által magyarul írattak. Itt olvashatók a vasárnapi és ünnepi litániák, vecsernyék, az egyes szentekről szóló ünnepi énekek, a gyertyaszentelés, a hamvazkodás, a barkaszentelés, a passiók, a teljes nagyheti szertartás, a búzaszentelés és a keresztjáró hét imáinak szövege.

A könyv főleg öreg és ifjabb Mezey János énekszövegeit tartalmazza dallamutalásokkal, kották nélkül. A könyvet ismerik a Kunszentmárton környéki településeken, s egy 1930-as évekbeli feljegyzés szerint közkézen forog a Bácskában és a Bánátban is.

Talán legnagyobb földrajzi területen a Mezey búcsújáró könyv ismerős: *Szűz Mária dicsérete. Azaz: énekes és imádságos könyv a búcsújáró ker. kath. hívek használatára. Főpásztori jóváhagyás mellett imádságokkal bővítve kiadja Szombathy Sándor Kalocs-főmegyei áldozár. Kalocsán, 1865.* A könyv előszava szerint a Mezey-énekekhez imádságokat fűző pap Szombathi Sándor akkoriban óbecsei pap volt. Onnan ismerhették egymást. Ezt a búcsús énekes- és imádságoskönyvet mind a mai napig megtalálni Kalocsa és Szeged környékén, a Bácskában és a Bánságban egyaránt. Nekem is több példányom van kunszentmártoni, csépai és cibakházi egykori búcsúvezetők hagyatékából – nemegyszer azzal a bejegyzéssel, hogy Máriaradnán, Dél-Magyarország egyik legnagyobb búcsújáró helyén vették. E búcsúkönyv használatáról, énekeinek kéziratban is történő elterjedéséről ír Bárth János az illancsi tanyák népének búcsújárásáról szóló tanulmányában. A könyvnek ismerjük további kiadásait is. Ahogy Szombathi Sándort továbbhelyezték papi állomáshelyeire, úgy írta előszavait más és más helyen.

Az ötödik énekeskönyv, amelynek révén Mezey-énekek, s az általuk kedvelt énekek elterjedhettek, már századunkban jelent meg: *Énekeskönyv a római katholikus hívek használatára. Öreg Mezey János és Mezey István szerzeményeiből. Sajtó alá rendezte és egyházhatósági jóváhagyással kiadja: Mezei István Kunszentmárton kántora. Budapest, 1913* címmel. Ez az egyedüli kottás, nyomtatott Mezey-énekeskönyv. A korábban említettekben csupán dallamutalásokat, ad notam jelzéseket találunk.

A Mezey-énekek elemzésének fontos forrása még a kunszentmártoni Mezey-ág által őrzött három kéziratos kottás énekeskönyv: halottas könyv, ünnepi és alkalmi énekek, prelúdiumos könyv, illetőleg a dunántúli ágnál megmaradt kottás kéziratos könyv. Az első három könyvet Mezey Mór szentesi kántor írta, a bejegyzések szerint 1860 és 1862 között. E kéziratok gyakran elárulják az énekek keletkezési helyét és idejét, valamint utalásokat tartalmaznak az előadás módjára vonatkozóan is. Gyakorta így: *Mezeyesen.* Ez valószínűleg egy lassúbb, patetikus, „régi kántoros" előadásmódot takarhat, az énekben pedig egy zenéhez igazodó szövegmondást.

E rövid előadásban nincs mód további részletezésre. Csupán annyit szeretnék még megemlíteni, hogy számos Mezey-ének bekerült a múlt századvég és e századelő sok katolikus énekeskönyvébe. S e forrásanyag áttekintése csaknem lezárhatatlan folyamat a rengeteg katolikus énekeskönyv megjelenése miatt. (Molnár József: *Orgonahangok; Dicsérjétek énekkel az Urat.* Arad, é. n. (1891) csanádpalotai híveknek – ebben 8 Mezey-ének stb.) Legutóbb pl. az Ecclesia Szövetkezet könyvesboltjában vettem egy *Égi lant. Ker. katholikus imádságos és énekes könyv. Nagyváradon, 1898* című, s az endrődi hívek által nyomtatott könyvet, amelyben kilenc Mezey akrosztikonos éneket találtam. Lippán kaptam nemrég a *Mária-radnai Magyar Zarándoklat Vezérkönyve. Temesvári rom.-kath. hívők számára összeállította Takács János csanádegyházmegyei áldozópap. Timişoara, 1927* című könyvet, benne Mezey akrosztikonos énekkel. Érdemes tehát e tájon, a Bánságban és a Bácskában is Mezey-énekek és Mezey-kiadványok után tovább nyomozni!

Mezey-énekek

A kántor és a hívő nép általában az istentiszteleteken: miséken, litániákon, vecsernyéken, különféle egyéb szertartásokon, főleg temetéseken kerül egymással kapcsolatba. Ezek azok az alkalmak, amikor a nép a kántort hallja, énekeit – köztük saját szerzeményeit is – megismerheti, s ha tetszik neki, megtanulhatja. Ily módon befolyásolhatják a kántorok a nép zenei ízlését, alakíthatják zenei tudását. Az elhangzó énekek közül a népnek lehetősége van választani: a neki tetsző énekeket mind gyakrabban kéri, s akár kéziratban lemásolhatja, megtanulhatja. Ily módon kerülhetnek bele új szerzemények a népi kéziratos énekeskönyvekbe és füzetekbe. Főleg a búcsús és halottas énekek voltak kedveltek, rájuk volt nagy szükség.

De megfordítva is így van. Maga a kántor is ilyen alkalmakon ismerheti meg a helyi énekrepertoárt, amiből válogathat, könyveihez meríthet, s amit az istentiszteleti alkalmakon felhasználhat.

A kunszentmártoni Mezey kántorok és a város lakói között volt egy közvetlen kapcsolat, amikor az énektanulás – énektanítás volt a cél. Jóllehet Kunszentmárton mezővárosában a tanítói és a kántori munkakör már a XVIII. század második felében elkülönült egymástól, a kántoroknak s köztük a Mezeyeknek is kötelessége volt „az iskolás gyermekeket és az ifjúságot hetenként bizonyos időben és általa választandó helyen az éneklésre tanítgatni". Ezt minden említett, Kunszentmártonban működő Mezey kántor megtette. Sőt, némelyik egyházi kórust, ünnepi dalárdát, esetenként színjátszó csoportot is szervezett.

A Mezey kántorok mind jó énekesek és orgonisták voltak. A hagyomány szerint az óbecsei búcsú öreg Mezey János éneke és orgonajátéka

révén messzi környék búcsús népét odavonzotta. (Kiss Lajos: *Gombos és Doroszló népzenéje* címmel kiadott könyvében nincs benne a népénekanyag, de tudomásom szerint a kéziratos hagyaték ezeket is tartalmazza. Jó volna ennek utánanézni.)

A Mezey-énekek a XX. század egyházi énekreformjai miatt a templomi használatból néhány évtized alatt kiszorultak. Legtovább a családi ájtatosságokon, az imaházak s más templomon vagy liturgián kívüli közösségi ájtatosság során maradtak meg. Alkalmanként mise előtti énekként is felhangoztak énekes emberek vezetésével a kunszentmártoni templomban.

A fentebb említett Mezey-énekeskönyveknek különösen a múlt század második felében kiépülő tanyavilág, a rohamos gyorsasággal benépesülő tiszazugi és Duna–Tisza-közi homokvidék, s azt szőlős- és gyümölcsöskertté formáló népe látta hasznát. A településektől távoli tanyákról abban a korban rossz időben vagy a mezőgazdasági munkák dandárján nem lehetett – vagy nem mindenkinek lehetett – eljutni templomba vasár- és ünnepnapokon. Ilyenkor családi ájtatosságot tartottak, s ennek válhatott legfontosabb segédeszközévé, irányító vezérfonalává valamelyik Mezey-énekeskönyv. Itt hasznos volt, hogy a liturgia és népénekanyag a korabeli latin nyelvű misében kettéválva párhuzamosan futott. A tanyai hívek így szinte végigénekelhették a misét.

Nagyon népszerűek voltak az adventi és karácsonyi Mezey-énekek. Ezért kerülhettek bele még a betlehemes játékokba is. Mellettük sok Mária-éneket ismerünk. Ezek jó része búcsús ének, más része Mária-ünnepekhez kapcsolódik. Ugyancsak népszerűek voltak a halottas énekek is.

Elterjedésüket elősegítette, hogy egy részük a múlt században megjelent Bartalitsnál és Bucsánszkynál, a népszerű budapesti kiadóknál énekes aprónyomtatványokban is. Néhány Mezey-éneket még Orosz István is átvett ponyvafüzeteibe. Életrajzában Orosz István ugyan erre nem utal, de Bálint Sándor elemzéséből tudjuk, hogy Orosz István a szerzői jogot nem ismerte, nagyon lazán kezelte, s minden szóbeliségben élő szöveget sajátjának tekintett, abból bőségesen merített.

Összegezésképpen

Végezetül néhány tanulság.

Egy-egy kántor, kántorcsalád, jelesebb énekszerző életének, szerzeményeinek és azok használatának vizsgálata fontos adalékokat szolgáltathat a vallásos élet szervező egyéniségeinek jobb megismeréséhez, közösségen belüli szerepvállalásának megértéséhez. Megismertetheti pl. azokat az alkalmakat, a templomi vagy templomon kívüli közösségi vagy egyéni ájtatossági formákat, amelyeken ezeket az énekeket használhatták. Az énekeken keresztül a kántorok/énekszer-

zők alakítói lehettek egy-egy közösség, kis táj népének-repertoárjának, azon keresztül alakíthatták zenei ízlését és tudását. Külön tanulságos lehet mindezt egy kántordinasztián belül, az egymást követő kántorok tevékenységén keresztül szemlélnünk.

Másrészről a kántorok/énekszerzők nemcsak saját szerzeményeiket népszerűsítették, hanem építettek a gyülekezet korábbi énekgyakorlatára, régebben kiadott énekeskönyvek anyagára. Így korábbi korok énekdivatját is részben fenntarthatták, erősítették, írja Dobszay László.

A Mezey kántorok énekgyűjtői és énekszerzői tevékenysége nagyjából a Dobszay László által említett két tendencia közötti egyensúlyt mutatja. Egészen pontosan tükrözi a múlt század és a századforduló alföldi mezővárosai népének vallásgyakorlatát, zenei ízlését és igényeit, hiszen azok kielégítésére született. Ebben mind nagyobb szerepet kaptak a zeneileg jól képzett, orgonán jól játszó és a kor ízlésének megfelelően, szépen és hangosan éneklő kántorok, akiket a mezővárosok népe erre a feladatra alkalmazott. Ők már a nép helyett is énekeltek. A népénekanyag a templomon kívüli paraliturgiába húzódott vissza. A XX. században a kántori szerzemények népszerűsége, túl az egyházi énekreformokon (Szent Vagy Uram, Éneklő egyház), a kántorok tanítói és világi szerepvállalásainak beszűkülése miatt, az alföldi mezővárosok társadalmának gyökeres átalakulása s egy külső kényszerekkel is felerősített elvallástalanodás miatt csökkent.

Irodalom

Antal József: *Az egyházi népének története.* Egyetemi előadásjegyzet, kézirat, Makó, 1996

Bálint Sándor: *Egy magyar szentember.* Orosz István önéletrajza. Budapest, 1942. (Reprint: Szolnok, 1991)

Barna Gábor szerk.: *Csépa – tanulmányok egy alföldi palóckirajzás népéletéből. I–II.* Eger–Szolnok, 1982

Barna Gábor: Katolikus egyházi népének, énekszerzők és a folklorizáció. In: Kiss Mária szerk. *Folklór és Tradíció IV.* Budapest, 1984, 123–133. l.

Bárth János: *Az illancsi tanyák népének hajósi búcsújárása.* Népi kultúra – népi társadalom XI–XII. Budapest, 1980, 59–117. l.

Dobszay László: *Magyar zenetörténet.* Budapest, 1984

Dósa József–Szabó Elek: *Kunszentmárton története I.* Kunszentmárton, 1936

Egri Főegyházmegyei Levéltár, Alesperesi látogatások iratai, 470, 586/1861

Juhász Kálmán: *A licenciátusi intézmény Magyarországon.* Budapest, 1921

Mészáros István: A falusi tanító feladatkörének kibővülése a XVIII. században In: Hopp Lajos–Küllős Imola–Voigt Vilmos szerk. *A megváltozott hagyomány. Tanulmányok a XVIII. századról.* Budapest, 1988, 111–122. l.

Petrőcz Károly: *Réthy Lipót szarvasi könyvnyomdája.* Békéscsaba–Gyoma, 1986

Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés.* Budapest, 1950

Borús Rózsa

KÁNTOROK ÉS KÁNTORVERSEK TOPOLYÁN

Topolya pusztát 1750-ben telepítették be 120 magyar és 80 szlovák családdal. A régi község a mai kaszárnyával szembeni dombokon állott. 1767-ben egy egyházlátogatási jegyzőkönyv arról tanúskodik, hogy az ún. Várhegyen még megtalálhatók a Pusztatemplom romjai. Az új település lakói a még fellelhető köveket valószínűleg elhordták, és beépítették a házakba. Az új lakók már 1751-ben imaházat építettek, melyet Sarlós Boldogasszonyról neveztek el. Július 2-a, Sarlós Boldogasszony napja, az aratás kezdete volt. 1764-ben épült az első templom. 1904-ben lebontják ezt a kistemplomot, és hozzáfognak a mai, gótikus stílusú templom építéséhez. 1906-ban készült el ez az óriási építmény. 1755-től 1758-ig a szabadkai ferencesek látják el a papi teendőket. 1758-ban kinevezik az első plébánost Radics Péter személyében. Pontos kimutatás készült a plébánosokról, a káplánokról, sőt az apácákról is, mert 1869-ben épült a zárdaiskola, 1797-ben a golgota, a stációk pedig 1878-ban készültek el. Kilenc topolyai fiatal választotta a papi hivatást, köztük volt plébános, jezsuita szerzetes, hittérítő, iskolatestvér stb. Az egyházközség patrónusa a Kray, majd a Zichy család. Sajnos, a kántorokról csak hiányos adatokat találtam. A topolyai plébánián mindössze néhány ún. vizitáció található, amely latin nyelvű jegyzőkönyv az egész egyházközség működéséről. Nem minden évben készült ilyen. Ez a beszámoló jelentést ad Ludi magiszterről, vagyis a kántorról is. Talán a Kalocsai Egyházközség irattárában minden adatot meg lehetne találni, de nem állt módomban ezt a kutatást elvégezni. A szabadkai Püspöki Hivatal nem tudott vagy nem óhajtott segíteni. Az első adat szerint 1767-ben Josephus Námesztovszki a kántor, 1778-ban pedig már Emericus Dévai. Az 1791-es vizitációban szintén Emericus Dévait jelölik meg kántorként, és több adat is van róla. Kiskőszegi születésű, baranyai, 39 éves, nős, beszél magyarul, németül, szlávul. Vörösmartról jött ide. Kifogástalan erkölcsű, fizetése 570 korona (keresztelés 7 korona, temetés 15

korona, házasságkötés 22 korona, stóla 50 korona). A következő vizitáció 1813-ból való. A kántor Stefanus Andrej, 45 éves, Jászberényben született. Beszél és ír magyarul, latinul, németül, nős, 19 éve itt kántorkodik, engedelmes és hűséges az egyházhoz, nagyon jó hangja van. Új kántorházat építettek számára. 400 koronát kap, de van természetbeni juttatása is. Valószínű, hogy 1829-ig Andrej István lehetett a kántor, és ő írhatta azt a bizonyos *Topolyai Krónikát* is a bárónő részére, amely Topolya történetét dolgozza fel 1808-tól 1811-ig.

Az 1829-es jegyzőkönyvben Paulus Andrejt tüntetik fel kántorként, aki 37 éves, neves orgonista, háromszobás lakása van, és igen jól végzi a dolgát. Andrej Pál 1832-ben halt meg. A következő negyven évben nem tudjuk pontosan, hogy kik lehettek a kántorok. Talán Major Antal, egy tanító fia, felbukkan egy Smera nevű egyén is, de mást nem tudunk róla. Létezik egy bejegyzés 1864-ből Berec Máté nevű martonosi személyről is. 1888-tól Szabó László neve bukkan fel, ő bizonyosan kántor volt, hiszen négy sűrűn teleírt füzetet hagyott hátra.

1870-ben megalakult a Topolyai Espereskerület, és nagy a valószínűsége annak, hogy a topolyai plébánia irattára még nagyon sok értékes adatot rejteget. Az 1800-as évek végétől már folyamatosan ismerjük a kántorokat. A topolyai katolikus templom orgonája az egyik legszebb hangszer a szabadkai püspökség területén. 1907-ben épült Zahorec István és Lőrinc Katalin adományából. Építője Angster József. Valószínűleg már előbb is volt valamilyen harmónium, habár Szabó László feljegyzéseinek egy részét még kotta nélkül vetette papírra.

A mai kántornővér, aki 1978 óta helyettesít: Mária Nicefora őrzi az orgona mellett a régi kántorok füzeteit. A kézzel írott négy vastag füzet fedelére ez a név van írva: Szabó László 1888. A füzetek csupa egyházi éneket és egyházi jellegű szöveget tartalmaznak. A kántor részletesen leírja a mise minden mozzanatát: hogy mit mond a pap, mit a kántor. Található szöveg minden ünnepéről az évnek. Így szent angyalokról, szentekről, apostolokról, Szent András haváról, mindenszentekről, Szent Imréről, aki tündöklő csillaga a magyar nemzetnek. Részletes a leírás Szent Márton püspökről, aki Szombathely városának szülöttje volt, nagy hatalommal rendelkezett az ördög ellen, és papi munkájáért örök jutalmat nyert. Beszámol még Szent Gellértről, Szent Cicelléről, Katalinról, Miklósról, karácsony haváról, Szent Luca mártíromságáról:

Szent Luca mártír Szirakuzában,
Mind szép szűz fényben már kiskorában.

Úgy tűnik, ezek példabeszédek voltak a tanulók számára. Általában versben írta őket. Külön figyelmet élvez Szűz Mária, az ő alakját többféleképpen elemzi, de kitüntető figyelemmel viszonyul a kántor Szent Istvánhoz is.

Vers Szabó Lászlótól Jézus születéséről:

Nyugodj, kisded, csendességben,
Mostan még vagy békességben.
Nyugodj, kisded, pólyácskádban,
Mint a nyugalom ágyában.
Hunyd be mindkét szemedet,
Senki még ellened nem jöhet,
Az a tövis még ki nem nőtt,
Mely lyuggassa fejedet,
Sem Herodes irigysége,
Sem a zsidók dühössége,
Nyugodj, neked még nem árt.
De ha mi kezdünk nyugodni,
Kelj fel, és ne hagyj aludni,
Nyisd meg a mennyei zárt.

Nagyböjtre a következő verset szánja:

Ah, mint meg van változva
Az a csuda szépség,
Amelyre kívánkozva
Nézett a föld és ég.
Elborult fényessége,
Nincs színe s ékessége.
Népétől megutáltatik,
Latrok közé számláltatik,
A Mindenek Ura,
Az Isten szent Fia.
Három egész óráig
Függ így a kínos fán,
Utolsó cseppig, fogytig,
Vérét ott kiontatván.
Feladja végre lelkét,
Leteszi nagy életét.
Ura halálát érezte
A föld, a nap nem nézhette,
Elrejtette magát,
Megvonta világát.

Mint már említettem, négy vastag füzetet írt tele Szabó László, de egyetlenegy halottas vers sem található köztük, s adat sincs a kántor személyéről. Bizonyosan tanító is volt, mert szövegei nevelő célzatúak, s mivel lányokkal is foglalkozik, igen sok női szentet felsorol.

Szabó László füzetein kívül még 8 kottafüzetet találtunk. Ezek legnagyobb részét egy Pály Lajos nevű kántor írta tele. Úgy tűnik, ezek a füzetek a templomi énekkar dalárdája számára íródtak. Volt négyszólamos és kétszólamos férfikar, majd később vegyes kar. A füzetek felirata:

Tenor 1	2 füzet
Tenor 2	2 füzet
Bariton 2	2 füzet
Bariton 2	2 füzet

Pály Lajosról annyit tudunk, hogy 1904-ben már Topolya kántora volt, s ő irányította a kistemplom lebontását. Szatmárnémetiben született, és 1932-ben halt meg Topolyán. 72 éves volt. Nem tudjuk, hogy hol végzett, milyen képesítéssel rendelkezett. Füzeteiből ítélve úgy tűnik, hogy zenei tehetség. Ez a 8 sűrűn telekottázott és szöveggel ellátott füzet bőven elég lenne egy ambiciózus fiatal pap vagy kántor doktori értekezésének a megírásához. Hogy mégis milyen értéket képvisel ez a ránk hagyott anyag, azt csak egy egyházi zenében jártas ember tudná megállapítani. A megítélés még várat magára, de az nem lehet vita tárgya, hogy nagy értékről van szó. Nem kizárólag a dalárda számára írt anyagot tartalmazzák e füzetek, hanem miseénekeket, különböző ünnepekre írt dalokat is feldolgoz, minden templomi mozzanatot, szerepel itt minden ünnep és minden jelentős nap. Minden egyes éneknél megjegyzi, hogy ki szerezte a zenéjét, ki a szövegét, valamint azt is, hogy hány hangra. A szerző legtöbbször Pály Lajos vagy Pály Ede, esetleg Lányi Ernő, illetve ezt írja: Zsuzskovszki éneke után 4 hangra Pály Lajos. Találtam a füzetekben egy betlehemes pásztorjátékot is, ennek a pásztorjátéknak egyes részleteivel már találkoztam népköltési gyűjteseim során. Pály Lajos lejegyzése:

Áldott, ki hozzánk jött a közelünkbe,
Ki született a mai éjfélben.
Imádjuk leborulva az isteni gyermeket,
A mi nemzetünk megváltóját.
Pásztorok, társak, keljünk fel,
A fényességhez menjünk el.
Mert ez a csoda, nem láttuk soha,
Mi történhetett ott?
Óh, áldott kisded!
Hát vén Coridor, láttál-é ilyet?
Tanyán történt! Sok mesével voltál.
Te, Palkó, Jankó a dudádat.
Ezt nem jövendölted te sohase –
Hallgass, ne beszélj olyan sokat!

Bodri, szedd össze a nyájat!
András a furulyádat!
Hamar oda siessünk,
A fényes angyalt kövessük.
Túrút, vajat, tejet, sajtocskát vigyünk, s a
Kisdednek szép báránykát.
Nézd, minél tovább megyünk, annál szebbet
szemlélünk,
Ott áll az anya, jaj, de szép kis ártatlanka!
Isten hozott titeket, pásztorok, mondja az angyal,
Itt az uratok, e kisdedecske,
Ékes gyermekecske lészen üdvözítőtök és megváltótok.
Hát te Coridor most mit bámulsz, hogy beszélni
se tudsz?
Igaz, hogy vén vagy, csak hátul maradj.
Palkó a dudáddal most egy nótát fújjál!
Áldott kisded, áldj meg minket!
Így dicsér most téged minden teremtményed.
Pásztorok csudát láttok, gyertek velem, hallgassátok.
Mert egy szűz az éjszakán,
Fiacskát szült a szénán.
Pásztorok, pásztorok az istállóhoz,
Siessünk a Megváltóhoz,
Ki barmok jászolában, betakarva pólyában,
Siessünk hozzája!

Ezt a pásztorjátékot valószínűleg karácsonykor játszották a templomban, így került be a füzetekbe. Ezeket a füzeteket olvasgatva kirajzolódik előttünk a kántor szerepe. Nemcsak a misét kíséri, dalárdát vezet, zenei számokat komponál az énekkar számára, dalokat ír a misékre és a gyerekeknek is. Közben persze a kántor általános kötelezettségeit is elvégzi (keresztelő, esküvő, temetés). Nagyon ismert és többször bejegyzett ének: *Választottak gabonája, Az oltári szentség.* A kottafüzeteket topolyai polgárok ajándékozták. Minden füzetre pontosan fel van jegyezve az ajándékozó támogatók neve. Így:

Fontányi Ferenc úr ajándéka a topolyai római katolikus templom énekkarának
Tóth Béla úr ajándéka a topolyai római katolikus templom énekkarának
Bencsik Péter úr ajándéka a topolyai római katolikus templom énekkarának
Pataki Pál úr ajándéka a topolyai római katolikus templom énekkarának
Kistamás Ferenc úr ajándéka a topolyai római katolikus templom énekkarának
Hajnal Mihály úr ajándéka a topolyai római katolikus templom énekkarának

Maga Pály Lajos csak egyetlenegy füzetre írta fel 1922-ben a következőket: A bácstopolyai római katolikus énekkar használatára. Vasárnapi és ünnepi alkalmakra való egyházi énekek 4 szólamra, saját szerzeményeivel bővítve összeállította Pály Lajos, bácstopolyai római katolikus kántor.

Pály Lajos még egy aratási verset is lejegyzett 1923-ban:

Hálaimára
Dobban a szívünk,
Hozzád az égbe fel
Örök Istenünk.
Oh, vedd kedvesen
Jó s kegyes atyánk
A hozzád szálló
Hálaadó imánk.
Mindenekfelett
Áldunk, hogy kegyed
Bő áldással
Halmozott kezed,
Legyen ezerszer
Áldott szent szavad,
Habár nem vagyunk
Méltók s érdemesek arra,
Hogy lennénk tovább is kegyes,
De megígérjük,
Hogy jobbak leszünk,
Hogy megjavulunk,
S már nem vétkezünk.
Te vagy alkotónk,
S életet adónk.
Jó atyánk, ezért
Porba borulunk
Előtted és csak
Neked hódolunk.

Írt köszöntőt az újévi ünnepekre is.

Egyetlenegy halotti búcsúztatót sem hagyott ránk.

Pály Lajos halála után 1933-ig Tallós István segédkántor és Bencsik Ferenc segédkántor látták el a kántori tisztségeket. Bencsik Ferenc Doroszlóra ment kántornak. Tallós 92 éves korában halt meg.

1933-tól 1951-ig Hoffman Károly Topolya kántora. Hoffman Kalocsán végzett mint kántortanító 1914-ben. Pály Lajoshoz méltó zenei képesítéssel rendelkezett. Hangja erős és iskolázott volt, mikor énekelt, csak úgy zengett a hatalmas templom. Kitűnő verselő, mindenkit meg-

ríkatott a temetéseken. Először Csantavéren dolgozott, majd a dalárdát vezette Topolyán. Országos sikereket értek el, Pály mellett dolgozott, különösen 1919 után jelentősek a határon túli szerepléseik is. Az Ipartestület és templom dalárdája sok esetben közös. Hoffman követi Pály Lajost a zeneszerzésben. Tehát egyházi zene szerzésével is foglalkozik. Mindig feltünteti: Pály Lajos zenéjére szerezte Hoffman Károly. 4 hangra vagy 2 hangra írott darabok. Tehetséges ember volt. Csak akkor tudtuk meg, hogy milyen intenzitással és milyen nagyszerű hangon énekelt, amikor már elment, és más lépett az örökébe. Foglalkozott a gyermekkórussal is, az egyik füzetben gyermekeknek írt dalokat találtam:

Vili éneke,
Hajócska, menj,
Naphívogató,
Éva altatója,
Anyák köszöntése.

Igen kedves a következő májusi dal:

Kispacsirta zeng a légben,
Dala hangzik messze szépen,
Zöld vetés közt fürjecske,
Pittypalattyol rejtőzve.

Más: A faluban minden csendes,
Még az éjmadár sem repdes,
Nyugodalom lakik benne,
Mintha temetőhely lenne.

Más: Édesanyám sírján minden nefelejcset
Letarolt a galád ellenség.
Istenem, ha egyszer haza tudnék menni,
Édesanyám sírhalmára friss virágot tenni.

Más: A rátóti halastó, de halastó
Beleestem kocsistul, de lovastul,
Én istenem, ki húz ki, de ki húz ki,
Sajnál engem valaki, de valaki.

Ezek is kórusművek, de természetesen a legtöbb kórusmű egyházi tárgyú. Hiszekegyre, Glóriára, Evangéliumra íródott, a legszámosabbak azonban a Máriához szólóak. Hoffman kántor jeles cselekedetei közé tartozott, hogy több tehetséges topolyai fiatalt zenére oktatott, ezek között ma van zongoraművész és hegedűművész is. Kántorfüzeteit magá-

val vitte, s halála után fia e füzeteket Cservenák Ferenc és Cservenák Imre szabadkai kántornak adta át. Hoffman távozása után a kántori tisztet tanítványa, Illés Jenő töltötte be 1951-től 1978-ig. Ő is becsületesen teljesítette feladatát, s nagyon komoly könyvtára van ma is a kántori tevékenységekkel kapcsolatban. Minden temetésre készült, és a búcsúztatókat meg is őrizte, megjelölte a halott nevét, életkorát, családi állapotát, elhalálozásának időpontját, esetleg a halál okát s a lakhelyét.

Egész Topolyát megrázta 1967-ben egy súlyos családi tragédia. Az apa, az anya és a kislány autóbaleset áldozata, a másik gyermek életben marad, mert nem ugyanabban az autóban ül, s végignézi a tragédiát.

Tóth József 47 éves, felesége, Kaszap Emília 37 éves, Tóth Ottília 11 éves

Mintha meg kellene törni a szívnek menthetetlenül,
Úgy állunk itt könnyes szemmel a három koporsó körül.
Sóhajunk száll az Istenhez, mily kegyetlen a halál,
Kíséri a lépteinket s csak egy pillanatra vár.

Nincs közöttünk olyan lélek, kit nem ráz meg a látvány,
Három halott egy családban: apa, anya s kislány.
Egy családban ilyen nagy gyász, nem történt még egy napon,
Talán a nagyvilágban is ez csak ritka alkalom.

Az apa 47 éves, 37 a hitvese, kinek ne fájna a szíve,
Kisleányuk csak 11 éves, ilyet ki ne könnyezne,
Milyen rémes gondolat, fiatalok haltak meg,
Még fájóbb a kis árvának, többet nem is veszthetett.

Fájdalom tölti be lelkünk, ha minderre gondolunk,
Vigaszt nyerünk, ha Istenhez most értük fohászkodunk.
Szerencsétlenség okozta végzetes halálukat,
Elbúcsúznak, utoljára halljuk a szavukat.

Erika, drága kislányunk, szeretett kis testvérem,
Itt egyszerre árva lettél, itt ebben az életben.
Hullajtod sorba koporsóinkra gyermeki könnyeidet,
Kérjük Istent, legyen szív ki téged tovább nevel.

Mindkettőtöknek, jó szüleink, tudjuk, vérzik szívetek,
Kis unokátokkal együtt elbúcsúzunk tőletek.
A ti gondjaitokra bízzuk élő kislányunkat,
Nyerjetek a jó Istentől vigaszteljes napokat.

Sógorom, párom fivére, elbúcsúzunk tőled is,
Egyszerre háromunkat a halál ma a sírba visz.
Családoddal hulljon fölénk bús jelként a könnyetek,
Szíveiteknek virága virítson sírunk felett.

Nagybátyáink, nagynénéink és egész családotok,
Ennél szomorúbb napra itt többé nem virradhattok.
Kománk, komasszonyunk, ti is megrendülve álltok itt,
Mi hároman befejeztük a földi élet útjait.

Összes kedves rokonaink, ismerősök, szomszédok,
Munkatársak, munkatársnők, iskolás kis pajtások,
Hálát mondunk jóságtokért, még a sírhoz kísérjetek,
Óvjon meg az egek ura minden bajtól titeket.

Végül Megváltó Jézusunk, előtted leborulunk
Egy család áll ítéletre eléd, jóságos Urunk.
Add meg örök boldogságunk a mennyei örömben,
Testünk nyerjen nyugodalmat lent a sír mélyén.

Ámen.

Illés Jenő kántornak számtalan vastag füzete van teleírva ilyen halottas búcsúztatókkal. Minden temetési éneket leírt, közölte velünk. 27 év alatt volt belőlük bőven.

Mária Nicefora még azt is feljegyzi, hogy gyónt vagy nem gyónt az illető a halála előtt. Ő is lejegyzi a halotti búcsúztatókat. A kántornővér gyűjteményéből:

A jó Isten irgalmából hosszú pályát éltem át,
Az ő kedves jóságából elértem a végórát,
Szent szíveden megpihenni hozzád szállok, Istenem,
Híved voltam, nagy jutalmul szent nyugalmat adj nekem.

89 évet éltem e mulandó életben,
Sok örömet és bánatot köszönök az Istennek.
Megnyugodva eltávozom jól elkészült lélekkel,
Háromheti súlyos kínok lezárták a szememet.

17 év özvegységet megnyugodva viseltem,
Jó páromat a sír mélyén máma újra föllelem
Szálljon rátok szeretteim az anyai áldásom,
Utoljára én tőletek most eképpen búcsúzom:

Két jó fiam párotokkal, első szavam tiétek,
Unokák és dédunokák áldásom vegyétek.
Kedves szeretteitekkel, kik hozzám jók voltatok,
És a hosszú betegségben szépen vigasztaltatok.

Nehéz özvegységem alatt ápoltatok engemet,
Koporsóból hálás szívvel búcsúzom most tőletek.
Két özvegy sógornőm minden családtagoddal,
Azt kívánom a túlsó partról, éljetek ti boldogan.

Mindenkinek hálát mondok, akik most jelen vagytok,
Távoliak és itteni minden kedves rokonok,
Jó szomszédok, ismerősök és végtiszteletadók,
Koporsóból hálás szívvel tőletek most búcsúzom,
Növeljétek szívetekben a Szent Szűz tiszteletét,
Kezetekben olvasóval dicsérjétek szent nevét.

Szeretetben és békében imádjátok az Istent,
Én majd a szép mennyországban imádkozom értetek.
Ó, Mária, Isten anyja, énnekem is jó anyám,
Mindig kértem, légy mellettem a halálom óráján,
Isten után vágyik lelkem, nála nyugalmat talál,
Legyen egykor nagyon boldog és dicső a feltámadás.

Ámen.

Laci Julianna, 89 éves, meggyónt.

Az 1978 óta helyettesítő kántornővér az évek múlásával egyre nehezebben mozog. Az elmúlt esztendőben a szabadkai püspökség kezdeményezte a kántorképzést, volt is jelentkező, de aztán az egész valahogy elmaradt.

Pénovátz Antal

SÍRVERSEK 1890, 1891

1996-ban, a négy bácskai református község megtelepülésének 210. évfordulójára készülődve került a kezembe az a két megsárgult lapú, nyolcadív formátumú füzetecske, amelyre a pacséri református egyház akkori helyettes lelkésze, Cuni József akadt a templomtorony raktárrészében. Már a fedőlapok, pontosabban a fedőlapokon címként szereplő feliratok: *Sírversek* kalligrafikus megrajzolásából is láttam, hogy szerzőjük, Csete K. nem akármilyen szándékkal gyűjtötte, fűzte egybe alkotásait. A két megsárgult lapú füzetecske két év, 1890 és 1891 sírverstermését öleli fel. Az egyik, az 1890-ben íródott füzet 64 oldalon 31, a másik az 1891-ben összeírt pedig 85 oldalon 28 sírverset tartalmaz. Ez utóbbinak, vagyis az 1891-ben született verseket tartalmazó füzetecskének a címoldaláról az is leolvasható, hogy a verseket „összeírta és Szerk: Csete K. reform. tanító", aki kararai márványból készült sírkövének aranybetűs felirata szerint „volt PIROS községének 22 évig tanító kántora, élt 40 évet, meghalt 1901. april 20-án".*

A Pacséron föllelt sírversek tehát eredetileg pirosiakról, illetve pirosiaknak szóltak. És ha föl is tételezhető, hogy szerzőjük, Csete K(ároly) nem is vélte verseit különösen jelentős irodalmi alkotásnak – bár ki tudja? –, arra azonban érdemeseknek tartotta őket, hogy az egyszeri, alkalmi felolvasás mellett eltegye, megőrizze őket, módot és lehetőséget adva ezáltal nekünk, kései utódoknak arra, hogy újraolvasva szerzemé-

* Sírköve ma a pacséri reformátusok nyugati temetőjében található. Hogy a pirosi temetőben eltemetett pirosi kántortanítónak a sírköve hogyan és mikor került Pacsérra, nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de azért elárulom: a kántortanító unokaöccse, az ugyancsak pirosi születésű, de 1939 óta pacséri református lelkészként (1960 óta pedig református püspökként is) szolgáló Csete K. István hozatta át, amikor az 1970-es évek végén tudomására jutott, hogy a pirosi református temetőt, ahol a nagyanyja, özv. Csete Bálintné szül. Rácz Zsuzsánna és a bennünket most közelebbről érdeklő nagybácsija, Csete Károly alussza örök álmát, felszántják.

nyeit, megállapíthassuk: szerzőjük az olykor-olykor kétségtelenül jelen levő morális szentenciák mellett elsősorban a feloldást, a vigaszt, az emberi együttérzés kifejezését próbálta szolgálni. És ez nem is meglepő, ha tudjuk, hogy a református kántortanítók a múlt század folyamán teológiát, azaz lelkészképző főiskolát végzett papjelöltek voltak, akik a lelkészi szolgálatuk megkezdése előtt rendszerint három évig egyházi iskolákban tanítottak, tanítóskodtak. Mint papjelöltek teológiai tanulmányaik során maguk is tanulták, hogy a jó halotti beszéd „nem arra való, hogy megsirattassa a most is síró feleket", hanem arra, hogy „csendesítse és vigasztalja a megholthoz tartozókat", a végtisztességre összesereglett gyászoló gyülekezetet. „A' pápai reformátum collegiumban theologiát tanító professor"-uk, Tóth Ferenc pedig már az 1802-ben kiadott *Homilétikájában* (Hitszónoklattan) arra intette őket, hogy „a búcsúztatóban a névvel és sorban való kinevezései az árváknak, atyafiaknak 's a t. hagyódjanak el".

Ám ez utóbbival kapcsolatosan, ha figyelembe vesszük, hogy Hajdú Zsigmond pacséri kántortanítónak még 1890-ben is azt kellett kezdeményeznie a pacséri presbitérium előtt, hogy a verses halotti „búcsúztatókat szüntessék be, mivel ezek tele vannak képtelen és ízléstelen hasonlatokkal és kifejezésekkel; a halottakat megszólaltatva mondanak köszöneteket és áldásokat, amelyek csupán a szívek megbúsítására és könnyek fakasztására jók", akkor azt kell hogy mondjuk: a verses halotti búcsúztatók esetében az ige ugyancsak nehezen lőn testté. De hogy egyszer azzá lett, azt bizonyítja a tény, hogy a pacséri reformátusoknál kántor szerkesztette halotti búcsúztatóra már a legidősebbek sem emlékeznek. De nincs erre utaló nyom a századforduló után jóváhagyott kántortanítói díjlevelekben sem. Amíg a múlt századiak, pl. az 1893. évi díjlevél tételesen felsorolja, hogy temetésért énekes halott esetében 50 krajcár, gyászbeszédes halott esetében 1 forint, addig az 1923. éviben már csak ez áll: „Temetési stóla 5 dinár, vagyontalannál semmi", az 1939. éviben pedig a javadalmak 4. tételeként: „Temetési stóla megváltása címén évi 600 dinár negyedévenként előre fizetve", illetve a kötelességek felsorolása között a 3. tétel: „Temetéseken az ének vezetése" (tehát az ének *vezetése*) és nem több.

Valamikor (a XVIII. század folyamán) a halotti búcsúztatók énekes változatai mellett – reformátusoknál talán inkább helyett – ismeretesek voltak a dallam nélküli verses változatok is, amelyeket már kint a temetőben, a behantolt sír fölött adtak elő. Ilyesféle versezetek lehetnek a véletlen folytán most előkerült pirosi sírversek is. Összeírójuk és szerkesztőjük meglehetősen pallérozott – bár néha-néha sántán-sután, nehézkesen döcögő – verseléssel, olykor-olykor a népdalok kezdésére emlékeztető természeti képek, hasonlatok felhasználásával, de szinte mindig inkább az értelemre, mint az érzelmekre ható érveléssel próbál a halálról úgy megemlékezni, hogy ezáltal a jelenlevők részéről megadassa az elhunytnak az utolsó tiszteletet, ugyanakkor pedig az elhunyt-

hoz tartozókat és a végtisztességet tevőket rávegye arra, hogy okosan éljék tovább az életet.

A verseket író és füzetbe szerkesztő Csete K(ároly) „szerkesztési" elve igen egyszerű és célravezető. A verseket cím gyanánt szereplő sorszámok alatt sorjáztatja. Előhang helyett pedig az elhunyt, illetve gyermek esetében az elhunytat azonosítható szülők nevét, az elhunyt korát, családi, illetve társadalmi állapotára utaló megjegyzést és a temetés pontos dátumát tünteti fel. Olykor utal az elhalálozás okára, körülményeire is.

Már ebben is van valami céltudatosság, hisz ha szerzőjük nem akarta volna alkotásait a későbbiek során is elővenni, esetleg nyomtatásban is közreadni vagy csak mint hagyatékot családjára, utódaira hagyni, minek kellett volna neki ennyire precíz pontossággal ezeket az ad hoc adatokat feljegyeznie. Ezek ugyanis az eseményekkel egy időben élők előtt amúgy is ismeretesek voltak, így aztán az esetleges utalások számukra, pontosabban a temetésen megjelentek számára minden külön kommentár nélkül is világosak voltak. Másrészt viszont az is bizonyos, hogy ezek az adatok a versek felolvasásakor el sem hangzottak, tehát rájuk csak azoknak volt/van szüksége, akik a verseket csak jóval az események után olvassák, illetve hallgatják.

Egyébként már ezekből a személyi vonatkozású adatokból is sok minden kiderül. Ám ami a legszembetűnőbb, az a gyermekhalandóság túlságosan is nagy aránya. 1890-ben a 31 elhalálozott közül 9 csecsemő még a kéthetes kort sem érte meg, de az egy hónaposat is csak 1, a féléveset pedig 2. Nem ünnepelhették meg az első születésnapját további 3 kisgyermeknek, másfél évesen hunyt el újabb 2. A harmadik és a hatodik életéve között 3, hat és fél évesen további 2, összesen tehát 22 gyermek, vagyis az elhalálozottak 70,96%-a.

Kántortalálkozó Pacséron – A szabadkai püspökség kántorai 1976-ban

Érdekes viszont, hogy 1890-ben hét és ötven év között nem halt meg senki. Az ötven év fölött elhunytak életkor szerinti megoszlása: 51 és 60 év között kettő, 61 és 70 között három, 71 és 80 között kettő, 80 fölött nincs elhalálozás. Egy esetről nem ad hírt a feljegyzés.

1891-ben a 28 elhunyt közül 1 már élete első órájában meghalt, 1 nem érte meg életének első napját sem és 2 életének az első hetét. További 2 pici kéthetes, 1 háromhetes, 1 négyhetes és 1 öthetes korában hunyt el. Nem volt egyéves születésnapja további 2-nek. Másfél és három év között hunyt el 3, három és fél évesen pedig 2. Hatéves kora előtt tehát összesen 16 kisgyermek, vagyis az elhunytak 57,14%-a.

Ebben az évben a 7 és 50 közötti korosztályok csoportjában már volt egy 14 és 3 húsz-egynéhány éves halott. Az ötvenen felüli elhunytak életkor szerinti megoszlása 1891-ben a következő: 51 és 60 között kettő, 61 és 70 között egy, 71 és 80 között egy, 80 fölött kettő. Két elhunyt életkoráról (az egyik egy koldus, a másik egy félkegyelmű) nincs adat.

A következőkben néhány verset szeretnék bemutatni. Az első a sorrend szerint is első alkotás, a „Szántai Éva 6 éves kis apátlan árva lányka felett" mondott szerzemény:

1/90.
I. 5.

Hová lett a kedves élet?!
Mely még csak 6 évet ért?
Talán immár semmivé lett,
Avagy jobb hazába tért?!
Óh, árváknak Istene!
Nincs szavunk sem ellene!

Szép az élet, édes is, ha
Nincsen benne sok nyomor,
És üdítő álmainkra
Áldó napfény csókja forr.
Óh, de bú, keserv ölén,
Hol van üdv a föld kövén?!

Kedves gyám'talan fél árva
Elhunyt testvér s volt rokon,
Itt e néma sírba zárva
Nincs keserv, bú s fájdalom!
Szent ez a hely s szent az a csend,
Mely a síréjben honol,
S a kötött frigy s béke ott lent
– Mint itt, – fel soh'sem bomol.

Kis leányka! porrészedet
Nyugtassa itt ez a hant
S míg azok békén nyugosznak:
S elporlanak ott alant:
Lelked fenn a mennyekben
Boldogan örvendezzen.
Ámen.

Gondolom, nincs szükség külön is hangsúlyozni, hogy a szerzőnek nem az érzelmek felkorbácsolása volt a szándéka, ellenkezőleg, a békéltetés, a kedélyek csillapítása, s ezt lírai hangvételű szép versével el is érhette.

Hasonlóképpen a józan ész retorikája vezette költői tollát a „Vékony Józsefné 61 éves öreg gyermektelen (de nem özvegy) – sorvadásban elhalt – asszony felett" mondott sírvers írásakor is:

2/90. I. 11.

Elpihent ím ez a nőtársunk is,
Nyugszik szépen a sírnak kebelén,
Miként a természet télnek szakán,
Álomra dűlt ő is élte telén.

Itt e csöndes síréji magányban
Nyugton telnek a napok és évek,
S kipiheni a sok fáradalmat
Mit reá mért ez a földi élet.

Elcsitulnak itt a testi bajok
Nincs lassúdan sorvasztó betegség,
Nem kél harczra a vágy és a való,
S elérhetlenért a szív itt nem ég.

Óh bizony itt teljes a nyugalom,
Testi részünk boldog csak itt lehet,
Mert a míg él, vágy és remény űzi,
S vágyaira rá sohasem mehet.

Bold(og)ok csak: – mondák rég a bölcsek –
Kik megfutván ezt a földi pályát,
Meghalnak és testök a sírba hull
Lelkük pedig a mennybe juthat át.

E keresztyén nő tehát már boldog,
Mert nyugszik a békés sír ölében
– Hadd pihenjen – emlékére áldás,
Lelke jusson – kívánjuk – az égbe!
Ámen.

Amint azt az előzőekben is láthattuk, a személyi vonatkozású adatok egyáltalán nem fölöslegesek. Általuk a versekben szereplő képek, utalások világosabbak, érthetőbbek lesznek. Így van ez pl. az Őri Sándorné Fehér Sára felett mondott sírvers esetében is. A kezdőkép vonatkoztatása

8/90. *A természetben elmúlt a tél,*
III. 17. *Kies tavaszra fordul az idő . . .*

a temetés dátuma (március 17-e) nélkül bizonyára nem lenne ennyire világos. És ha nem ismernénk a többi életrajzi adatot: „férjes, kétgyermekes (Balla Ferenc veje tartotta) 71 éves asszony. Születéstől férjhez menetelig árva volt", nehezebben értenénk az összefüggést a vers további részében elmondottakkal:

(. . .) E nő is élte teléből már
Most hogy befogadta a temető,

Lelkével át oda költözik,
Hol nincsen tél, örök tavasz virul
Ahol a jók élnek örökre,
Élnek örömben, élnek boldogul.

Örök törődés volt napja és
Gond aggodalom élete
Óh! mert keserű volt mindenkor
Az árvaságnak kenyere: –

S ő az volt már az élet reggelén,
Fordult sorsa, delén munkálkodott,
S az Úr neki férjt s gyermeket adott,
S hogy jött az est, úgy halt meg mint szegény.

De nem! hisz ő gazdag volt, az nagyon,
Mert: hol a kincs?! mennyi az a vagyon?!
A mely fölér egy jó-leány szívvel,
Ki tisztelte s hála: amit mível.

Kire végső tehetetlen korban
Mint hű s biztos gyámolra gondolhat
Az agg anya és a fáradt apa;
Gazdag volt ki ily gyermeket bírhat.

Gazdag vagy hát te is még, jó öreg,
Szeresd, becsüld hálás gyermekidet,
Kik tisztelnek, s gondjaid elveszik,
Hány öreg van, kik ezt fel nem lelik.

És most ti, kik megszomorodtatok
E boldogult nyugvó költözésén:
Kívánjátok néki hogy csöndesen
S békén pihenjen itt a sír ölén.

Ámen.

A vers hangulata a szép lírai indítás után kissé megtörik, darabossá válik, és a didaktikai céloknak megfelelően inkább moralizál: okít, győzöget. A szerző a konkrét eset példaértékeit hangsúlyozva próbál hatni, próbálja hallgatóit elgondolkodtatni.

A nevelői szándék, a megmásíthatatlanba való belenyugvás józan sugallása szinte mindegyik verséből sugárzik, kioktatni azonban csak egyetlenegy esetben, a „Béres Sándor 11 hónapos kis lánya felett IV. 20-án" mondott sírversével akar. Ennek előzménye a következő: „16-án e hóban négy nappal előbb temettük el a 3 és 1/2 éves kisfiát. Mindkettő himlőben halt meg. Egy ágyba(n) és szobában hálatta őket, mikor erre figyelmeztettem és tanácsoltam, hogy vigyázzon, azzal (a) kiállhatatlan flegmával mondta, a mi szokása, hogy: »ha az Isten akarja stb.«".

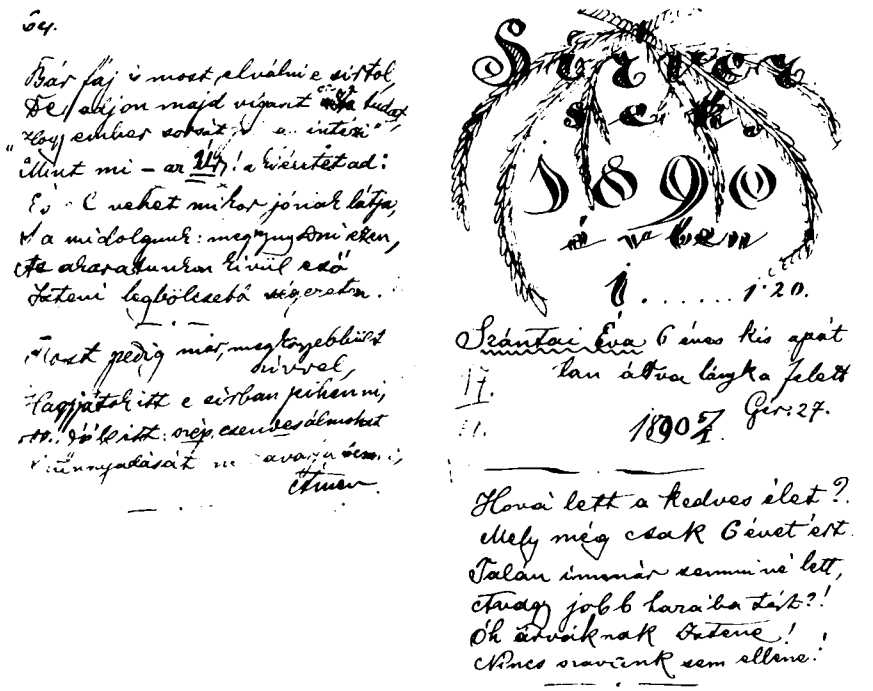

Az 1890-ben írt sírversek

hátlapja (a füzet utolsó, 64. oldala) *fedőlapja*

Bántani, súitani azonban most sem akar. Mint fölvilágosult elme hisz az ész, a tudomány erejében, és mint tanító hiszi is, hogy ennek a hitének a propagálása kötelessége. Azzal is tisztában van, hogy a halál elkerülhetetlen, de a végzetszerűség ellen tiltakozik és hirdeti, hogy ellene az ész határain belül mindent el kell követni, mert csak ha mindent megtettünk, várhatjuk, remélhetjük az Úr, az égiek megértését, vagyis a lelkiismeretünk megnyugvását:

Ha megtevénk, mit tenni kelletik
Mit az ész, szív, és a kötelesség
Parancsolnak; akkor nem félhetünk,
Hogy vádlólag borul reánk az ég!

summázza gondolatait. De íme a vers teljes terjedelmében:

14/90. *Föl sem száradt még a könnyű*
IV. 20. *Kis fiatokért a mely húllt,*
A fájdalom meg se szűnt még,
S most: e kislányka is elhunyt.

Óh! az Isten ellen tenni nem lehet,
Csak bölcs végzetén megnyugodni,
És a halál elől kitérni nem bár,
De lehet tőle védekezni.

Mit Isten embernek tudni engedett
S mit elkészített fűkben, fákban,
Felhasználnunk kötelesség azt nékünk,
S ha nem használtak nincs hiában.

A védekezést mert megtevénk,
Csak akkor mondhatjuk nyugodtan el,
Imé, Uram, gondot viseltem rá,
Kiket nékem adtál, – Te vetted el!

Hozzád mentek el, mert tőled jöttek
Áldjuk ezért is most szent nevedet,
De óh kérünk is jó atyánk hogy már
Vedd el rólunk sulytoló kezedet!

Ha megtevénk, mit tenni kelletik
Mit az ész, szív és a kötelesség
Parancsolnak; akkor nem félhetünk,
Hogy vádlólag borul reánk az ég!

Ti kérjétek Istent imádsággal,
Hogy fordítsa el rólatok a vészt,
A búbánatban a természet és
Szívünk úgy is mindjárt imára készt.

Imádkozzatok és nyugalmatok,
Ha elköltözék, újra visszatér!
S e kis lányka aludjék itt csendben
Testével, míg lelke a mennyben él.

Ámen.

Versíró kántortanítónk szociális érzékenységéről vallanak a társadalom perifériáján tengődőkről szóló megemlékezései. Kitetszik ez az „Öreg Bodoló J. koldus felett" mondott verséből is, de talán még inkább a „Balog Zsófia félkegyelmű leány fölött" mondottból:

17/91. X. 4.

Ez is elment annyi sokak után,
Befedezte a sírnak gyász pora . . .
Romlandó részeit, melyekre óh!
Hányszor tekinténk itt szánakozva.

Szánalom volt csak itt az élete
S könyörület, a mi fenntartotta: –
Bizony elmondhatjuk leplezetlen:
De jót tett véle a mennynek atyja!

Jót tett vele, midőn elszólítá,
Gyarló testi formájából innen,
– Jobb világba, hol nincs fogyatkozás,
Jót tett vele, nagyon jót az Isten.

Hányszor mondá szomorodott szívvel
Bárcsak én is meghalnék már! S íme
Meghallgatta óhaját az Isten
Teljesülve van mit kívánt szíve.

Eltemettük s elhangzott az ének,
Melyet oly sokszor hallgatott míg élt
Most már minden óhajtása betölt
Melyre vágyott, s mit elérni remélt!

Olyan volt ő szegény! mint a virág,
Mely a többi között idétlenül
Nőtt és nyílott: csak szánalom tárgya,
Megrabolta a sors kegyetlenül!

Teste lelke megfogyatkozva volt
S hozzá árva. Óh de szegény volt ő!
Szent Istenünk! de jót tettél véle
Midőn megváltotta a temető.

Bár boldogok a lelki szegények,
Mert övék a mennyek országa,
Jézus mondá s mi elhisszük atyánk
Mert ezek nem tesznek tudva rosszat.

Mégis áldunk! kegyelmes Istenünk!
Hogy mint e leány volt, ollyá nem levénk
És bocsásd meg, a mi vétkeinket,
Ha ellene szánkkal sértőt tevénk.

Ha lelkét a keserűség járta
Szomorúan sírva panaszolá:
Nincs ám nékem se apám! se anyám!
Senkim sincsen, a ki pártom fogná.

Most már van néki fent pártfogója
Ki a veszélytől lelkét megójja
S van néki jó biztos nyugvó helye,
Hol nem sérti tél fagya s nyár heve.

Óh! a mi még itt hiányzott nála
Add meg atyánk lelkének egedben
S add! pihenve álmodozzék sírban
Teste, s semmi ne zavarja ebben.

A mi jót kívánt ő itt másoknak
Hogy: – „Isten áldja meg" –! a kihez szólt
Álld meg te viszont őtet oda fenn
S áldd meg ki itt gondviselője volt.

S hogy nem köszön több hangos „Jó napot!"
Kicsalva véle szánk mosolyát
E helyett most mi kívánjuk neki,
Adjon Isten Zsófi „Jó éjszakát!" –

Ámen.

Legszívbemarkolóbb az a költői ihletettségű verse, amelyet „Vincze Mária 14 éves hajadon felett" mondott el 1891. november 19-én:

21/91. *Im kijöttünk és téged elkísértünk*
XI. 19. *A temetőbe . . . boldogult halott!*
A hol egy hosszú véghetetlen álom
Karjára hajtád ifjú homlokod.

A hol a szívnek mélyében kialszik
Vágy, szerelem és minden akarat,
S az ifjú kornak legszebb ékessége;
Remény, öröm s vidámság elmarad.

Óh nem itt volna a te méltó helyed,
Hanem zöld halmon, virágok között,
Szép volna látni, hogy lomb és virágból
A füzért bokrétát mint kötözöd.

Mert életed mosolygó szép virág volt,
Csak most hajtá ki gyenge levelét,
Derült egedről kedv, öröm s az élet
Szép ifjúsága ragyogott feléd.
S mindennek vége . . . alszol és nem látod

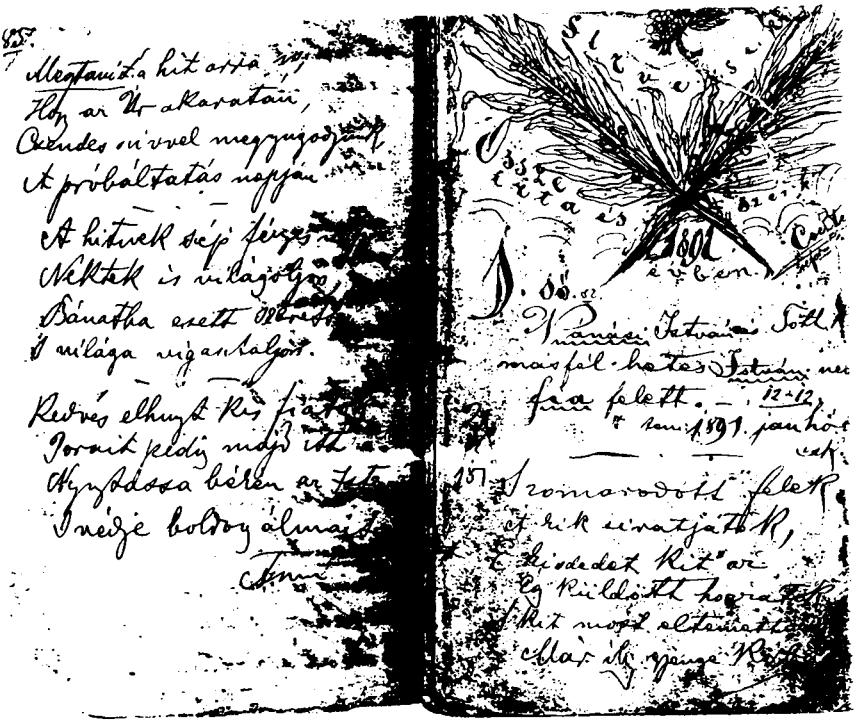

Az 1891-ben írt sírversek

hátlapja (a füzet utolsó, 85. oldala) *fedőlapja*

S mindennek vége . . . alszol és nem látod
Az érted omló forró könnyeket,
Nem hallod sok szív hangos zokogását
Mely fájdalomnak hangján emleget.

És meg nem érzed a hideg göröngyöt
Mely koporsódnak fedelére hullt,
Midőn minden szív így sóhajt utánad:
Letört virágszál, álmodj boldogul!

Aludd itt hosszú álmodat békében
Míg egyszer felkölt majd a kikelet,
Ha a feltámadás hívó szózata
Szemeidről elűzi a telet.

Ámen.

Mit is mondhatnék zárszóként e sírversekkel kapcsolatosan? Talán csak azt, amire már a bevezetőben is utaltam: a szerzőnek, Csete Károly református kántortanítónak versei megírásával nem a megrázás, a megfélemlítés, nem a halállal való fenyegetés, elrettentés volt a célja, hanem a tragikus eset lezárása, a gyászolóknak a gyászból, a fájdalomból való kivezetése, illetve a családtagoknak a mindennapi életbe való minél hamarabbi visszavezetése. Az a tény pedig, hogy a verseknek a kényszer, a körülmények szabta föltételek ellenére is van líraisága, csak arról tanúskodik, hogy a szerző nem volt éppen minden költői tehetség nélküli ember. Ám hogy van-e még további kallódó kötete, esetleg más műfajba is sorolható alkotása, egyelőre megfejtésre váró rejtély, további kutatási feladat.

Balla Ferenc

BEZDÁNI KÁNTORTANÍTÓK

A Bezdán újratelepítése (1742) utáni évben azonnal megalakult a Bezdáni Római Katolikus Egyházközség (plébánia), valamint a Bezdáni Katolikus Elemi Iskola. A falu első plébánosa Házi Pál, első kántortanítója Király András volt.

Az idő tájt a kántortanító jogait és kötelességeit írásban nem rögzítették. A Patachich Gábor kalocsai érsek által 1738-ban összehívott egyházi zsinat így rendelkezett: „. . . a kántor vagy mester a gyerekeket nemcsak az erkölcsökre és tudományokra, hanem a keresztény hittanra s énekekre is szorgalmasan oktassa . . ."

Bezdáni Műkedvelő Zenekar, 1925
(Keszler Ferenc műszövő mester, Sípos Hanzi műszövő mester, Kelsch János tisztviselő, Hilpert József aljegyző és festőművész, dr. Popper Nándor orvos, Kamocsai Lajos tisztviselő, Cirfusz János tisztviselő, dr. Kálmán Imre orvos, Ruff István kántor és karnagy, Aurel Nikolić főjegyző, Steiner Géza kereskedő, Nagy Béla ügyvéd, Szlávik Sándor gyógyszerész)

Király András kántortanítóról (1743–1757) keveset tudunk, mivel a kérdéses időszakból még csak egyházlátogatási jegyzőkönyvek sem maradtak ránk. Kántortanítói teendőinek végzéséért évi 25 Ft fizetést kapott, ezenkívül némi természetbeni juttatást is.

1757-ben a 22 éves Bogyó Mihály kántortanító (1757–1791) váltotta fel. Ő alapította meg Bezdánban a Bogyó-féle kántortanítói dinasztiát.

A kalocsai alsó alesperesi kerület 1764 februárjában megtartott első gyűlésén az elemi iskolák igazgatói (a helybeli plébánosok) megtárgyalták a gyermekek tanításával kapcsolatos problémákat. Ezen a gyűlésen Bogyó Mihály kántortanító kielégítő osztályzatot kapott. Az aratást és szüretet kivéve egész éven át tanított. Az iskolába beírt 336 tanuló közül 70 rendszeresen járt iskolába, ami abban az időben eredménynek számított. A kántornak volt saját háza, 5 hold földet művelt, 3 tehenet, 1 lovat és 1 disznót tartott.

Bogyó Mihályt fia, Bogyó János (1791–1829) követte, akinek javadalma 1806-ban 286 Ft, 1/2 telek föld és szükség szerinti tűzifa. Az 1803-ban összeállított egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint erkölcsös volt, az egyházi szolgálatban és a gyermekek tanításában pedig szorgalmas. Olvasást, írást és keresztény erkölcstant tanított.

Az 1810-ben kelt egyházlátogatási jegyzőkönyvben Bogyó Jánosról kedvezőtlen minősítés szerepel. Sok esetben már reggel elkezdte az ivást. Jól játszott orgonán, de a hangja gyenge volt. Egyházi szolgálata kifogásolható, az iskolás gyermekeket nem tanítja megfelelően. Évi összjövedelme eléri az ezer forintot.

1828-ban Bezdánban elválasztják a kántorságot a tanítói hivatástól.

1829-től a kántori állást Bogyó Mihály töltötte be. Kötelezettségei közé tartozott a templomban orgonálni és énekelni, a pappal beteget látogatni és temetésre járni. Már búcsúztatót is énekelt, de azokat a temetés előtt be kellett mutatnia a plébánosnak, hogy megfelelnek-e a vallás előírásainak. Az 1843-ban összeállított egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint kincstári házban lakott, a várostól kapott járandósága 350 Ft és 6 öl kemény tűzifa. Az ostya készítéséért kapott 2 pesti mérő búzát, 100 kg sót meg 2 kocsi szénát.

Az 1870-es években vége szakadt a Bogyó-dinasztiának. A kántori állásba a bajai származású Póth Mihály került. Habár nagy tudású ember volt, a társadalmi életben nem vett részt. Sokat betegeskedett. Ilyenkor volt tanítványa, Farkas Ferenc igazgatótanító, majd az akkor még középiskolai tanuló Ruff István helyettesítették. 1908-ban, miután felesége meghalt, valószínűleg visszatért Bajára a rokonaihoz. Távozásakor tanítványaira hagyta búcsúztató énekesfüzetét, a Beethoven-zongoraszonátákat és a Chopin-valcerok kottáit, valamint egyéb tárgyakat.

1910. május 10-én választógyűlést tartottak Bezdánban a községháza udvarán. A gyűlésen Meszner István plébános elnökölt. Csak egy napi-

Id. Ruff István társadalmi-politikai szerepben 1942-ben

rendi pont volt: az új községi kántor megválasztása. A jelenlevők közfelkiáltással Ruff Istvánra szavaztak.

Ruff István (Bezdán, 1889–Budapest, 1969) többgyermekes küllődi sváb iparos család sarja, az első értelmiségi a családban. Apatinban és Kalocsán járt középiskolába. Már ekkor helyettes kántori teendőket végzett Póth Mihály községi kántor mellett. 1907-ben kántortanítói oklevelet szerzett. Kiemelkedő zenei és szervezői tehetségének köszönhetően ösztöndíjat ajánlottak fel neki a Budapesti Zeneművészeti Főiskolán, de ő visszautasította azzal a megjegyzéssel, hogy várja szeretett szülőfaluja. Az volt a szava járása, hogy „Bezdán a világ közepe".

1911-ben zeneestet adott, szólót játszott zongorán. A következő klasszikus zongoraműveket adta elő: Liszt: *Második magyar rapszódia,* Chopin: *h-moll, Esz-dúr és Desz-dúr valcerok*, Berlioz: *Rákóczi-induló.*

1912-ben a Gazdakör szakosztályaként megalakította a Gazdasági Legény Egyletet. Az egyesület 1938-tól a Katolikus Kör szakosztályaként működött egészen 1944-ig. Az egyesület helyiségében nagy betűk-

kel ki volt írva a Benedek-rendi szerzetesek jelmondata: Imádkozzál és dolgozzál! (Ora et labora!) Az egyesületben már 1913-ban megalakult a színjátszó csoport, és elkezdődtek a téli szakelőadások, szaktanfolyamok a parasztifjúság továbbképzése érdekében. Az egyesület tagjai vasárnap és ünnepnapon zászlójuk alatt közösen részt vettek a szentmisén. 1923-ban egyesületi zászlót szenteltettek. A zászlóanya a kántor felesége, Ruff Istvánné volt.

Már diákkorában „zenélő bandát" szervezett, s mivel egy teljes zenekarhoz kevés zenéhez értő és zenét tanult társa volt, maga tanított meg néhány barátját hegedülni és bőgőzni: kontrázni, taktust dobolni, basszus alaphangokat pengetni, hogy a kíséret „tökéletesebb" legyen.

1922-ben megalakította a Bezdáni Műkedvelő Zenekart. A zenekar tagjai között voltak magyarok, németek, zsidók és szerbek. A szalonzenekarban hegedűsök, csellós, nagybőgős, ütőhangszeres, klarinétos (tárogatós), fuvolás, pásztorsípos, zongorista és egy rézfúvós játszott szükség szerint trombitán, szelepes kürtön vagy helikonon. Évente négy koncertet adtak. A legjelentősebb az újévi hangverseny volt. Játszottak operanyitányokat, könnyűzenei egyvelegeket, operettrészleteket, indulókat, kuplékat, slágereket, népdalokat és „hallgatós" magyarnótákat. A zenekar magas színvonalú játékát az is bizonyítja, hogy 1926. január 10-én a bezdáni műkedvelők bemutathatták az első operettet, az *Árvácskát*.

A község zenei életének jelentős alkalmai voltak az ünnepi zenés és kórusművekkel bemutatott szentmisék, amelyeken a műkedvelő zenekar játszott Ruff István, vagy a tűzoltók fúvós zenekara, idősebb Keszler Ferenc vezetésével. A zenekarok a templomi vegyes kórust kísérték. A fúvósok Úrnapján és nagyszombaton, a műkedvelő zenekar a húsvéti passión és az ún. vasárnapi nagymisén nyújtott legszínvonalasabb teljesítményt.

Ifj. Ruff István (Bezdán, 1913) középiskoláit Zentán és Szabadkán végezte el. 1931-ben Szabadkán elvégezte a kétéves kántorképző tanfolyamot. 1936-ban a Zágrábi Egyetem Erdőmérnöki Karán diplomált. A második világháború után összegyűjtötte és részben publikálta az apja által írt és megzenésített zeneműveket. Számos esetben a templomban helyettesítette apját. Sokszor ő orgonált, édesanyja pedig énekelt.

A klasszikus és modern zene úttörő rendezvényének számított a Bezdánban 1934-ben megrendezett Kodály–Bartók-est, melyen id. Ruff István népdalfeldolgozásokat énekelt ifj. Ruff István zongorakíséretével.

Id. Ruff Istvánné 1932-től aktív tagja volt a Római Katolikus Nőegyletnek. A vigalmi bizottságot vezette. Ez az egyesület főleg jótékonysági munkásságot fejtett ki.

1935-ben id. Ruff István a parlamenti választásokra készülő Jugoszláv Nemzeti Párt községi elnöke volt.

1936-ban megválasztották az újjáalakult Bezdáni Magyar Közművelődési Egyesület igazgatójává. Az elnöke Horváth Gyula plébános volt.

A magyar katonai közigazgatás idején 1941-ben tagja volt az ún. ötös bizottságnak, elnöke (1941–1944) a Bezdáni Tűzharcos Egyesületnek, karnagya a Bezdáni Katolikus Legényegylet dalárdájának (1942–1944). 1942-ben vitézzé avatták. A Küllődön (Kolut) kiépült 30 családot tömörítő (6 bezdáni) Vitézi telep parancsnoka volt. Ezzel a ranggal és tisztséggel egy kisebb családi ház és 40 kataszteri hold föld is járt.

A korábbi évtizedekben többször tagja volt a községi és az egyházközségi képviselő-testületnek.

Mivel id. Ruff urat nagyon lefoglalta a közéleti tevékenység, a harmincas évek közepétől az egyházközség segédkántorként Ligeti Lászlót (Bezdán, 1914–Bezdán, 1994) alkalmazta, aki miután elvégezte a kereskedelmi középiskolát, Szabadkán a kétéves kántorképző tanfolyamot is befejezte.

A Ruff család 1943-ban Abonyira változtatta a vezetéknevét. Id. Abonyi István zeneszerzéssel is foglalkozott. A műkedvelő zenekar számára önálló darabokat (*Magyar ábránd*) szerzett. Magyarnótákat (*Nincs már nékem*) is komponált. De ismertek az egyházi énekei is. Színdarabokhoz is szerzett kísérőzenét. A halottbúcsúztató énekek összeállítására külön figyelmet fordított.

Varga (szül. Györfi) Katalin, az első bezdáni parasztkántor

Amikor halott volt a családban, az egyik családtag elment a kántor úrhoz, és elmondta neki az elhunyt rokoni kapcsolatait. A kántor pedig beépítette az adatokat egy már ismert dallamba. A halott nevében mindig első személyben búcsúzkodott. Bezdánban nem volt temetés énekes halottbúcsúztató nélkül. A parasztcsaládok hosszabb és személyesebb, az iparos családok rövidebb és általánosabb búcsúztatókra tartottak igényt. Szinte természetes volt, hogy az a családtag vagy rokon, akit az énekben a kántor megemlített, zokogásba tört ki.

A halott búcsúztatására az egyházi szertartás után került sor, vagy a házban, vagy az udvaron. Ilyenkor a pap és a kántor a halott lábánál vagy a koporsó mellett, illetve mögött állt. A családtagok mindig velük szemben helyezkedtek el.

Id. Abonyi István 1943-ban elvállalta az üldözött zsidók értékesebb ingóságának megőrzését. Mikor ez kitudódott, csak nemzethűségének köszönhetően nem állították bíróság elé, de azonnal behívták katonának. Kikerült az orosz frontra, s ott fogságba esett. Szabadulása után Budapesten telepedett le.

Ligeti László segédkántort is a háború alatt behívták katonának, s a község kántor nélkül maradván Varga Katalin parasztkántort kérte föl helyettesítésre.

Varga (szül. Györfi) Katalin (Eszék, 1916) négygyermekes napszámos család sarja. Hároméves korában került bezdáni rokonaihoz. Elvégezte az elemi iskola hat osztályát. Jó hangú gyermek lévén nótázással szórakoztatta a környezetét. Tanítóinak és id. Abonyi Istvánnak a rábeszélésére előénekes lett a vallási összejöveteleken. Munkaviszonyban volt a bezdáni gyógyfürdőben, de a templommal való kapcsolatát sohasem szakította meg. Tagja volt különféle vallási társulatoknak. Ma ő vezeti az egyetlen még működő Rózsafüzér Társulatot. Sokan Szentes Kati néven ismerik.

Fiatalabb korában jövedelmét azzal is pótolta, hogy „énekeskönyveket" másolt gazdasszonyoknak. Ezek a könyvek tulajdonképpen kemény fedelű iskolai füzetek voltak. Ma is van belőlük jó néhány (Munkás Anna énekeskönyve, Csapó Kata énekeskönyve). Ő búcsúztatta a halottakat is.

1945 második felében Bezdánba került kántornak a baranyavári Károlyi József. Fizetést nem kapott. Jövedelme az ún. stólapénzből és a halottbúcsúztatókért kapott járandóságból állt. Amikor az orosz harctérről hazaérkezett Ligeti László, az egykori segédkántor, az egyházközség képviselő-testülete őt választotta meg kántornak.

Ligeti Lászlónak ezekben a válságos időkben sikerült az egyházi énekkart egybetartania. Ő vezette a próbákat, a karmesteri tisztséget pedig Sipos János (Bezdán, 1906–Bezdán, 1969), a tűzoltó-zenekar karmestere töltötte be. Ligeti László a fizetés nélküli állásban nem sokáig tudott megmaradni. Elment könyvelőnek a kendergyárba. Másodállásban kívánta ellátni a kántori teendőket. Ezt azonban a világi hatalom

A rendkívül agilis Sárközi Sándor 1938 októberében egyházi férfiénekkart alakított. Ülnek, balról jobbra: Bezdán István, Bunford (Kispipás) István, Kormányos József, Sárközi Sándor, Szőke Imre, Sötét Mihály, Palatinus Imre. Állnak: Bunford János, ifj. Takács József, Bunford István, Lázár Nándor, Bunford György, Szabó Pál, Zsigovics Péter. Adatgyűjtéskor ezek közül már csak négyen éltek.

nem engedélyezte. Így Varga (szül. Györfi) Katalin újra „álláshoz" jutott.

Fritz Ferenc doroszlói plébános, egykori bezdáni káplán, szükségmegoldásként Szalai Mihály doroszlói fiatalembert ajánlotta kántornak, s Horváth Gyula plébános el is fogadta ajánlatát.

Szalai Mihály (Doroszló, 1942) földműves szülők gyermeke. Anyai nagyapja, Mezei Mihály előénekes volt a faluban. Az elemi iskola nyolc osztályát szülőfalujában végezte el. Az egyik tanítója (Hönisch Ferenc) felfigyelt jó hangjára és a zene iránti vonzalmára. Megtanította kottát olvasni és harmóniumon játszani. Ilyen előzmények után került 1960 márciusában Bezdánba.

1961 és 1963 között elvégezte Szabadkán a kántorképző tanfolyamot. Amikor 1964-ben bevonult katonának, Rencsár Béla szenttamási kántor helyettesítette. 1965-ben foglalta el végleg a bezdáni kántori állást, amit ma is betölt. Az egyházi énekkar felvette a Szent Cecília nevet.

Adatközlők

Varga Katalin, 1916, háziasszony (parasztkántor),
Abonyi István, 1913, ny. erdészmérnök (kántor),
Szalai Mihály, 1942, kántor.

Irodalom

Abonyi István: *Szülőföldünkre emlékezünk.* Budapest, 1984
Dr. Balla Ferenc: *Bezdán története a kezdetektől 1914-ig.* Bezdán, 1993
Dr. Balla Ferenc: *Bezdán története az I. világháború kezdetétől 1944. október 25-éig* (kézirat)

Ruff István kántor szerzeménye

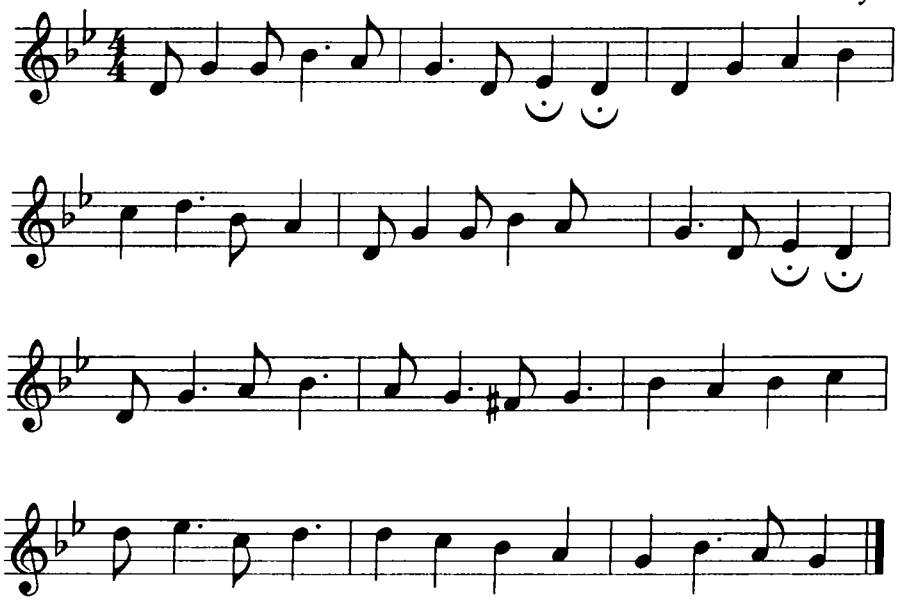

Halottbúcsúztató ének

1.

Szívem hálás örömmel áldja
A szeretet nagy Istenét
Ki végtelen nagy kegyelmében
Reám veté tekintetét
Megszánva küszködésemet;
Csendes halállal álda meg.

2.

Habár az élet gondja-baja
Gyakran gyötörte életem
Szelíd vigasz és enyhe ír folyt
Jézus sebeiből nekem
A vér, a kereszt erőt adott,
Ha gyenge lelkem lankadott.

3.

Csak egy az ami kínnal éget
Hogy e szív -ó legjobb atyám
Nem vert szüntelen Teérted
S intő szavad nem hallgatám
Hogy a Te szent parancsaid
Nem őrizém meg holtomig.

4.

Mégis remélve röppen által
Tekintetem Jézus feléd
Bízván, hogy éltemet Atyáddal
Jóságoddal kibékíted
Könyörgök, végtelen kegyed
Bocsássa meg sok vétkemet.

5.

Ó, Jézus add, hogy kínhalálod
Szerezzen üdvöt őneki
Őt, akit ítéletre hívtál
Engedd veled örvendezni
Hozzád eseng a végszava
Ó, boldogítsd őt jó Atya.

6.

Édes Jézus engedd most nékem
Hogy köszöntsem jó hitvesem
Ki életemben őrangyalként
Hűséges társ volt mindenben
Kegyelmed legyen záloga
A boldog viszontlátásra.

7.

Gyermekeim édes véreim
Tőletek is el kell válnom
Vegyétek végső intéseim
Adott szavam most kell állnom
Szeressétek egymást mindig
Így kísérjetek a sírig.

8.

Mindnyájan hűséges rokonok
Kik becsültetek engemet
Végső búcsúm ím fogadjátok
Az Isten legyen veletek
Mondjatok értem hő imát
Engeszteljétek az ég Urát.

Ruff István kántor szerzeménye

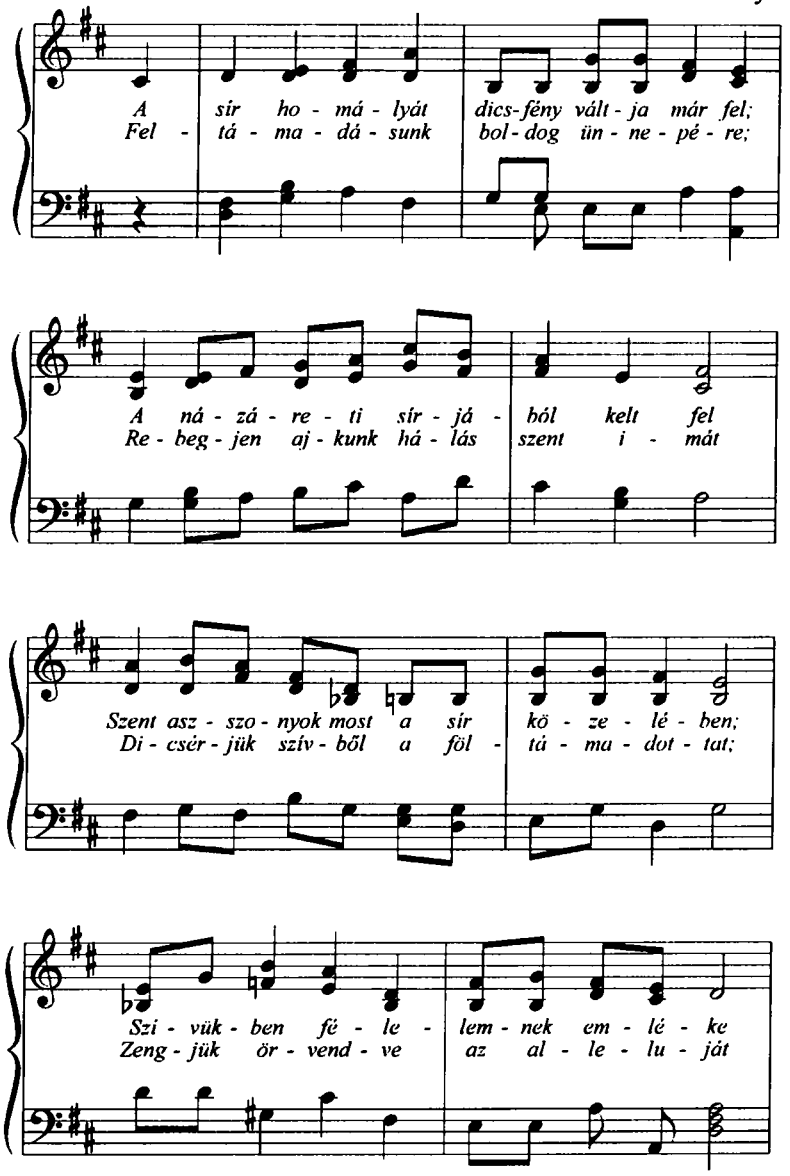

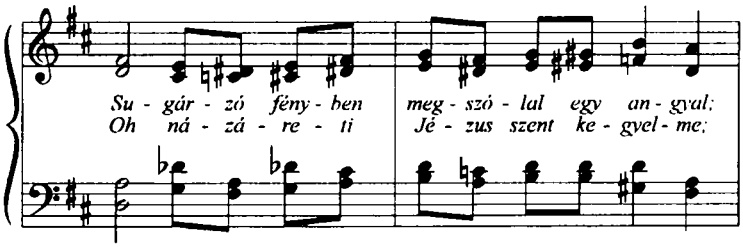
Su - gár - zó fény - ben meg - szó - lal egy an - gyal;
Oh ná - zá - re - ti Jé - zus szent ke - gyel - me;

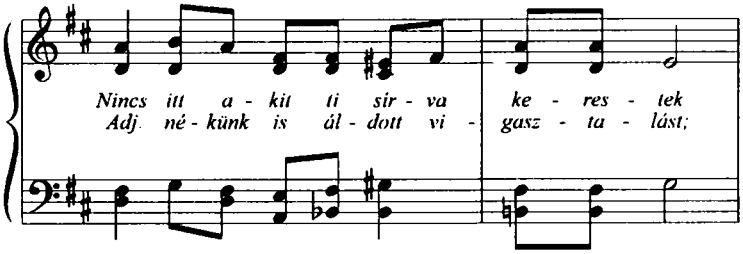
Nincs itt a - kit ti sír - va ke - res - tek
Adj né - künk is ál - dott vi - gasz - ta - lást;

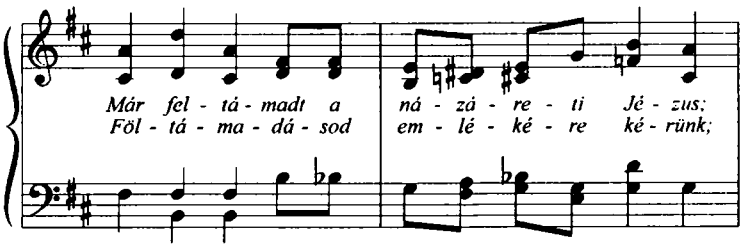
Már fel - tá - madt a ná - zá - re - ti Jé - zus;
Föl - tá - ma - dá - sod em - lé - ké - re ké - rünk;

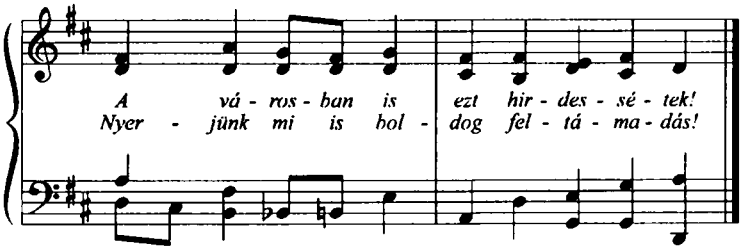
A vá - ros - ban is ezt hir - des - sé - tek!
Nyer - jünk mi is bol - dog fel - tá - ma - dás!

Ruff István kántor szerzeménye

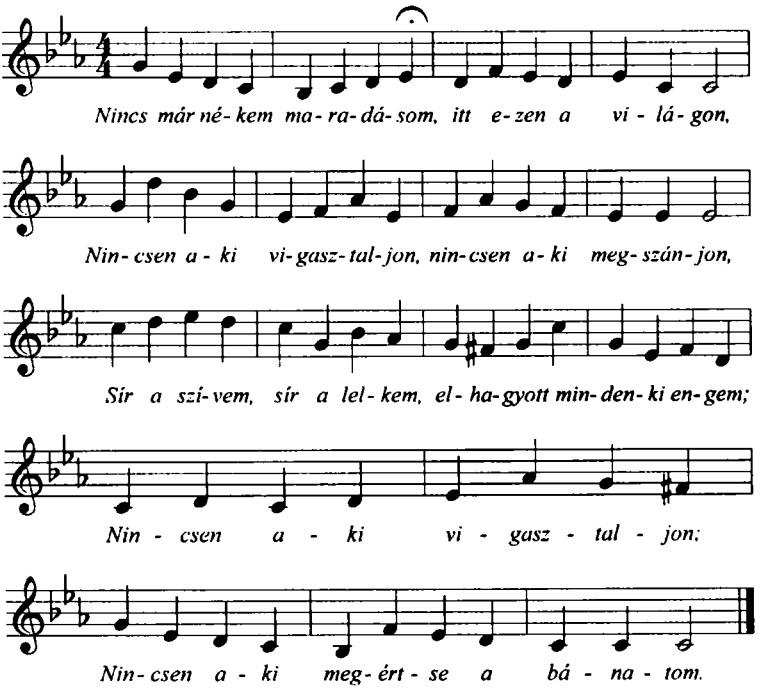

Kovács Endre

DOROSZLÓI KÁNTOROK

Bevezetés

A falu újratelepítése 1752-ben történt, római katolikus vallású, magyar jobbágyokkal. Első plébániáját is ebben az évben állították föl, amelyben 1753 óta végeznek anyakönyvi bejegyzéseket.

A falu első temploma 1754-ben épült, amely ismereteink szerint csak imaház lehetett, mert a falu közepén álló nagytemplomban[1] 1796. november 7-én, templomi búcsú alkalmával eskettek először.

Az urbáriumi rendezés 1779-ben volt. A térképek tanúsága szerint a jobbágyokon kívül a plébános 55, a községi önkormányzat 141 hold földet birtokolt.

Doroszlói kántorlakás a hitközségi irodával, ahova a kórus tagjai énekpróbára jártak (1969)

A templom kórusán levő[2] kisméretűnek nevezett, tizenegy regiszteres orgonát[3] a falu polgárainak adakozásából 1910-ben vásárolták és állíttatták föl a mai helyén. Korábban a szentmisén harmóniumon[4] játszott a kántor, mint ahogyan még manapság is a szentkúti kápolnában.

Az elemi iskolai oktatás már az újratelepítés évében megindult. A falu első iskolája a Templom utcában volt tanítói lakással, amelyben 1963-ig folyt tanítás. Újabb iskola valamikor az 1800-as évek legelején épült. A két tanteremhez kántortanítói lakás is tartozott (lásd a mellékelt fényképen), amelyről az utcát Kántorköznek nevezték. Az iskolának 1920-ig volt egyházi jellege. Az iskolaépület meg a kántorlakás 1945-ig volt egyházi tulajdonban, 1969-ben bontották le, a helyére egészségház épült.

Kántornak[5] a templomban orgonáló és a temetésen foglalkozásszerűen éneklő személyeket nevezik. Ténykedése zenei tudást követelt, s a templomi liturgiához tartozó egyházi énekek ismeretét tette szükségessé.[6] Ezért a 20. század elejéig a tanítóképző iskolák kántortanítókat képeztek[7], akik másodállásban, a tanítói hivatás mellett a kántori teendőket is ellátták. Volt rá eset, hogy az utóbbi volt jövedelmezőbb[8], ezért a tanítók szívesen vállalták a kántorságot.

A falu értelmisége sokáig csak a pap, a kántortanító meg a nótárius volt. Nem csoda, hogy senki ügyes-bajos dolgaival, magánéletével nem foglalkozott annyit a közvélemény, mint éppen az övékével.

A kántorok javadalmazása

A falu első tanítója Cser Antal, aki 10 Ft fizetés ellenében tanított. Földváry Ferenc 1762-ben követte, kinek már 20 forintja és minden pártól 1/4 pozs. mérő (12 kg) búzája volt.

Berta Pál és Lipay György rövid működése után Ibrányi György 1777-ben már jóval nagyobb fizetést kapott.[9] Miklósváry Antal 1806-ban, Tomcsányi Mihály 1811-ben volt kántortanító, nekik már a kincstár 1/2 telek földet is adott. Krappenheim Antal[10] 1837-ben lett kántortanító, s 40 évi működése után lemondott Mihály nevű fia javára. Az utóbbinak 1887-ben bekövetkezett halála után – 450 Ft, 1/2 telek földhasználat fizetéssel, ingyenes lakással – Hosszú Sándort[11] választották meg kántortanítónak. Nőtlen volt, és feltehetően a trianoni impériumváltozás miatt hagyta el a falut.

Pastyik Elek nyugdíjas tanító 14 évi kántorkodás után vált munkaképtelenné, és a jegyzőkönyvek tanúsága szerint azért mondtak föl neki, mert nem fogadott maga helyett segédkántort, ami kötelessége lett volna.

Kántortanító 1936-ig végezte a kántori teendőket. Kántortanítói képzéssel Hőnis Ferenc (1901–1973) tanított utoljára a faluban. Bencsik János topolyai illetőségű okleveles kántort[12] 1936-ban válasz-

tották meg. Március 11-én a hitközség a kántor javadalmát a következőkben állapította meg: lakás, udvar és kert, 15 kat. hold szántóföld[13], évenként 36 q búza meg stólapénz. A választási gyűlésen dr. Egerth Jakab apát-esperes elnökölt, a szakférfiak pedig Hervanek Ödön gombosi plébános és Vürt György rácmiliticsi kántor voltak.

Egy hónap elteltével azonban a hitközség a kántorlakásból elvett egy szobát irodának, hogy ezzel biztosítsa az ügyek zavartalan intézését. Később ide jártak *énekpróbára* a templomi énekkar tagjai.

A második világháborús magyar világban a helyi erdőigazgatóság tűzifát biztosított a pap és a kántor részére. A közellátási hivatal tisztviselőjének is a kántort[14] nevezték ki. Ezáltal érvényesülésének a csúcsán volt[15], jövedelméből cselédre is futotta.

1944-ben a kántor családjával elmenekült[16], de amikor kissé csillapodott a helyzet, visszaköltözött és örülhetett, hogy megúszta a bosszú legenyhébb formájával. Az egyházközség visszafogadta, és élete végéig kántoroskodott a faluban.

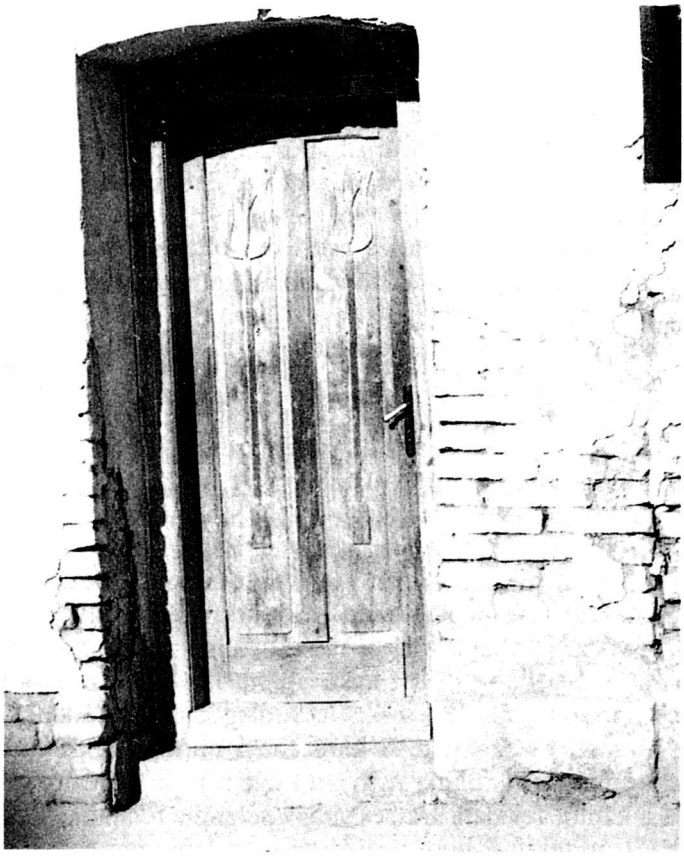

A kántorlakás utcai bejáratának tulipános kiskapuja (1969).
A fényképek Kovács Endre archív fölvételei

Mint ismeretes, 1945 után a *nacionalizáció* meg az *agrárreform* következtében a papföldekből mindössze 10 hektár, a kántor javadalmai közül csak a stóla- meg a búcsúztatópénz maradt, az ingyenes lakás, a szántóföldhasználat meg a búzakommenció, vagyis az összes anyagiak megszűntek. Állandó kántort pedig csak ott lehet fogadni, ahol a kitartásához megvannak az anyagiak. Ellenkező esetben kántorhelyettes tartása indokolt.

Bencsik János orgonás kántor mégis 37 évig szolgálta az egyházközséget, s 1973-ban halt meg. Vele végképp megszűnt a kántori munkahely.

Időközben a falu is polgáriasodott, és a halottak hagyományos búcsúztatása teljesen elmaradt.

Brindza Erzsébet[17] betanított orgonista 1988-ig végezte a kántori teendőket. 1989-ben ezt jegyezték a plébánia nagykönyvébe: „Az énekkar már elég erős. Két orgonista van: Diósi Mária meg Mészáros Gábor helyi lakosok . . ."

A kántor szerepe a falu életében

Amíg kántortanítók voltak, nem mindig tudták, talán nem is akarták szétválasztani a két foglalkozást. Az idősebbek visszaemlékeznek, hogy majálisokat szerveztek, és az iskola tanulói énekszóval vonultak ki az erdőbe.

Régen gyakori volt az iskolás gyerekek elhalálozása, és ilyenkor a diákok énekszóval búcsúztatták tanulótársukat a temetőben (Jegyzetek 11. pontja).

A gyümölcsfák oltását, nemesítését is a kántorszőlőben sajátították el az iskolás korú gyerekek.

Zahradnik Kálmán például csak tanítóként működött, rövid pályafutása alatt – 1927-ben – mégis 24 tagú dalárdát, ill. férfikórust alakított a doroszlói Kereskedő és Iparoskörben.

A kántor kötelességei közé tartozott a falusi közösség[18] vallási életének a szervezése. Ezt pedig úgy érte el, hogy fölállította a templomi kórust[19], melynek tagjai minden nagyobb ünnepre új éneket tanultak be, és *énekpróbákra*[20] jártak. Az idősebb korosztályból vegyesen, a fiatalok közül viszont inkább csak a lányok vállalták az éneklést.

A falu életében több vallásos misztériumjáték[21] volt ismeretes. Amíg a karácsonyi ünnepkörhöz tartozókat kizárólag kiskorúak, addig a húsvéti passiót[22] fölnőttek végezték. A karácsonyi ünnepkörhöz tartozókat a szereplők egymástól tanulták, és házról házra járva végezték. Az utóbbi betanítása a kántor feladata volt, és virágvasárnap a templomban adták elő.

1945 előtt minden évben, húsvét másnapjától szeptember 12-éig, illetve Mária neve napjáig több vallási körmenetet tartottak, amelynek lelke a 30 tagot számláló templomi énekkar volt. A templomi énekek-

hez a tízfős Csibili-banda néven ismert rézfúvós zenekar szolgáltatta a zenét.[23]

Körmenetes ünnep minden újhold vasárnapján, pünkösdkor, Úrnapján és Szent Flórián napján volt.

Az 1960-as évekig a halottak búcsúztatása[24] elmaradhatatlan volt, és nagyon is elvárta a faluközösség.[25] Nem egy esetben 30–40 strófás búcsúztatót rendelt a gyászoló család, mert a kántor díját eszerint fizette, és fájdalmában a „kerül, amibe kerül" elv alapján igyekezett megadni a végtisztességet.[26] A búcsúztató összeállításához mindig kevés idő állt a kántor rendelkezésére, és ezért szükség volt a kántorné segítségére.

A búcsúztatók szépek és emberiek voltak. A halottat szólaltatták meg, általuk a kántor az előktől búcsúztatta az elhunytat. Egy-egy búcsúztató eseményszámba ment, különösen, amikor alig nagykorúvá cseperedett fiatalt vitt el a gümőkór vagy más népbetegség. Ilyenkor nagy részvét mellett zajlott a temetés, és a gyászolókkal együtt sírt a gyászoló közönség.

1945 után az államhatalom betiltotta a körmeneteket. Így a kántor sok korábbi kötelességétől szabadult meg. Talán ezzel magyarázható, hogy az 1950-es évektől a kántornéval bekapcsolódott a művelődési egyesület műkedvelői csoportjának a munkájába. A népszínművek énekszámait a kántor tanította be, előadáskor pedig a felesége volt a súgó.[27]

Jegyzetek

[1] A templom hossza 30, szélessége 16 öl.

[2] Ez volt az utolsó ilyen méretű orgona ezen a vidéken.

[3] Az orgona a pécsi Angster József és Fia gyárában készült.

[4] A nagytemplomban álló harmónium eredete ismeretlen, márkája I. V. Kacin.

[5] A kántoron kívül egyházközségi alkalmazottak voltak még: a pap, a szindikusok, a sekrestyés, a harangozó és a temetőcsősz, valamennyien a templomi fegyelem alá estek.

[6] Munkájának végzéséhez az orgonás kántornak ismernie kellett a templomi szent énekeket és a liturgiát. Megkövetelték tőle, hogy énekével, zenéjével és a templomi közönség buzdításával, az előírások szerint működjön együtt a misező pappal a szentmiséken. Kórusvezetőnek, orgonás kántornak csak római katolikus vallású, ezt a vallást gyakorló, vallástisztelő, fizikailag és szellemileg ép embereket vettek föl.

Az orgonás kántornak részt kellett vállalnia a plébániahivatal ügyeinek az intézésében. Magától értetődően ő volt a Pasztorális Tanács titkára, vezette a jegyzőkönyveket, levelezett, könyvelt és hasonló ügyeket intézett a plébános megbízásából.

[7] *Kántortanítónak* számított az a személy, aki kántori képesítését a tanítóképző vagy a gimnáziumi érettségi vizsga mellett szerezte meg.

*Rendes kántor*nak az számított, aki valamely középiskola negyedik osztályának elvégzése után szerzett kántori oklevelet. A *kántorhelyettesnek* csak működési jóváhagyással kellett rendelkeznie.

[8] Munkájáért a kántor a plébánosnak és a hitközségi választmánynak tartozott felelősséggel. Sem ő, sem pedig a hozzátartozói nem jogosultak nyugdíjbiztosításra, nyugdíjra. Lakás vagy valamely ingatlan része lehetett a fizetésének, de azt a szolgálat megszűnésével köteles volt visszaszolgáltatni.

[9] Följegyezték például, hogy a kántortanítók a tanítást teljesen a segédekre bízták, maguk pedig más dolgok után jártak (Jegyzetek 11. pontja).

[10] Anekdota formájában maradt fönn róla az emlék, hogy a szentfülöpi búcsú előtt megbetegedett a kántor, és a doroszlói kollégája helyettesítette, ki szokásához híven a mise előtt jól megreggelizett és bort ivott. Szépen orgonált, de a mise vége felé megfeledkezett magáról, és azt a dallamot játszotta, hogy: „Nékem olyan asszony kell, ha beteg is, keljen fel . . ."

A pap már kint volt a sekrestyében, és a szokatlan dallam hallatára kézemeléssel jelezte, hogy valami nincs rendben. A kántor meg félreértette, és még pattogósabban játszotta a csárdást. Mindebből a szentfülöpi német asszonyok semmit sem értettek, és elismeréssel szóltak a doroszlói kántorról.

[11] Róla pedig azt mesélik, hogy jóvágású férfi volt, magyarosan öltözködött, kemény szárú csizmában járt. A tanítást gyakran valamely segédtanítóra bízta, ő pedig vadászni ment.

Egyszer a hajnali mise után „kikapi" gazdamenyecskék mentek a lakására. Alig ment be az egyik, utána jött a másik. Ekkor a kántor a bent levőt elbújtatta. Voltak már néhányan egy rakáson, amikor egyszer csak dudált az utcán a kondás. Előbb intett neki, hogy várjon. Akkor kitárta a kaput és: „Kuss ki a csürhébe . . .!" Ilyen szavakkal zavarta a menyecskéket az utcára. A fölszarvazott férjek nagyon megharagudtak rá és megfogadták, hogy soha többé nőtlen kántort nem fogadnak.

Veszekedős, raplis ember lehetett ez a kántor, aki fölöttesével, a pappal is gyakran összerúgta a port. Iskolás gyerek temetése alkalmával a pap engedélye nélkül gyerekkórussal búcsúztatta az elhunytat. A papnak ez nem tetszett, tiltakozása jeléül a csizmájával dobbantott, és odaszólt: „Ennek itt nincs helye . . .!" A kántor is dobbantott, és visszafeleselt: „Ennek itt igenis van helye . . .!" És tovább vezényelte a gyerekkórust.

[12] Állandó jellegű, meghatározatlan munkaidőre csak a *kántortanító* meg a *rendes kántor* számíthatott.

[13] A Pusztán levő tiszti földek között a kántorföldek meg a papföldek egymás közelében voltak.

[14] Munkahelyét a plébános engedélye nélkül nem hagyhatta el, helyettest pedig csak a pap beleegyezésével fogadhatott. A templomban csakúgy, mint rajta kívül, csakis az egyház által jóváhagyott éneket adhatta elő. A templomban egyedül csak akkor énekelhetett, ha kevés hívő volt jelen, akkor is visszafogottan és szépen. Az orgonálás meg az ének nem lehetett vontatott, hogy ne akadályozza szolgálatában a misező papot.

[15] Hálátlan természetű munkája következtében több haragosa támadt: valaki elhírresztelte, hogy legelni küldte az élelmiszerjegyekért hozzá folyamodó szegényeket.

[16] Amíg távol volt, lakását földúlták, könyveit szétszórták, tűzifáját kiosztották a szegényeknek. A partizánok letartóztatták, és a helyi börtönbe zárták. Megverték és megalázták: kiállították a községháza elé, hogy a nép ítélkezzen fölötte. Nem tudtak vele mit kezdeni, mert hat gyereke volt, és a gyűlölet meg a szánalom közül az utóbbi kerekedett fölül az emberekben.

[17] *Kántorkodó* egyének azok lehettek, akiket tekintet nélkül a szakképesítésükre, a hitközség illetékesei ideiglenesen megbíztak a tevékenységgel.

[18] Hosszú téli estéken például, a plébános kísérőjeként, névnapot járt köszönteni. Disznótoros vacsorára is eljártak, ha meghívták őket. A vendéglátást maguk is viszonozták, és ezáltal igen jó kapcsolat alakult ki a falu lakóival.

Az egyik paraszt kedvenc nótáját lekottáztatta a kántorral, és berámáztatta emléknek.

[19] A szabályzat 266. pontja értelmében „Aki énekel, kétszer imádkozik." Ezért a kántor szoktassa hozzá a hívőket a közös énekléshez. Alakítson templomi kórust. Tanítsa énekelni az iskolás gyerekeket.

[20] Az esti énekpróbák alkalmasnak bizonyultak tiltott szerelmi viszony folytatására.

[21] Ilyenek a betlehemjárás, bölcsőzés meg a háromkirályok misztériumjátéka.

[22] A passió latin eredetű szó, Jézus Krisztus szenvedéseinek a misztériumjátékát jelöli.

[23] Ilyen alkalmakkor a zenekar egybehangolását is a kántor végezte.

[24] Temetési szertartásokon a kántor mindenben köteles volt a szabályzathoz tartani magát, a búcsúztatót temetés előtt megmutatni, ha a pap ezt kívánta.

A pap miseruháit a kántor vitte a szertartás színhelyére.

Gyászmiséken az elhunyt nevét csak egyszer volt szabad kiénekelni, a megrendelő nevének említése pedig tiltva volt.

[25] Akiket valamilyen okból a pap nem akart eltemetni, a kántor sem búcsúztathatta. Ezért, amíg szokásban volt a búcsúztatás, az öngyilkosok meg a vadházasok búcsúztatását parasztkántor végezte.

[26] A búcsúztatásért járó díj magasságát a Pasztorális Tanács határozta meg. Díjazás nélküli temetéseken a kántor is köteles volt ingyen búcsúztatni. Ilyenek régen a falu jámbor lelkű nincstelenjei voltak, akik Szent Antal adományaiból tengődtek, és a szegényházban múltak ki a világból.

Az anekdota szerint, amikor egyszer díjtalanul temettek, palástolt dühében a kántor ezzel kezdte a búcsúztatót:

„Bevégezted földi élted, szegény földi jámbor,
Nem sajnál itt senki téged, egyedül a kántor . . ."

Az elöljárók meg, akik végighallgatták, úgy vélekedtek, hogy ilyen szívhez szóló és szép búcsúztatót pénzért sem tudott volna produkálni a kántor!

[27] Emlékezetesek maradtak *Az iglói diákok*, a *Gyöngyösbokréta*, *A juhászlegény* (1952), a *Mágnás Miska* meg *A vöröshajú* című népszínművek előadásai.

Adatközlők

1. Farkas Rozália	80 éves, a gyűjtés ideje	1994
2. Kovács Fábián	70 éves, „	1975
3. Varga Imre	87 éves, „	1997

Irodalom

A *Szabadkai Egyházmegye Római Katolikus Egyházközségeinek Szabályzata és Ügyrendje.* Szabadka, 1980

Bárth János: Adalékok a jugoszláviai magyarság búcsújáró hagyományainak az ismeretéhez. (In: *Vallásosság és népi kultúra a határokon túl*, 227–245. l.) Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990

Bérauer József: *A Kalocsa-egyházmegyei római katolikus népiskolák története.* (120–122. l.) é. n.

Borowsky Samu: *Bács-Bodrogh Vármegye monográfiája.* (878–879. l.) é. n.

Codex Statutorum Synodi Primae Bačiensis. Complectens statuta in plenari sessione synodali die 30. junii a. 1936. Suboticae discussa et auctiritate ordinarii promulgata. Suboticae, MCMXXXVII. (75–85. l.)

Kovács Endre: Úrnapi szokások Doroszlón. (In: *Kultúra és tradíció I.*, 231–236. l.) Miskolc, 1992

Kovács Endre: *Bölcsőtől a koporsóig.* Értekezések, monográfiák 18., M.NY.I.H.K.I. Újvidék, 1988

Kovács Endre: A karácsonyi ünnepkör népszokásai Doroszlón. (In: Bárth János szerk. *Cumania* 14. kötete, Kecskemét, 1997, 145–180. l.)

Kovács Endre: *A doroszlai kisiparosok.* Kézirat, 1996

Protocollum Ordinationum Regiarum ab anno 1843

Silling István

A KUPUSZINAI KÁNTOROK

A XVIII. század második felében keresztény lakossággal újratelepített Bácska újjáéledő települései sorra kötelezettséget vállaltak templom építésére az új lakóhelyen, s ennek egy-két éven belül eleget is tettek. A templom után pedig az iskola létrehozása volt a legfontosabb közösségi cél. Mária Terézia uralkodása alatt, 1777-ben rendszabályozták az állami iskolákban történő oktatást, és az 1790–91. évi országgyűlésen már az ingyenes oktatás is szóba került.

Tehát az 1700-as évek közepétől alapkövetelmény volt a tanító jelenléte a bácskai falvakban is. Ez a személy pedig leginkább kettős, esetenként hármas feladatot látott el a településen: tanító és kántor volt egy személyben, sőt még jegyző is lehetett. Az akkori tanítóképzők ugyanis kántortanítókat is képezhettek, akiknek énekből és orgonálásból is vizsgázniuk kellett, hogy az oktatás mellett egyházi szolgálatot is elláthassanak szolgálati helyükön.

Kupuszinára az 1750-es években településnek magyar és szlovák lakosok, s az első ismert kántortanítói contractus 1767-ből való. Eszerint a kántortanító járandósága a következő volt: „minden házaspártól négy garas, 1/8 búza, a szántás és a vetés elvégzése, 4 itze vaj, 20 font só, 20 font marhahús, 3 öl fa, egy-egy kötél széna, két kötél fűtőnád és más segítség" (Dudás Antal: Barangolás a régi iskolafalak között. In: *Oktatás és Nevelés*, Szabadka, XVII. évf., 82–83. sz., 129. l.). A falu elöljárósága e kötelezettség teljesítését főleg a diákok szüleire hárította.

Az első kántortanító Paulai János volt, aki 1789-ig tanított a faluban. Az újabb kántort azonban csak 1803-tól említi a *Historia Domus*. Akkor került ugyanis Kupuszinára a Fajszon született Jánosy Pál, akinek családja az egész XIX. századot végigoktatta, illetve végigkántorizálta a faluban. Jánosy Pál 1811-ig, majd fia, István 1811-től 1851-ig, unokája Antal pedig 1851-től 1890-ig tanított és kántorkodott Kupuszinán. Ez utóbbinak a sírja megvan még a kupuszinai temetőben, bár eléggé el-

hagyatva, leszármazottai ugyanis elkerültek a faluból (Szabadkára és más városokba).

Jánosyékat még két kántortanító követte (Merscher Ferenc 1890 és 1910 között, valamint Sturcz József 1910-től 1946-ig), majd az egyház és az állam szétválása után csak kántori teendőket végzett Táborosi István (1946–1948), a zentai Balogh József (1948–1962) és a mai kántor, a kupuszinai születésű Dudás István, aki 1962 óta kántor a faluban. (Korábban 14 évig Csonoplyán működött.) Dudás István egyike a kevés nyugat-bácskai hivatásos magyar kántoroknak, hiszen rajta kívül csak Bezdánban van még „főállású" kántor, illetve Szondon egy horvát nemzetiségű. Nincs állandó és képzett kántor Zomborban, Apatinban, Csonoplyán, Telecskán, Nemesmiliticsen, Doroszlón, Szilágyiban, Regőcén, Őrszálláson, Gomboson pedig egy nővér kíséri orgonán a szentmiséket.

Dudás István zeneiskolát végzett, majd Szabadkán vizsgázott a kántorképző tanfolyamon, melyet Würtz atya vezetett. Pályázat nélkül, meghívásra és püspöki jóváhagyással érkezett szülőfalujába kántornak. Elődjét a helyi hitközség elbocsátotta, akárcsak Táborosi Istvánt és Merscher Ferencet is. A kifogás ellenük képzettségükkel, illetve magánéletükkel („morális magatartásukkal") volt kapcsolatos.

A kántor javadalmazása a századelőn a kántortanítói földek (7–8 hold) haszna, illetve a párbér volt, amit minden házaspárnak illett megadnia. Búzában határozták meg a párbér értékét, s azt gyűjtötte össze a kántor egy községi alkalmazott segítségével. Az emlékezet szerint vékával mérték neki a búzát cséplésekor a Dézmasziriben (Dézsmaszérü) a gazdák, illetve aki ott nem rótta le adósságát, azt a kántor otthon kereste meg, hogy tegyen eleget kötelezettségének. Csak arra nem emlékeznek már, hogy vajon a vékának hanyad részét kapta a kántortanító. Az I. világháború után ezen a tanító számára megalázó (követelési) módon úgy változtattak, hogy a búzát felcserélték az értékére, s a kántori díjat a plébános fizette a párbérből. Ennek összegét az egyházközség határozta meg. A harmincas években 1200 dinár volt a kántor fizetése, s ehhez járult még a stólapénz a szolgáltatások után. Ma a kántor fizetése a II. világháború után kialakult helyi szokáshoz igazodik – önkéntes évi járulékot fizetnek neki a családok. Ennek összege nincs meghatározva, de egy hallgatólagosan elfogadott norma az egy napszámnak megfelelő dinárérték. Ennél természetesen fizethető több is, kevesebb is. Jövedelmét kiegészíti a temetésekért, esküvői, illetve gyászmisékért járó díjjal. Az egyházközség a kántortanítónak lakást biztosított, a kupuszinai iskola ugyanis egyházi iskola volt, s a tanítót is az fizette. Később kántorlak épült a plébánia telkén, majd annak lebontása után a falu közössége ismét juttatott lakást a kántornak.

A kupuszinai kántorok a közösség életében inkább tanítóként vettek részt. Művelődésszervezői tevékenységükről az első hírt a Zomborban megjelenő *Bácska* című közérdekű megyei napilap közölte. A cikk sze-

rint a Kalocsán tervezett „tanítók háza javára 1894. I. 22-én tartott karácsonyi játék Kupuszina községben a tantestület és az iskola növendékei által 5 pásztorjátékot adott elő". Abban az évben a faluban Merscher Ferenc, Nagy János, Kisimrédiné Hirmann Mária és Fridrik Vidor tanított.

1910-ben került a faluba Sturcz József, s az ő nevéhez fűződik a művelődési élet megszervezése. Elsősorban műkedvelő előadásokat rendezett, ismételten csak tanítói minőségben. Néhány vallási témájú karácsonyi játékot is színre vitt a húszas-harmincas években: *Az első karácsony, Betlehemi éj, A betlehemi Kisjézuska, Mennyből az angyal, Betlehemi pásztorok.*

Amint látható, Kupuszinán mindig volt képzett kántor. Soha nem fordult elő, hogy ún. parasztkántornak kellett volna beállnia a sorba.

A kántor közösségszervező munkája ma igen szerény. A zarándoklatokat vagy a pap, vagy más, erre alkalmas férfi, esetleg a pasztorális tanács tagja szervezte a kilencvenes évekig. Régen is a búcsújárókat a pap és a kántor meg az otthonmaradók az első határbeli keresztig kísérték, s ott búcsúztatták el őket. A kántor ma esetleg a közeli doroszlói Mária-kegyhelyre zarándokol. Jövedelméből két gyerekét iskoláztatta, s többre nemigen futotta. Beszélgetésünkkor meg is jegyezte, hogy bevétele évről évre csökken.

A templomban tartott minden ájtatosságon részt vesz. Magánházaknál ő nem szervez kilencedeket, s ha ilyet meg is látogat, azt magánszemélyként teszi. Házszentelésekre nem jár. A faluba érkezésekor még hívták lakodalmakba, de mivel ezekre nem járt el, ma már nem is hívják. Kóstolót azonban mindig küldenek számára a jegyespár szülei. Egy időben a virrasztásokat ő vezette, ha erre fölkérték, s ezért jelképes összeget fizettek ki. Ma már ilyen megbízatást nem vállal.

A kupuszinai kántor feladatai között tudja a hagyományos passiójáték betanítását az egyházi férfikórussal. E játék bemutatásának lénye-ge a virágvasárnapi és a nagypénteki liturgia ünnepélyesebbé tétele.

Amíg megszervezték az ünnepi körmeneteket a faluban, a kántornak azokon részt kellett vennie (Úrnapján, nagypénteken, húsvétkor, búzaszenteléskor).

A kántor a miseénekek kiválasztását a liturgikus évnek megfelelően végzi, de az időszaknak megfelelő énekeket egyedül választja ki. Új egyházi énekeket nem ír, hiszen azokat az egyházmegyei liturgikus bizottság énekszakosztálya jelöli ki és hagyja jóvá. A szabadkai püspökségben a *Szent vagy, Uram!* című énekeskönyvben található énekek a hivatalosak. Emellett, alkalmanként, a helyi szokásoknak megfelelően, alkalmi énekeket is énekelhet, pl. karácsonykor a *Jertek, menjünk Betlehembe*, az *Ó, Jézuskám, gyönge violácskám* kezdetű népéneket; Szent István első vértanú ünnepén az *Íme, egykor Szent István Istenben felálla . . .* kezdetűt. Az éjféli mise végén komolyzenei prelúdiumokat játszik. A

népi hiedelem szerint ilyenkor szokásos boszorkánytáncoltató *dikicáról* ugyan hallott, de semmi nyomát nem találta soha a kántori könyvekben, s a dallamot sem ismeri senki. Néha az alkalomnak, kisebb ünnepnek megfelelő éneket csak a korábban kiadott énekeskönyvekben talál.

Egyházi esküvőn a jegyespár vagy az örömszülők is kérhetnek a hagyományos énekek mellé más éneket is, s ezt meg is szokták hálálni a kántornak. Ilyenkor a *Jézus Szíve, szeretlek én . . .*, vagy a *Halld szavunkat, Szűzanyánk . . .* kezdetű népénekek azok, melyeket a kántor énekelni szokott, s ezáltal bizonyos ízlésformáló szerepe mégiscsak kidomborodik.

Gyászmiséken is igényelhető egyéni kérésre alkalmi ének (szimbolikus és önkéntesen meghatározott hálapénzért). A gyászmiséken ma már ritkán énekli ki a kántor az elhunyt nevét, korát, betegségét és az élő hozzátartozók rokonsági fokát.

Az egyházmegyei liturgiai bizottság 1996-ban betiltotta a temetési búcsúztató éneklését. Azt most egy, a gyászoló család által kért gyászének helyettesíti; leginkább a *Közelebb, közelebb, Uram, hozzád . . .* kezdetű a népszerű. De a búcsúztató azért mégsem veszett ki teljesen, hiszen ha azt kimondottan igényli a család, akkor mégis énekelhető. A kupuszinai kántor szerint a XX. században mindig szokás volt a búcsúztatás. Ő a búcsúztató dallamokat a Csonoplyán egykor szolgált Rausch kántor úrtól kapta, aki azokat magyar, német és horvát (bunyevác) temetéseken is énekelte, s állítása szerint legalább 70–80 évesek. A kántor úr jelenleg ötféle dallamot használ, melyeket ő tizenkettesnek, tizenhármasnak, tizenötösnek nevez, valamint van egy újabb dallama, és búcsúztathat még a már említett *Közelebb, közelebb, Uram, hozzád . . .* kezdetű ének dallamára is. Dallammegnevezései valójában az éneksor szótagszámát jelölik. A dallam kiválasztását, szerinte, az dönti el, hogy milyen szöveget kell énekelnie. Ezt meghatározhatja a család s a kántor családismerete is. Például az egyházi esküvőben nem részesült hozzátartozók nevét nem szokta kiénekelni. Búcsúztató szövegeiből gazdag gyűjteménye van, amelyeket temetésenként variál az elhunyt korától, érdemeitől és rokonságának nagyságától, illetve a búcsúztatót megrendelő család óhajától függően. Csak saját tapasztalatomra támaszkodva mondhatom, hogy a búcsúztatóban az elhunyt nevében egyes szám első személyben először Istenhez szól, és a hozzá való készülődést említi, majd az elhunyt életkorát, betegségének időtartamát. Ezután házastársától búcsúzik. Ha már nem él a házastárs, akkor az özvegység idejét szokta megemlíteni a kántor. Ezt követi a gyermekektől s azok házastársától való búcsúzás. Sorban az unokák, dédunokák következnek, ha kell, név szerint is. Ha még él az elhunyt szülője, akkor tőle az utódok után búcsúztat. Következnek a testvérek, komák, komaasszonyok, nászok, nászasszonyok, rokonok, szomszédok, s mind, kik jelen vannak. Külön kívánságra esetleg a munkatársaktól, az osztálytársaktól

is elbúcsúztatja az elhunytat. Napjainkban azonban nem ritka már az olyan búcsúztató sem, amelyben a családot csak általánosan említi, nem nevezve meg név szerint egy hozzátartozót sem. A búcsúztató végén ismét Istennek ajánlja az elhunyt lelkét.

A búcsúztatókhoz segítségére lehetnek a rendelkezésére álló következő szakkiadványok: Fiak András: *Halotti búcsúztató könyv kisdedek, gyermekek, hajadonok és felnőttek felett.* Eger, é. n., Ujházy Miklós endrődi kántor: *Róm. kath. halotti búcsúztatók.* Gyoma, 1904, Barabás István igazgató-tanító, egyh. énekvezető: *Temetőkönyv kath. kántorok használatára.* Vasvár, 1903 és Erdélyi Sándor szeged-felsővárosi róm. kath. kántor: *Temetési énekek, népies búcsúztatók.* Szeged, 1894.

Az 1910-ben kupuszinai kántortanítónak választott Sturcz Józsefnek két gyermeke született. A pálya szeretetét el tudta hinteni az édesapa, ugyanis első gyermeke, Sturcz Béla szintén pedagógus lett, főiskolai biológiatanár, a tudományok doktora. Második gyermeke ifj. Sturcz József pedig kupuszinai tanító, iskolaigazgató, s a falu művelődési életének vezetője ötven éven át. A ma is Kupuszinán élő nyugdíjas pedagógus, a falu népszerű tanító bácsija még emlékszik édesapja halotti búcsúztatóira. Szerinte a dallamokat a kántor maga komponálta a megrendelt búcsúztató díjának megfelelően. Voltak olcsóbb búcsúztatók, korábban írt s gyakran használt dallamaira. De rendelhettek új dallamot is, amiért természetesen külön fizetség járt. A búcsúztató szövegének hossza is a pénz függvénye volt: ahány vers, annyiszor a meghatározott összeg. A kántor először a szöveget állította össze az óhajoknak megfelelően. Csak azután ült le a zongorához, hogy a dallamot hozzá illessze. Szövegeinek megkeresése még az előttünk levő feladatok egyike.

Összefoglalóként elmondható, hogy Kupuszinán mindig volt képzett kántor. A faluközösség életében inkább művelődésszervező munkájuk jelentős. Hagyományápoló tevékenységük példamutató. Közízlésformáló szerepük máig meghatározó.

Molnár Rózsa

AZ ÉSZAK-BÁNÁTI SEGÉDKÁNTOROK

Egész Bánátban mindössze három olyan személyt tartunk számon, akinek kántori végzettsége van: Both Kornélia tisztelendő nővért (Csóka), Szemerédi Istvánt (Józova) és Lovász Istvánt (Versec). Vidékünkön: Rábén, Majdányon, Oroszlámoson, Szigeten, Egyházaskéren, Feketetón és Kanizsamonostoron a segédkántori ellátás a jellemző, ami azt jelenti, hogy kottát nem ismerő, harmóniumon játszani nem tudó személyek látják el a kántori teendőket. Nagyobb ünnepeken: karácsonykor, húsvétkor hallás után nyomkodják a billentyűket, ami inkább hangzavart, mintsem nyugtatóan kellemes dallamot varázsol elő a hangszerből. Munkájuk manapság inkább csak a temetési búcsúztatókra korlátozódik. Az elhunytak elbúcsúzása az élőktől még napjainkban is kötelező falvainkban.

Ha halott van a családban, a hozzátartozók először a segédkántort keresik fel. Elmondják és összeírják, kik azok, akiktől el kell búcsúztatni a halottat. A segédkántor számára az is fontos, mi volt a halál oka. Beteg volt-e az illető, hirtelen hunyt-e el, esetleg öngyilkosságot követett el. Vallásos volt-e, jótékonykodott-e, járt-e templomba, támogatta-e az egyházat. Ezeknek az adatoknak az alapján írja meg a huszonnégyhuszonöt versszakból álló búcsúztatót a segédkántor, s aztán a halott nevében énekel.

A hozzátartozók, miután a segédkántorral megbeszélték a búcsúztatást, elmennek a plébánoshoz, hogy bejelentsék: halottjuk van. Településeinken háztól temetnek. Kikérés van, ami annyit jelent, hogy a pap és a segédkántor egyszerre ér a halottasházhoz, bemennek a tisztaszobába, ott van ugyanis felravatalozva a halott. A szobában a legközelebbi rokonok fogadják őket, akik a koporsó körül állnak vagy ülnek. Siratóasszonyok nincsenek, a templomba járó, énekelni tudó asszonyok, férfiak szoktak imádkozni a halott lelki üdvéért, az esti

virrasztásnál, valamint az egyház képviselőinek megérkezésekor a temetés előtt.

Gyertya ég a szobában. A plébános rövid imádságot mond, majd a segédkántorral eléneklik a *Ments meg engem, Uram* . . . kezdetű éneket, azután a pap folytatja: „Zárjátok le elhunyt testvérünk koporsóját, és induljunk békességben!" Ezt követően leszögezik a koporsót, kiviszik az udvarra, ott két székre teszik, a fedelén, az elhunyt fejénél gyertyát gyújtanak. A koporsó előtt egy asztalon áll a szenteltvíztartó, valamint egy-egy törülköző vagy zsebkendő a plébánosnak, illetve a kántornak.

A szertartás második szakasza akkor kezdődik, amikor a gyászoló család tagjai kimennek az udvarra, és körülállják a koporsót. A pap imádsága, az evangélium felolvasása és néhány megemlékezés következik.

Nyugodjál békében, te jó édesanya,
Legyen neked könnyű a sír hideg hantja,
Imába foglaljuk drága emlékedet,
Kedves édesanya, a jó Isten veled!

Más szöveg illeti meg az elhunyt gyermeket, az olyant, akit nem keresztelték meg, a szerencsétlenség áldozatát, a fiatal halottat, az olyant, aki árvákat hagyott maga után.

Ó, nem fájna nekem életem elmúlása,
Csak lelki szemeim titeket ne látna!
Te bánkódó, hű nőm, te két kicsi árva,
Megszakad a szívem még egyszer kínjába'.

Jaj, de fáj az nékem, hogy árván maradtok,
Kik engemet mindig hűn hazavártok.
Ki lesz már, ki rátok apaként gondol,
Ki csókolja le a könnyet arcotokról?

Az énekek összeállításakor a kántor figyelembe vette, hogy olyan édesanyát búcsúztat-e, aki árvákat hagyott hátra, ha vallásos, rózsafüzéres, sokat szenvedett édesanyáért szólt. Mint amilyen a majdányi Makra Mária volt:

Bizony a világon sok bánat volt részem,
Öt lassú esztendeig gyötört betegségem.
Most pazar, nagy pompa vesz körül engemet,
Három hétig nagy kín mardosta testemet.

Sok szenvedés gyötört, sok bánat epeszt,
Nehéz volt viselnem a súlyos keresztet,
Áldja meg a nagy ég, én jó lányom s vejem,
Ők ápoltak engem, sok jót tettek velem.

A szövegekben megemlékezett az elhunyt foglalkozásáról, arról, hogy földműves volt-e, szövetkezetben dolgozott vagy gyári munkás, illetve értelmiségi. Arról is szólt, ha sokat szenvedett szegény búcsúzott a faluközösségtől, mint például az oroszlámosi Rácz Antal:

Tisztelő szívetek jóságát köszönöm,
Nekem e világban nem volt már örömöm.
Ne hulljon hát a könny utolsó utamra,
Énvelem csak jót tett a halál hatalma.

Belefoglalta a búcsúztatóba azt is, ha az elhunyt nem vette fel a szentségeket, mert hirtelen halállal halt meg vagy öngyilkos lett. Újabban még arról is megemlékezik, ha a megboldogultat elhamvasztották. Szól a kántor arról is, ha az egyházközség képviselőjét, a kántort vagy a lelkipásztort temetik, ha a halott sokat tett a hitéért, amilyen a majdányi Csányi Illés volt:

És most, kicsiny falum mily szép kis temploma,
Ebből kettő súlyos marta hű lelkemet.
Szentolvasó ének vigaszt ha nyújt nekem,
Minden este s reggel pontosan végezte,

Sok imádságnak meg is lett az ára,
Megyek most már mennybe Isten parancsára,
Nehéz, hogy válni kell, de a lelkem súgja,
Jobb lesz nekem ott fenn a paradicsomba'.

Az se kerülte el a figyelmét, ha a halott testi fogyatékos volt, ha sokat szenvedett, ha szívesen adakozott, ha baleset okozta a halált, vagy esetleg munka közben hunyt el, mint a majdányi Ábrahám Antal:

Munka közben rontott rám a hideg halál.
Nem is kérdezett meg, ő orozva kaszál,
És ezért szomorú az én gyászesetem,
Hogy dús erőben én tovább nem élhetem.

Ami a közösségi élet megszervezését illeti napjainkban, ez is a temetésekre, illetve a halotti torokra korlátozódik, mert lakodalmak, keresztelők híján ez az egyetlen találkozási alkalom a falu népe számára.

A segédkántort, akármilyen is a magánélete, kántor úrnak szólítják, megsüvegelik az utcán. Olyannyira tisztelik, hogy a torra is őt hívják meg elsőnek, csak utána a plébánost. A segédkántor közvetít is a pap és a hívek között. Egyfajta közbenjáró szerep az övé.

A nagyböjti időszakban hetente összehozza az énekelni tudókat a passió gyakorlására. Jézus szerepét minden esetben a segédkántor énekli. A szentmiséken az énekek sorrendjét is ő határozza meg, előzőleg a plébánossal megbeszélve a dolgot. Korábban az olvasmányokat és a szentleckét is ő olvasta fel. Napjainkban szerepe csupán a temetésekre korlátozódik, mint ahogy a pap is főleg temet. Vigasztaló szó után kezdődik a segédkántor búcsúztatója. A segédkántorok rendszerint jó hangú férfiak, de iskolázatlanok. Idős emberek, a jó hangú fiatalok ódzkodnak a kántori teendők végzésétől.

A segédkántor a búcsúztató szövegekbe azt is beleszövi, ha az elhunytnak külföldön vannak rokonai. Nagyon ügyel arra, hogy senkit ne hagyjon ki a rokonok közül, mert abból veszedelem lehet. Név szerint mindenkit meg kell említenie. A megboldogultat elbúcsúztatja a szomszédoktól, de még a falujától is, hiszen faluhelyen mindenki ismer mindenkit. A falu apraja-nagyja megjelenik a temetésen, ellentétben a várossal, ahol csak a vérrokonok vagy a lelki rokonok vannak jelen.

Minden családból van valaki a temetésen. Ha nem tudnak elmenni a végtisztességre, akkor kiállnak a kapu elé, a férfiak levett kalappal tisztelegnek a meghalt előtt.

Másként írja a búcsúztatót a kántor, ha ifjú halott nevében mondja, ha az elhunyt az evangélium szolgálatáért fáradozott, ha hosszú betegség után távozott, ha hirtelen halt meg valaki, mint például a rábéi Pópity Bálint:

A véletlen halál, az utolsó óra:
Hogy mikor érkezik, senki sem tudhatja,
Isten rendelése, mikor ő akarja,
Sem idős, sem ifjú azt át nem hághatja.

Ismét másként szerkeszti a búcsúztató éneket a kántor, ha az a szülőkért, a házastársért, a lelkipásztorért vagy az édesapáért készül. Példaként a majdányi Madarász Pál emlékére mondott szövegből idézünk:

Egy jó édesapa fekszik koporsóba',
Elnémult az ajka, nincs már több szava,
Körülállják sírva elhidegült testét,
Sírva csókolgatják lezárult két szemét.

Szeretett kedvesünk, te jó édesapa,
Sírva körülveszünk, szívünk a kín marja,
Ha egy szód lehetne, csak egyszer is, ha még,
Szerető fejedet keblünkre ölelnénk.

Palatinus Aranka

A MUZSLYAI KÁNTOROK

Muzslya fiatal település Közép-Bánátban. Nagybecskerektől délre, a Bega jobb partján, a Tiszától 15 kilométerre terül el. Hertelendy József megyei főispán kezdeményezésére 1890-ben 420 családot telepítettek le a becskereki rétben a Felső-Muzslya nevű kincstári területre. Legtöbben – 155 család – Szajánból jöttek, ezenkívül Lőrinczfalváról 73, Nagybikácsról 51, Monostorról 41, Akacsról 24, Kisbikácsról 23, Lukácsfalváról 15, Kisoroszról 7, Istvánföldről 7, Nagybecskerekről 3, Firigyházáról 2, Magyarcsernyéről 2, Nagykikindáról 1, Magyarpadéról 1, Egyházaskérről 1 család költözött ide. Jöttek tehát a telepesek Bánság magyarlakta helységeiből a jobb és a szebb jövő reményében.

A falu gyorsan kiépült, a templom is már épülőfélben volt, amikor a falu elöljárói úgy döntöttek, hogy papra is szükség van, mert a lakosság erkölcse ijesztően megromlott, hiányzott a valláserkölcsi oktatás.

A búcsú napján, 1899. szeptember 10-én meg is érkezett Muzslyára Sóka Ignác elmagyarosodott felvidéki rendőrhadnagy, a szegedi Csillagbörtön lelkésze. Kemény papra volt szüksége a falunak, hogy javítson a közállapotokon. A templom felépítéséig az iskola egyik tantermében tartották az istentiszteleteket.

1902. szeptember 2-án felépült a Szűz Mária nevére felszentelt templom. A falu társadalma három rétegből állt: az urakból (néhány értelmiségi: pap, kántor, tanító, jegyző, hivatalnok, csendőr, szatócs, kisiparos), a telepes gazdákból (birtokos parasztok), valamint a zselléreket (béresek, cselédek).

Az első kántor Muzslyán Molnár György volt. 1855-ben született a felvidéki Galókán nemesi családban. Valószínű, hogy származása révén baráti szálak fűzték Sóka Ignác lelkészhez. Kisbikácson kántoroskodott, onnan költözött Muzslyára 1899-ben. Édesapja is kántor volt, egyik testvére pedig pap. Gyorsan megkedvelték a muzslyaiak, tehetséges zenész lévén a helybeliek *énekésznek* nevezték. A szentmiséken orgonált,

Jézus az én szívemben
Míg sír fájdon be bár
Nincs ok szemeimre félnem
Pár a mely csúfra vár
Boldog ki hisz szeretlen
E szó örökös
S az idő megmérhetetlen
Helyet ne kínál igen

Nyugtom megszakadt
Szerelmes Jézusom
Te hívsz fel a napszállta
Hol minden fájdalom
Te tisztítál meg engem
Smegkérlelsd a gyám
Ki most szemem vizétől
Örökös fájdalmat ad.

Az élet szép bajaitól
Te védtél engemet
Most a hívott szavaitól
Te adsz szemem helyet
Oh boldog én ki pihenhet
Csendben bezárkózva
S lelkem szemed a jóságtól
Meg vagyok Jézusom

Karl János kézirata (búcsúztató)

s megalakította a templomi énekkart is. A temetéseken névre szóló búcsúztatókat énekelt. A községházán hivatalnokként is dolgozott. Hirtelen halállal halt meg 1918. október 20-án. Csak hatvanhárom éves volt. Halála előtt négy nappal még elbúcsúztatta Kürti Gáspárnét, Palatinus Máriát. A búcsúztatók szövegét még ma is őrzik a faluban.

Molnár György fia, József is kántoroskodott a Nagyerzsébeti birtokon. Muzslyán hivatalnoki állást vállalt. Víg kedélyű, barátságos ember volt, 1937-ben tragikus körülmények között halt meg. Felesége, Magdaléna egyedül maradt három fiával, akik közül ketten: Zoltán és Ede folytatták nagyapjuk foglalkozását, kántortanítók lettek.

Noha Molnár Györgynek, tehát az első muzslyai kántornak a családjában többen is apjuk nyomdokain haladtak, a településen mégsem ők folytatták ezt a tevékenységet. Molnár György helyére halála után Sötét Jánost nevezték ki. Sötét János 1899. október 8-án született Muzslyán. Szülei parasztbirtokosok voltak. 1918-ban a községben kisbíróként dolgozott. Mivel szépen énekelt, két évig, 1918 és 1920 között, ő végezte a kántor feladatait is a településen. Az első búcsúztatót 1918. november 29-én Palatinus János temetésén énekelte.

Sötét János után Óbory Ignác lett a kántor. Sóka Ignác plébános nővérének 1901-ben született fia. Asztalosnak tanult ki, de jó hallása volt, ezért 1920-ban ő lett a kántor. A parókián lakott, részt vett az egyházi szertartásokon, orgonált, énekelt, vezette a templom énekkarát, temetéseken a halottakat búcsúztatta. Közben a muzslyai magyar műkedvelők vezetője lett. Ebben az időben több művelődési csoport is tevékenykedett a faluban: a Műkedvelő Ifjúság, az Önkéntes Tűzoltók Gárdája, s a Gazdakörben is működött egy csoport. Az egyesületek között nemes versengés folyt, egymás után mutattak be népszínműveket és operetteket.

Óbory egyike volt azoknak, akik a muzslyai magyar műkedvelő színjátszás megteremtésén fáradoztak. Számos nagy sikerű előadás az ő nevéhez fűződik. Ő rendezte a *Mágnás Miska, Amit a gólya mesél*, a *Csárdáskirálynő, A tatárjárás,* a *Lili bárónő*, a *Pacsirta*, a *Sárga csikó*, a *Szerencsetánc* című előadásokat. A színdarabok primadonnája felesége, Óbory Piroska volt. Számos fiatalnak egyengette az útját. Több színdarabban maga is játszott. Vendégszerepléseket szervezett a környező falvakba, s Becskereken is felléptek. A siker sohasem maradt el.

Óbory, aki igen sokoldalú ember volt, nagybátyja, Sóka Ignác halála után (1943. január 1.) elment Muzslyáról. Előbb Udvarnokon, majd Herkócán tanítóskodott. Topolyán is élt egy ideig, majd élete végén Szabadkára költözött. Néhány hónapig Biacsi Lajos helyettesítette, aki fényképészként dolgozott, de szép hangja volt, amikor énekelt, csak úgy zengett a templom. Korábban is többször besegített mint segédkántor.

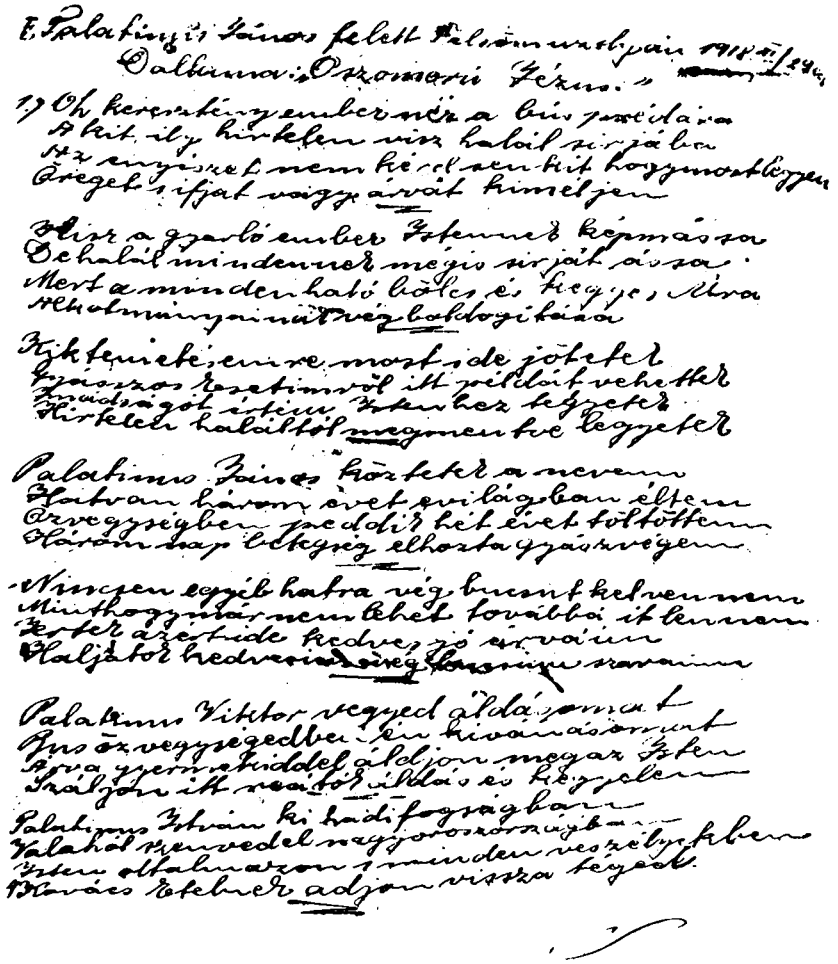

Sötét János kézirata: (halotti búcsúztató)

1943 tavaszán a muzslyai hívek lázasan és kíváncsian várták az új plébános és kántor megérkezését. A többség kivonult az utcára, sokan az ablakból lesték érkezésüket. Nem kellett sokáig várniuk: a főutcán végigvonult az új plébános: Jung Tamás, az új kántor: Halász Gyula és a szakácsnő: Jung Adél.

Halász Gyula 1924. január 19-én született Székelykevén. Szép hangját édesapjától örökölte, már 17 évesen kántorkodott Beodrán. Tizenkilenc évesen képzett zenészként érkezett Muzslyára. A szentmiséken orgonált, vezette az énekkart. Szabad idejében sokat foglalkozott a népes templomi vegyes karral. Közben járt a temetésekre, és szívhez szóló búcsúztatókat énekelt.

Feleségével, Kónya Irénnel zenére oktatta a muzslyai gyerekeket, zongora-, hegedű- és harmonikaórákat tartott. Gyorsan bekapcsolódott a falu művelődési életébe. Feleségével több színdarabban is játszott, többek között a *Régi szeretők*ben és a *Zeng az erdő*ben. Számtalan nótaestet rendezett. Vezette az Önkéntes Tűzoltó-egyesület énekkarát. Minden művelődési rendezvényen részt vett. A kántori fizetés mindig kicsi volt, a muzslyai egyház meg szegény, ezért 1978-ban Adára költözött, s négy évvel később elhunyt.

Idősebb Móra Ferenc többször volt segédkántor Muzslyán. Szép hangja volt, de a kottát nem ismerte. Szigorú, becsületes ember hírében állt. 1946-ban és 1947-ben helyettesítette Halász Gyulát, amíg az katonáskodott. Móra Ferenc 1954-ben Muzslyán halt meg. Fia, ifj. Móra Ferenc is kisegítő kántorként dolgozott. Ha a falu kántor nélkül maradt, mindig besegített. Gyönyörűen énekelt, tudott hegedülni, zongorázni. Nótákat is szerzett, szerelmes és hazafias verseket írt. Szépen rajzolt. A muzslyai kocsmákban és a lakodalmakban is muzsikált. Az egyik szerzeményéhez, melyet 1939-ben komponált, azt írta, hogy „római katolikus kántor". A művelődési életben ő is tevékenyen részt vett. 1934-ben megalakította az ifjúsági dalárdát, műsoros esteken léptek fel, nemcsak a faluban, hanem a környéken is. Szellemes emberként, művészlélekként, bohémként ismerték. Az egyik ünnepi szentmisén szertartás közben elénekelte a *Pénztárcámnak üres a belseje* és *Szőr a szitában* című dalt. Ezután soha többé nem hívták kisegítőnek. 1953-ban Magyarországra költözött, Keszthelyen halt meg 1984-ben.

Molnár Zoltán 1907-ben született Muzslyán. Kántortanító volt. Patikus szeretett volna lenni, de végül mégis édesapja foglalkozását követte. Nagyerzsébetlakon szolgált 1935 és 1946 között, majd Lukácsfalván 1950 és 1978 között. Szülőfalujában 1978-ban és '79-ben dolgozott, több évtizedes pályafutása során sokszor besegített Muzslyán és Écskán is. Sokat foglalkozott az énekkarokkal. Leglátványosabb bemutatkozása virágvasárnapján volt, amikor a kórus a *Passiót* énekelte. Temetésekre megható búcsúztatókat írt. A kántor dicsősége az volt, ha mindenki sírt a temetésen, mert arról a következő búcsúztatóig beszéltek a faluban. Pedáns ember lévén rendszeresen karbantartotta az orgonát. Kiszedte az összes sípot, megtisztította őket, majd visszarakta a helyükre. Az orgona tisztítása és hangolása egy egész nyarat igénybe vett. A művelődési életből szintén kivette a részét, több színdarabot is rendezett, a próbákat a lakásán tartotta. Sok megpróbáltatás érte életében, ideges, lobbanékony természetéről emlegették. 1980-ban Muzslyán hunyt el.

Karl János is Muzslyán született 1926. április 10-én. Szülei kisiparosok voltak. Harmóniumon, zongorán és hegedűn játszott. A muzsikálást családi hagyományként űzték a Karl családban. Miután befejezte a segédkántori tanfolyamot, Oroszlámoson kántoroskodott 1946 és 1948 között. 1949-ben Lujzán, a nagyerzsébetlaki birtokon volt tanító.

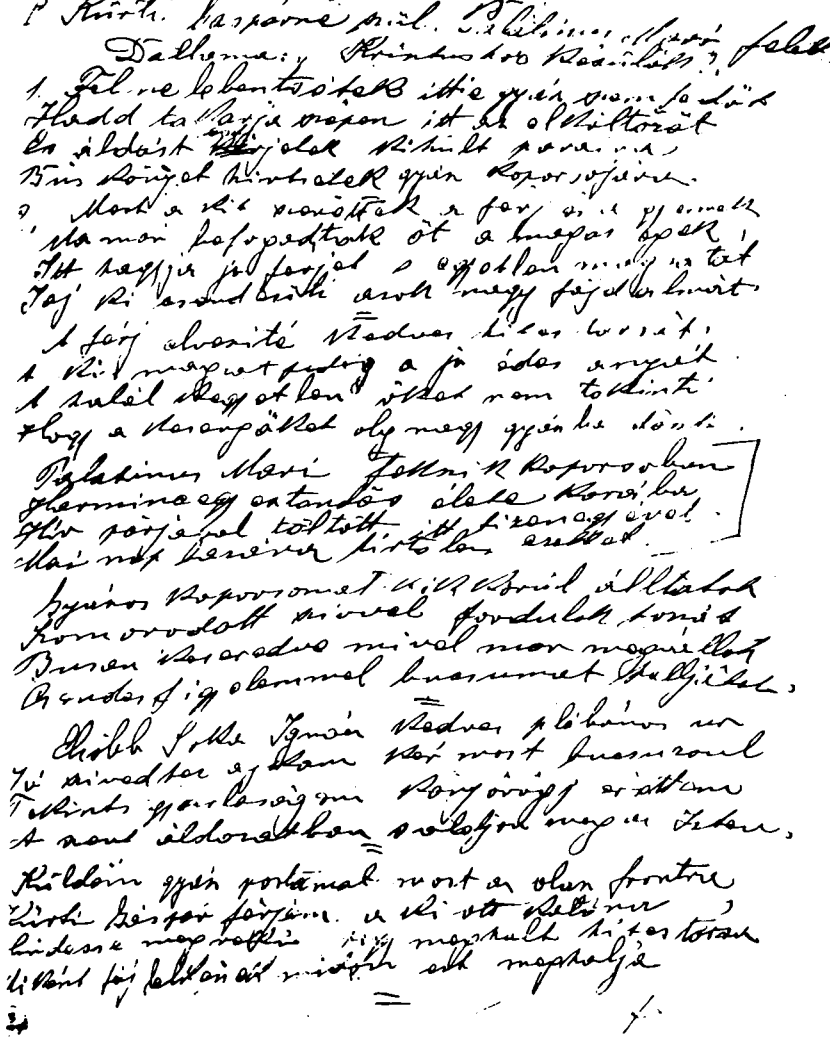

Molnár György kézirata: (halotti búcsúztató)

Gyakran kisegítette az erzsébetlaki és muzslyai plébániákat, ha nem volt kántoruk. Korábban az egyház törvényei nem engedélyezték, hogy az öngyilkosokat pap temesse el. Karl János ezeket az embereket is elkísérte utolsó útjukra, elbúcsúztatta őket a családjuktól, vigaszt nyújtott az ittmaradottaknak. A szegény, elesett emberek kántora volt, hiszen ő maga is szegény volt. Azoknak is megadta a végtisztességet, akikért nem tudott fizetni a család. Egy szegény muzslyai atyafit 1963-ban így búcsúztatott: *„Kedves Tóni testvérem, ha te gazdag családból lettél volna, a koporsód körül tolonganának, de mivel szegény voltál, ennivalód se*

volt, így hát a koporsód körül alig vagyunk öten-hatan. Meghóttál, nyugodjál békében." 1981-ben halt meg Muzslyán.

Halász Margit, illetve Bernadett nővér Ürményházán született 1945. január 24-én. A Mi Asszonyunk Szegényiskola Nővérek Kongregációjának a tagja. Pedagógiai főiskolát fejezett be, majd Zágrábban elvégezte a hitoktatóképzőt. A zeneiskolában orgona szakra járt. 1972 és 1973 között Becskerekről járt ki Muzslyára, hogy az esküvőkön muzsikáljon, vezesse az énekkart. Temetésekre nem járt el.

1965 óta Muzslyán a szalézi atyák végzik a falu híveinek lelki gondozását nagy-nagy odaadással. Zorko Stefan plébános kezdeményezte, hogy vezessék be a miséken a népéneklést, vagyis hogy a szentmisén mindenki énekeljen. Nem volt könnyű ennek bevezetése. Bernadett nővér minden mise előtt és után próbált a hívekkel.

1979. október 15-én érkezett Muzslyára Both Erzsébet, illetve Mária Kornélia nővér. 1945-ben Székelykevén született, a Mi Asszonyunk Szegényiskola Nővérek Kongregációjának tagja. Zágrábban elvégezte a hitoktatói iskolát, Ovcariá Melinda professzor asszonynál orgonát és szólóéneket tanult. Hegedűn is megtanult játszani. Kornélia nővért szerették a faluban. Hitoktató volt, vezette az egyházi énekkart. Az esküvőket szép énekével és orgonajátékával tette ünnepélyessé. Temetésekre nem járt. Megalakította a gyermekek ének- és zenekarát, valamint az ifjúsági kórust. Minden jeles egyházi ünnepen felléptek: karácsonykor, újévkor, húsvétkor, pünkösdkor, Mária, a keresztények segítője napján, Mária Neve napján, a muzslyai búcsún stb. Kornélia nővér megszervezte az ifjúsági színjátszó csoportot is, több színdarabot rendezett, például az *Alpesi fény, Szent Gellért élete,* valamint az *Árpádházi Szent Erzsébet élete* címűeket. Munkájával a közösséget szolgálta, hitvallása a következő volt: „Tanuljunk Isten dicsőségére és az emberek örömére. Törekedjünk arra, hogy a liturgiával elősegítsük az áhítatot, hogy az embereket közelebb vigyük Istenhez." Gyakran hangoztatta: „Aki énekel, az duplán imádkozik, személyes kapcsolatba kerül Istennel. Az a jó kántor, aki nem magányos, nem önmagát produkálja, hanem másokat tanít énekelni Isten dicsőségére, mások örömére." Nem csoda hát, hogy tevékenységének hatására éveken át 700 gyerek lelt második otthonára a parókián. Úgy vélte, nagyon fontos, hogy a kántor hallgasson püspökére és a plébánosára, mert csak úgy tud krisztusi egységben lenni azokkal, akikkel együtt dolgozik, és munkája csak így építi a közösséget. Jó, ha a kántor frissességet visz a liturgiába, de azt beszélje meg a plébánossal, püspökkel, vallotta. A kántornak szentséges életet kell élnie, gyakorló keresztény ember kell hogy legyen.

Sándor Lajos kényszerből lett kántor. Muzslyán született 1933-ban. Szerette a zenét, apósának egy rossz citeráján kezdett el muzsikálni. 1966-ban megtanult harmóniumon játszani, a kottát 1967-ben tanulta meg. Előbb Écskán, majd Lukácsfalván végezte a kántori teendőket.

Écskán vasárnap és parancsolt ünnepeken működik közre a szentmiséken. Muzslyán 1980 óta segített ki. 1994-től csak a vecsernyéken zongorázik és énekel. Temetésekre nem jár.

1994-től kezdve Gulyás Valéria nyugalmazott zenetanár kántoroskodik. Az ünnepeken orgonán kíséri a szentmisét, közreműködik az esküvőkön, vezeti az egyházi énekkart. Temetésekre ő sem jár már. Gulyás tanárnőnek Boldizsár Márta szokott segíteni, ő a Shalom ifjúsági kórus vezetője. Az ifjúsági miséken szokott muzsikálni.

Csaknem egy évszázad kántorainak a tevékenységét vettük számba. A falu kántorai az elmúlt évtizedekben sokat tettek Muzslya művelődési életének felvirágoztatásáért. A két világháború közötti időszakban a műkedvelő színjátszás zászlóvivői voltak. A háború után ezt a tevékenységüket kizárólag az egyház keretei között művelhették. Halotti búcsúztatókat Karl János írt utoljára a településen. A tisztelendő nővérek temetésekre nem jártak, így a búcsúztatók is elmaradtak a végtisztességen.

Adatközlők

Both Erzsébet, 52 éves tisztelendő nővér, Csóka
Gyömbér Péter, 78 éves földműves
Halász Margit, 52 éves tisztelendő nővér, Kikinda
Halász Kónya Irén, 68 éves tanítónő
Horváth Molnár Erzsébet, 48 éves tanárnő
Kapás Mezei Piroska, 73 éves nyugdíjas
Juhász István, 72 éves földműves
Kapás Mezei Piroska, 73 éves nyugdíjas
Kovács József, 87 éves nyugdíjas
Kovács Tassi Anna, 84 éves háziasszony
Kun Szabó Karl Júlia, 74 éves tanítónő
Molnár Tápai Julianna, 75 éves háziasszony
Samu Papp Ágnes, 82 éves háziasszony
Restás Molnár Anna, 63 éves tanítónő
Samu Papp Ágnes, 82 éves háziasszony
Tóth Anna, 67 éves nyugdíjas

Irodalom

Erős Lajos: *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* Tóthfalu, 1993

Karl Miklós: *A dűlőutak szorgos népe. Adalékok Muzslya százéves történetéhez 1890–1990.* A muzslyai helyi közösség, a Forum Könyvkiadó és a Magyar Szó közös kiadása. Újvidék, 1990

Bokréta 1919–1940. A magyar műkedvelők almanachja. Szerkesztette és kiadja: Farkas Frigyesné Lichtnekker Margit. Szubotica, 1940

Törköly István

NEMCSAK ÉNEKELT, TANÍTOTT IS

Régi szajáni kántorok érdemeiről

Valamikor a kántornak a hitéletben kifejtett tevékenységén kívül a közéletben is nagy és tekintélyes szerep jutott. Különösen vonatkozott ez a falusi kántorra egészen a II. világháború végéig, amíg a plébánia, a parókia a legkisebb községben is (akkor még így nevezték nálunk is a falvakat) önállóan, szabadon tevékenykedett. Különösen nagy feladat hárult rá a régi időkben, pontosabban a múlt században, amikor még – sajnos, akárcsak napjainkban – nem minden kis településen volt helyben lakó lelkész.

Ott a kántor irányította a vallási életet, és képviselte az egyházat. Énekével lelki táplálékot nyújtott az olvasni nem tudó híveknek, de ott is nagyon fontos volt, ahol pap misézett: a liturgikus feleleteken kívül a hívek énekét is irányította. Aztán – főként a század utolsó negyedében –, amikor már orgonával fölszerelt templomok is épültek, általában igen nagy létszámú alkalmi énekkarokat toborzott. Mi, idősebbek még emlékszünk arra, hogy talán ez volt régebben a kántor egyik legkönnyebb feladata, hiszen a lelkes és tömeges falusi fiatalság számára megtiszteltetés volt, ha „följuthatott a kórusra", vagyis ha oda kerülhetett az orgona elé az énekkarba. Persze, a kántor ma is nélkülözhetetlen.

A szajáni kántorintézménynek is sajátos története van. Nincs semmi bizonyíték arra, hogy 1806-ban, a falu immár harmadszori telepítésekor a plébánia megszervezésével párhuzamosan kántori állást is létesítettek volna. Inkább azt a feltevést kell elfogadni – ami abban az időben másutt is gyakorlat volt –, hogy eleinte egy jó hangú férfi hívő vezette a templomi éneklést. Külön hivatásos kántornak csak az iskolaintézmény és a tanítói állás megszervezése után juthatott állás. Itt először 1828-ban történik említés kántorról: *Balogh András volt Szaján első kántora,* azaz kántortanítója. Tehát kántor és tanító egy személyben, mint ahogyan még az elkövetkező száz esztendőben gyakorlat volt.

Mielőtt részletesebben is foglalkoznánk egyes szajáni kántorok maradandó érdemeivel, lássuk Balogh ténykedésének följegyzését. Az 1837. évi püspöki egyházlátogatáskor hátrahagyott vaskos könyv, a *Visitatio Canonica* csupán annyit említ róla, hogy Szegeden született, magyar, német és oláh nyelven beszélt, és Törökkanizsáról került Szajánba. Ő még vert falú, zsúpfedeles, torony nélküli templomban énekelt, orgonakíséret nélkül (1849 januárjában a szerb szabadcsapatok ezt a templomot is fölégették). A *Ház Könyve* a következő felsorolásban ismerteti a kántorokat:

1. Balogh András	1828–1844
2. Bakonyi Ferenc	1845
3. Zákány János	1845–1848
4. Holács János	1849–1881
5. Holács Imre	1881–1911
6. Lányi (Leicht) Alajos	1911–1927
7. Tóth Béla	1928
8. Luxeder András	1929–1932
9. Sárközi Sándor	1933–1953
10. Szakál István	1953–1956
11. Tizócki Mihály	1956–1964
12. Csincsák János	1964–1967
13. Németh István	1967–1992
14. Gubacskó Zoltán	1994-től

A fenti adatokból az is kiderül, hogy legtovább a két Holács kántorkodott: János 32, Imre pedig 30 évig. Utánuk Németh István következik 25, Sárközi meg 20 évi szolgálattal. Bizony dicséretes teljesítmények. A Holács fivérek ténykedéséről, sajnos, nem maradt följegyzés. Az utánuk következők közül a plébániai levéltár, akárcsak az adatközlők vallomása, három kántor ténykedésével foglalkozik behatóbban. Ezek közül azonban egy, Herresbacher József eredetileg nem is itt, hanem a szomszédos Padén kántortanítóskodott. Mint nyugalmazott iskolaigazgató került Szajánba, az I. világháború kitörése után. Ekkor ugyanis Lányi Alajost mozgósították frontszolgálatra és – ahogyan az akkori krónikás fogalmazott – elnémult az orgona a szajáni templomban. Ekkor Herresbacher Dénes, a falu plébánosa megkérte édesapját, átjönne-e Padéról kántortanítóskodni. Bár egészségi állapota egyre gyengült, fia és a népes hívőtábor kérését nem utasította vissza.

Valamikor 1914 második felében jött át, és vállalta mindkét tisztet! Mert akkorra már a tanítókat is kivitték a frontra. Egyre romló egészségi állapota miatt azonban nemsokára nem vállalta a temetési éneklést, illetőleg csak úgy, hogy id. Sötét Imre templomgondnoknak mellette kellett lennie. Ez az ember ugyanis alapfokú képzettsége ellenére igen

éles eszű, fogékony személy volt, s betanulta a temetési szertartás latin feleleteit. Sőt: még a búcsúztató szövegét is ő állította össze és énekelte! Hozzátartozói mesélték, hogy olykor éjfélig is elbajlódott a búcsúztató szöveg megfogalmazásával. Első bírálója pedig saját felesége volt, akinek minden esetben fölolvasta, és várta a véleményét. A legkisebb nemtetszésre újrakezdte. Néha pitymallott már, mire tisztázta a szöveget.

Az öreg „kántorkodó" templomgondnok 1918 júniusában örökre lehunyta szemét. Helyette Bunford József, az új gondnok vállalta a temetéseknél a „segédkántori" teendőket. Aztán 1919-ben a katonaság kötelékeiből leszerelt Herr Róbert kántortanító, és átvette a kántori beosztást is. A kántor kérdése azonban csak 1920-ban rendeződött, amikor Lányi Alajos kiszabadult az orosz fogságból, és újra elfoglalta korábbi állását. Sajnos, a parókia irattárában róla sem találtunk részletesebb följegyzést. Ám a szajániak még a II. világháború után is emlékezetükben tartották, sőt: a legidősebbek, akik e század elején születtek, még 8–10 évvel ezelőtt is emlegették! Nagyon szerette a falu népe, mert rendkívül barátságos és nagyon szép hangja volt: igen meghatóan búcsúztatta a halottakat.

Alig kétévi újbóli ténykedésekor helyzete bonyolódni kezdett: először is azért, mert 1920-ban, a magyarságra tragikus végű trianoni döntés után az SZHSZ Királyság államosította a katolikus felekezeti iskolákat is. Addig Lányi mint tanító és kántor egy személyben a hitközségtől fizetés fejében 10 hold föld jövedelmét élvezte, továbbá más természetbeni járandóságokban és külön pénzjuttatásokban részesült egyes szertartásoknál az egyházi stóla díjszabása szerint. Az államosítás után azonban az új közigazgatás csak a földhozamot és a stólajövedelmet hagyta jóvá. Erre Lányi Alajos a kántorkodást csak azzal a föltétellel vállalta volna, hogy csak vasár- és ünnepnapon kántorkodik. Közben az egyháztanács – a kényszerűség miatt – már „elvileg" döntött egy önálló kántori állás betöltéséről. Nemsokára pályázatot írt ki, s bár Lányi ezt sérelmesnek találta, nem föllebbezett a püspöki hatóságnál. Ehelyett az egyháztanácsnak nyújtott be panaszt, de az nem fogadta el érveléseit.

Lányi pártolói – igen sokan voltak – tiltakozó összejöveteleket rendeztek e döntés miatt, sőt még a *Bácsmegyei Napló* hasábjain is közzétették az ügyet. A plébánia nagykönyvében találtunk egypár sor ide vonatkozó följegyzést is, amely szerint szajáni kántori pályafutásának lezárulásában az is közrejátszott, hogy „a plébánosétól eltérő politikai meggyőződése – és felfogása volt"!? Tény azonban, hogy 16 évi ténykedése alatt a nép nagyon megkedvelte, és sokáig emlegette utolsó templomi szereplését, amikor egy külön, erre az alkalomra komponált, rendkívül megható énekkel búcsúzott el zokogó hívőseregétől. Nemsokára áthelyezték Nagykikindára, ott tanított és élt hosszú, nyugodt életet.

Az utána következő kántorok közül leginkább Sárközi Sándor hagyott maradandó emléket a nép szívében. Adán született, és 22 éves volt, amikor 1933. március 12-én az egyháztanács meghívta a kántori állás betöltésére. Ide költözése után gyorsan megbarátkozott a faluval, olyannyira, hogy itt talált életpárjára is, id. Kabók József Rozália nevű lányának személyében. Sárközi 20 évi működése alatt teljesen belenőtt az akkor még egyre népesedő falu kulturális és társadalmi életébe. Tevékenyen kivette részét minden közművelődési megmozdulásban: színdarabokat rendezett, külön vallási tárgyúakat, felnőtt- és gyermekszínjátszókkal (*Teréz nővér, Betlehemi játékok*). Ő alakított elsőként a faluban férfiénekkart, s akkora vegyes kórust állított össze, hogy olykor nem fért el mindenki az orgona körül.

Egyházi és színi ténykedésén kívül titkára volt az önkéntes tűzoltótestületnek, vezette a hitközségi képviselő-testület jegyzőkönyvét, segédkezett az esperesplébános irodamunkájában. Az 1945-ben bekövetkezett viszonyok az ő életét is megnehezítették. Családjának jobb megélhetést kívánt teremteni, és a falu elhagyását tervezte. Rendkívül ragaszkodott azonban Szajánhoz, hiszen addigra már 2 gyermekének a sírját is megásták a házuktól nem messze álló temetőben! Végül Kishegyesre szerződött.

Távozásakor is volt olyan nagylelkű, hogy az egyháztanács segítségére siessen a megüresedett állás betöltésének ügyében. Ajánlatára a tanács meghívta próbaidőre az addigi kishegyesi helyettes kántort, Szakál Istvánt, s az ott megszerezte a segédkántori oklevelet. Sárközi pedig barátságával és mások iránti tiszteletével Kishegyesen is kiérdemelte a lakosság, a hívek szeretetét. Békés nyugállománya után élete hetvenedik évének küszöbén eltávozott ebből az árnyékvilágból az örök hazába.

Klamár Zoltán

A TÓTHFALUSI KÁNTOR – BELLA JÁNOS MUNKÁSSÁGA

I. A közösségről

Tóthfalu a legfiatalabb települések egyike a kanizsai községben. A múlt század végén és századunk elején Kanizsa határának igen kiterjedt tanyavilága volt. E tanyavilág egyik központja Tóth József birtokos nagygazda majorsága körül alakult ki századunk húszas éveiben.

Bella János születésekor, 1917-ben, még csak a templom, a kúria és néhány cselédház állt a mai falu helyén.

Tóth József fia halála után birtokát felosztotta, hogy alapítványként a vagyon azoknak az embereknek a boldogulását szolgálja, akik egykor a munkásai voltak. Így jutott házhelyhez 72 szegény sorsú cseléd, akik 1926-ban nekifogtak a faluépítő munkának. Ekkorra már állt a templom, amit még 1905-ben kezdtek építeni, és amit a püspök éveken át nem volt hajlandó felszentelni. Végül 1927-ben Márton Mátyás kanizsai esperesplébános szentelte fel a templomot Szt. József tiszteletére. Az egyházi hatóság ugyanis attól tartott, hogy az építkező szegények széthordják az üresen álló épületet.

A kiépülő falu és a környező tanyavilág gyermeksokasága a falu végén álló Tóth-iskolába járt. Az első tanító, Bosznai József fiatalon, 18 évesen került az iskolába és kántortanítóként működött, csakúgy, mint utódja, Vajda Lajos. 1927-ben már Kek Béla a falu kántora. Ebben az időszakban a kántortanítók licenciátusi feladatkört láttak el, hiszen a hívek lelki gondozásával is törődniük kellett, pap nem lévén a faluban.

1927 és 1929 között kéthetente jártak ki misézni a környékbeli falvakból a lelkészek. 1929 októberében foglalta el állomáshelyét a falu első plébánosa, Szabó Dénes. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ekkortól állapodott meg igazán a falu, hiszem most már nem kellett a közeli falvakba menni vasárnapi misére, és a továbbiakban már helyben eskettek, kereszteltek.

Mindenképpen fordulópontot jelentett a falu életében az önálló lelkészi hivatal felállítása, és ettől kezdve fejlődésnek indult a falu.

A fejlődés nyomon követhető a demográfiai mutatók alakulásából, ugyanis a lakosság 1961-ig folyamatosan nő. Számottevő fogyatkozás csak 1981-től tapasztalható.

1948	1953	1961	1971	1981	1991	év
1038	1161	1214		923	764	lélekszám

Meglehetősen zárt közösséget alkot Tóthfalu lakossága, ugyanis az itt élők többsége, 60,5%, születésétől kezdve a faluban él. A településre a legtöbben 1946 és 1960 között költöztek, amit a népességi mutatók is igazolnak. A beköltözők zöme a tanyavilágból került ki, így a falu etnikai jellemzői változatlanok maradtak. Az 1991-es népszámlálási adatok szerint a lakosságnak több mint 95%-a magyar.

II. A kántorról és elődeiről

Bella János olyan zárt falusi közösségben nőtt fel, ahol az objektív körülmények nem tették lehetővé a tehetséges gyermek számára képességeinek, adottságainak iskolában történő továbbfejlesztését.

Ugyanakkor olyan példák álltak előtte, mint a faluban működő kántortanítók. Volt hát követendő példa egy falusi autodidakta számára.

Az idős kántor bevallása szerint már igen korán, még a Tóth-iskolában megkedvelte az éneket és a hangszeres zenét. Az ott működő kántortanító korán felfigyelt a zenei őstehetségre, és a tizennégy éves fiú már szólót énekelt a passióban. Bosznai József egyébként jeles személyisége volt a kis közösségnek, hiszen amellett, hogy több száz gyermeket tanított az iskolában, szabad idejét is a közösségnek szentelte. Az írástudatlanokat tanította betűvetésre, és külön foglalkozott a jó hallású, tehetséges paraszt zenészekkel, akiket kottaolvasásra oktatott.

Mozgatta és szervezte a közösséget, színdarabokat rendezett, és kórust vezetett. A hit- és a művelődési élet szervezője volt, csakúgy, mint az utána következők.

Bella Jánost azonban szülei cipészinasnak adták, és két év után mint segéd a faluban dolgozott. Nyolc évet töltött a szakmában, és közben több kísérletet tett a kántorság megtanulására. Kanizsán Poros József kántortanító elvállalta a fiú oktatását, de közlekedési nehézségek miatt a tanulás meghiúsult.

Egyedül tanult hát, és alkalomszerűen kántoroskodott az időközben székely teleppé lett Velebiten, vagyis Fogadjistenfalván, majd amikor kántorhiány lett falujában, lehetőséget kapott a helyettesítésre. Szabó Dénes plébános végül megengedte, hogy egy képzetlen, de lelkes suszter kisegítő kántorként működjön a plébánián. A falu második plébá-

nosa, Móricz Vince kötelezte, hogy kántorvizsgát tegyen. A vizsgára Kovács Géza oromhegyesi kántor készítette fel, és 1946-ban Szabadkán tett sikeres kántorvizsgát.

Bella János elődeihez hasonlóan meglehetősen széles feladatkörnek tekintette a kántori szolgálatot. A megváltozott körülmények ellenére – tudjuk, ebben az időben igyekeztek végrehajtani egyfajta szocialista falufejlesztést, és a fejlesztés nem titkolt célja a vallási élet háttérbe szorítása volt –, harminc tagból álló templomi kórust szervezett és elődeihez hasonlóan tanította a kottaolvasást. Több zenész került ki a tanítványai közül, így Ladócki János, Szögi János, Mészáros István és fia, ifjú Bella János.

Kántorként egy nagy határú tanyavilágban teljesített szolgálatot, több mint 6000 hívő tartozott a tóthfalusi plébániához. A mise, az esküvő, a temetés kiszolgálása mellett néha a hitoktatásban is segédkezett. Nemegyszer kántorként elhívták más faluba vagy városba, hiszen a szocializmus évei alatt megszűnt a kántortanítók képzése.

Bella Jánosnak kilenc kántortanítványa volt, az utolsó, Ferenc Imre péterrévei fiatalember egy éve van szolgálatban. Mielőtt vizsgát tett volna, másfél éven át tanította őt az idős kántor.

A kántorság öröklődik a családban. Bella János fia is apja nyomdokaiba lépett, és annak nyugdíjaztatása óta ő Tóthfalu és Orom kántora. Amennyire egészségi állapota engedi, az idős kántor még manapság is gyakorolja hivatását, és alkalmanként kisegíti fiát.

III. A búcsúztatókról

A kántor talán egyik legfontosabb feladata, hogy a közösséget átsegítse a kirekesztő rítus okozta traumán, ezért fontos, hogy közmegelégedésre, minél személyesebb hangvételű búcsúversben interpretálja a közösségből távozó „utolsó szavait".

A temetés-kirekesztés a falu törpegazdaságai számára mindig egy-egy munkáskéz kiesését is jelenti. Ez sokszor komoly zavarokat okoz a család munkamegosztásában. Fontos tehát, hogy hangsúlyt kapjon az isteni gondviselés, a közösségnek éreznie kell, hogy fájdalmával nem marad egyedül, és hogy az okozott fájdalom nem öncélú. Ezért a búcsúztató versek végkicsengése mindig vigasztaló, a közösségből távozó megnyugvással veszi tudomásul a változtathatatlant, és Isten áldását kérve indul a messzi útra.

Bella János felemlegette, hogy régen – ez a közreadott versekből is kiderül – a személyes hangvételt az egyes szám első személyben íródott búcsúztatóban azzal hangsúlyozták, hogy a halott mindenkihez „személyesen" fordult, név szerint említve a rokonságot. A kántornak azon felül, hogy a verset megrendelő elsorolta kik azok, akiktől el kell búcsúztatnia

a halottat, ismernie kellett a családon belüli viszonyokat, rokoni kötődéseket, hogy igazán beleélhesse magát a helyzetbe, és megfeleljen az elvárásoknak.

Természetesen mindig a legközelebbi hozzátartozóktól búcsúzik legelőbb a halott. A házastárs után a gyermekek következnek a sorban. Ilyenkor szerezhet tudomást az egész gyászoló közösség a rokoni kapcsolatokról, sőt ekkor rajzolódik ki igazán egy fontossági sorrend, ami a belső kapcsolatrendszerre utal a családban. Ennélfogva a búcsúztatókat érdemes volna megvizsgálni a rokonsági rendszerek kutatóinak is.

A 3/959-es számú búcsúversből, melyben Pósa Teréz búcsúzik a családtól és a közösségtől, kiderül, hogy fia, Jenő, anyja halálakor már özvegy, míg leányai, Matild és Magdolna házasságban élnek, és két unoka is van már. A halott nagy családból származott, hiszen hét testvérét említi családostul, sőt azt is megtudjuk, hogy férjének is hét testvére volt jelen a temetésen családostul. Említi még – igaz, nem név szerint – a sógorságot, a komaságot, majd végül a szomszédságot is.

A negyvenes években még igen hosszúak voltak a búcsúversek, esetenként 15–20 versszakban közöltek információkat a halottról és rokonairól. Mára átlag 8–10 a rendelt versszakok száma, és megváltozott a búcsúztatók alaphangneme is. Kevesebb a személyes hangú ismeretanyag, amit a búcsúztató közöl, és eltűnt a név szerinti felemlegetése a rokonságnak. Példa erre Körmöci Irma búcsúztatója.

A legmegrázóbb és talán leginkább lírai a gyermekhalottak búcsúztatója. Ezek a versek mutatják meg leginkább alkotójuk, Bella János költői lelkületét. Ilyen az 5/963-as számot viselő búcsúvers, melyben a hat hónapos Mészáros Rozália búcsúzik szüleitől, testvérétől.

A búcsúztatókhoz mindig egy alkalmas egyházi ének dallamát kölcsönzi.

3/959. Pósa Teréz, 70 éves, Tóthfalu.
D.: Oh, édes Megváltóm . . .

Megszólalt a harang – temetésre hív ma,
Mert távozik tőlünk egy szerető anya;
Szemünk fájó könnye pereg az útjára,
Mert távozik tőlünk az örök hazába.

A 70 esztendő beszegte éltemet,
3 hónapi szenvedés megtörte testemet.
Hitvesem itthagyom s három hű gyermekem,
Akiket szerettem sírban sem feledem.

S ha már nem lehetek többé a tietek,
Hajoljon még egyszer felém a szívetek,
Búcsúzik tőletek a jó édesanya,
Akit már e földön semmi nem pótolhat.

Sóti György, hitvesem, tőled búcsút veszek,
52 év múlt el házas életünkben.
Hálásan köszönöm, amit tettél értem,
Szomorú özvegyem, áldjon meg az Isten.

Búcsúzom tőled is, kedves Jenő fiam,
Szomorú szívednek kettős fájdalma van.
Özvegyen maradtál, itthagyott hitvesed,
Most meg édesanyád búcsúzik el tőled.

Matilka leányom, vigasztaljon Isten,
A te emléked is él e kihűlt szívben,
Szeles Antallal s az egész családoddal,
Legyetek megáldva minden égi jóval.

Magdolna leányom s Pósa Antal vejem,
Kik könnyet hullattok gyászkoporsóm felett,
Fájó könnyeitek törölje le Isten,
S éljetek sokáig hitben, szeretetben.

Két unokám, nagyanyátok nincsen,
Mennybe szólította a jóságos Isten,
Áldást kérek rátok az egek Urától,
Őrizzen titeket minden baj s csapástól.

Hét édes jó testvérem, nagy fájdalmatokkal,
Kik hozzám jöttetek egész családtokkal,
Koporsóm fedele elzár ma tőletek,
Áldja meg az Isten testvéri szívetek.

Férjem hét testvére szeretteitekkel,
Hitveseitekkel áldjon meg az Isten.
Legyen jutalmatok hosszú, boldog élet,
Az Isten jósága hajoljon felétek.

Sógorok, sógornők, komák, komasszonyim,
Búcsúzom tőletek, keresztcsaládjaim.
Kérjétek az Istent, kegyelmezzen nekem,
S engedje, hogy egykor találkozzunk mennyben.

Összes rokonaim s minden ismerősim,
Kedves szomszédaim s hív asszonytársnőim,
Búcsúzó szavatok legyen a Mi Atyánk,
Aki a mennyekben majd örök üdvöt ád.

Édesanyám, szent Szűz ne hagyj el, légy velem,
Szent Teréz, védszentem, könyörögj érettem,
Hogy a mennyországban én is részt vehessek,
Irgalmas Isten, kegyelmezz lelkemnek.

Ámen.

Tf. 1959. febr. 12.
Kik. te. 1550.

5/963. Mészáros Rozália, 6 hónapos. Tf.
D.: Oh, emberi gyarló nem . . .

Zord enyészet kebelére száll,
Ma egy gyönge pici rózsaszál,
Oly bús ez az út, oly vigasztalan,
Visszahívó szavunk hasztalan.

Szép reménység hervadt bimbója
E koporsó kicsi lakója,
Hat hónapig élt a rózsatőn,
S már a halál martaléka lőn.

Elmegy közülünk e kis lányka,
Bánatos szüleit itthagyja,
Ne sírjatok, hogy így történt ez,
Isten titkát tudni nem lehet.

Mészáros István édesapám,
Ki örömmel tekintettél rám,
Kis leányod ma az égbe megy,
Istent kéri, élted áldja meg.

Mészáros Franciska, jó anyám,
Ne sirass, hogy elvisz a halál,
Az angyalok közé megyek fel,
Törölje le Isten könnyedet.

Nagy Mária, egy kis testvérem,
Tégedet is áldjon meg az Isten,
Örök búcsút veszek ma tőled,
Vigasztald meg jó szüleinket.

Nagyszüleim, keresztszüleim,
Keresztestvérem, rokonaim,
Isten áldását adja rátok,
És adjon nektek boldogságot.

Mily ragyogó fény vesz ma körül,
Boldogságba a lelkem merül;
Áldott légy, ó, hatalmas Isten,
Ki magadhoz felvittél innen.

/: Mindenkit áldjon meg a nagy ég,
Mely áldassék és dicsértessék.

Ámen.

Tf. 1963. jan. 18. 1600 d.

Körmöci Irma, élt 67 évet, Tf.
Dall. Gyásztemető bús sírhalma . . .

Nem dobog már, oh, nem a szív, mely jóság tükre volt,
Ajka nem szól többet hozzánk, mert bezárult néma, holt.
Kihűlt szíve, melyben annyi igaz szeretet lakott,
Szerető jó édesanya, már örökre távozol.

Itt a földön bevégeztem 67 éves életem,
Ebből súlyos betegségben három hetet töltöttem.
Nem volt már semmi örömem a nagy szenvedésemben,
Jézus s Mária szent szíve vigasztalta lelkemet.

/: Harminc év óta mint özvegy fohászkodtam Istenhez,
Hit, remény és szeretet kísérte életemet.

Áldjon meg az édes Jézus, kedves lányom és vejem,
Mint szerető édesanya tőletek búcsút veszek.
Őrizzétek emlékemet szerető szívetekben,
Kérjétek az Istent értem, fogadja égbe lelkem.

/: Ne sírjatok már érettem azért, hogy sírba térek,
Így akarta a jó Isten, legyen áldott szent neve.

Fájó szívvel búcsút veszek két kedves unokámtól,
Akiket nagyon szerettem, bennük telt boldogságom.
A Jó Isten adjon nektek áldást és boldogságot,
Ezt kívánja utoljára szerető nagyanyátok.

Isten áldjon, egy testvérem, gyászoló sógorommal,
Keresztfiam családoddal, értem imát mondjatok.
Az Úr Jézus drága szíve legyen mindig veletek,
S a Szűz Anya pártfogása alatt soká éljetek.

Rokonaim, szomszédaim és minden ismerősim,
Megköszönöm mindenkinek a végső tiszteletet.
A Jó Isten védő keze legyen mindig rajtatok,
Segítse lelkemet mennybe a ti buzgó imátok.

Összes tóthfalusi hívek, akik megjelentetek,
Kikhez nagy szeretet fűzött, végső búcsúm vegyétek.
Kísérjetek hő imával pihenni nyughelyemre,
S egykor hív szeretteimmel boldogan éljek a mennyben.

Szűz Mária társulata, jámbor asszony s emberek,
Az üdvösség jutalmában bizton hinni nem merek.
Segítsetek oda jutni és ha egykor ott leszek,
Tiértetek az Úr elé hő imával térdelek.

/: S ha majd egykor mindnyájunknak megszólal a
harsona, Velem együtt mondjátok majd
üdvöz légy, Szűz Mária.

Ámen.

Tóthfalu, 1986. június 23.
Temetés Kanizsán du. 6 órakor.

IV. Az életrajzokról

Az első életrajzát 1990-ben írta Bella János, majd 1993-ban ismét megírta élettörténetét, amit 1997-ben két alkalommal is átírt, kiegészített.

Amikor ez év szeptemberében megbeszéltük a találkozó időpontját, újfent elővette a már megírtakat, hogy októberben újabb adatokkal egészítse ki az addig papírra vetetteket.

Az életrajzváltozatok mindig, valahányszor csak hozzájuk nyúlt, újabb adalékkal bővültek. Újabb nevek, újabb történetek tették pontosabbá és színesebbé az addig megírtakat. Az élettörténet apró finomított részletei jól mutatják írójuk lelki gazdagságát és egészséges, bölcs humorát. Az idős kántor elégedett sorsának alakulásával, és a sorokból jól kiérződik a mértéktartó büszke öröm, hiszen a hivatás öröklődik a családban. Fia, ifjú Bella János immáron hivatalosan is Orom és Tóthfalu egyházközségek kántora.

Az életrajzokat olvasva néha úgy érezzük, felesleges kitérőket tesz írójuk, de ha jobban meggondoljuk, ezek a kitérők segítenek megérteni az életút állomásait és a kis faluközösség sorsát is.

Mellesleg a vele készített interjúból világossá vált, hogy egy ember és egy közösség történetében nem léteznek kitérők, hiszen minden, ami körülötte és vele történik, sorsszerű. Ezért úgy tartottuk helyesnek, hogy változtatás nélkül adjuk közre a két változatot *Dokumentum*, illetve *Vissza emlékszem gyermek-korom éveire* címmel.

Dokumentum

Bella családból származtam a Nagyapámat Bella Istvánnak, a nagyanyámat Sári Annának hívták. Nyolc családjuk volt öt fiú és három leány, ezek közül három fiú, hősi halált halt az első világháborúban. Az én apám neve Bella György az anyám neve Gyuris Mária volt. Négyen voltunk testvérek, három leány és egy fiú. Egy kis testvérem kétéves korában meghalt. Én János 1917. január 17-én születtem a Tóth József birtokán. Volt neki öt-hatszáz hold földje. A lakóháza a mostani plébánia öreg épülete volt. A templomot is ő építtette közel száz évvel ezelőtt. A templom és a parokja téren voltak munkásházak, ezek között volt két kocsma, kovács és bognár műhely. Épített még egy csendőrlaktanyát és öt iskolát a tanyavilágban. Ezek közül Tóthfaluban volt egy iskola, de ezek előtt volt egy régi iskola amelyben az apám végzett hat osztályt. A nagyapám ötven évig kocsisa volt a Tóth úrnak, amiért tiszteletdíjat kapott egy kis zacskó aranyat. Én iskolából mikor kimaradtam pásztornak adtak a szüleim, azután fizikai munkás lettem, jártam kapálni, aratni és a cséplő munkán is részt vettem néhány évig. Azután itt a faluban leszerződtem cipész-papucsos inasnak. Mikor felszabadultam nyolc évig dolgoztam a szakmámban. A Tóth úrnak egy fia volt aki hétéves korában meghalt. Így nem maradt utód és a Tóth úr rábizta az összes birtokát egy Fajfer nevű mérnökre, aki szétosztotta a birtokot többféle célokra. Hagyott a rokonoknak, az árváknak, a tűzoltóknak, a templomnak, a plébániának és a szegény munkásainak 72 házhelyet. A mi házunk az akkori kastéllyal szemben volt. Az első ház 1926-ban épült. A falu amikor felépült szépen fejlődött az iparág. Volt három üzlet (bolt), két kocsma, két kovácsműhely egy bog-

nárműhely, két asztalos, egy kádármester, két borbélyüzlet és ami a legfontosabb egy pálinkafőző. Én kisgyerekkoromban a zenét kedveltem, az első hangszerem hegedű, azután a harmonika volt s végül az orgona lett a legkedvesebb hangszerem. Elsőbb magányúton kezdtem tanulni zenét, később egy kántor által kaptam egy diplomát, így lettem hivatalos kántor 1945-ben a Tóth faluban. Húsz éve nyugdíjba vonultam, fiam lett az utódom, de még mindig énekelek, segítek a fiamnak. Nyolcvanéves vagyok ötvenkét éves szolgálatommal, mindvégig a Tóth faluban. Itt születtem és itt is maradtam. 1946-ban esküdtünk feleségemmel, ötvenegy évig éltünk együtt, két hónapja hogy meghalt. Így most megváltozott a sorsom, egyedül élek a családjaim pártfogásával.

A templom Tóth úr idejében nem lett fölszentelve, sokáig üresen állt. A templomszentelés 1927-ben volt. Két évig kéthetenkint volt mise vasárnap. Kanizsáról, Adorjánról és Oromhegyesről jöttek az atyák. 1929-ben október hónapban jött az első plébános Szabó Dénes személyében. Eddig 12 lelkiatya tett szolgálatot a hitközségünknél. Az első időkben tanítókántorok voltak. Azután következtem én a mai napig. Az első harangozó Tóth András volt, utána Hubai József 35 évig. Azután voltak mások is. Most már nem kell harangozó, mert villamosítva vannak a harangok. Négy harang van. Az első harangot Tóth József hozatta, amit a katonák a háború alatt szétvertek és elvittek. A kántor és a harangozó a fizetésen felül hat-hat hold földet kapott és lakást. De ezeket mind államosították 1945-ben. Azóta az önkéntes adományokból kapjuk a fizetést. A templomot Szabó plébános úr rendezte be a föld jövedelméből. Tárgyak a következők: három oltár, szószék, keresztkút, stációs képek, új padok, szobrok, szines kövezet és egy gyönyörű Angszter orgona. 1942-ben készült. A temető 1931-ben lett fölszentelve. Hogy mennyi a sír nem tudom, én ezerötszáz halottat kísértem ki a temetőbe. Az első halott egy asszony volt, Erdélyi Istvánné. A kálvária a hívek jóvoltából épült, a siralomházat kb. 18–20 éve építették.

Tóth úrnak nem volt tervében a templom építése. Ő fürdőt akart építeni a kastély és a csendőrlaktanya között. Öt helyen beletört a fúró, tehát ez a terve nem sikerült és ekkor határozta el, hogy templomot épít. A mérnökök a Tornyosi templom mintájára építették fel. Azután kezdett épülni a falu, melynek Tóth falu lett a neve. A falut tiszta magyarság lakja. A hitközséghöz hatezer hívő tartozott, Bogarastól a csantavéri határig, az oromi terület és a zentai országútig. Most már csak fele hívő van, mert Oromon is megalakult a Vikária és templomot építettek. Bogarason szintén templom épül. A Szabó pl. úrnak volt szép fekete fiákere két jó lóval és azon utazott be a városba. Tizenkilenc évig volt közöttünk. 1944-ben elhurcolták és szörnyű módon kivégezték. A templomunkat 1942-ben kirabolták, elvitték a kelyheket. Aki ezt tette a plébános úr a szószékről megátkozta, hogy annak se testi se lelki nyugalma ne legyen. És mi történt, az illető bevonult katonának és megszökött úgy hogy a kanizsai téglagyár

gödrében éhen halt meg. A másik személy pedig égési sebeket kapott, külföldre menekült és ott halt meg. Tehát beteljesült az atya szava.

Most visszatérek a szolgálatom kezdetére, énekkart szerveztem kb. harminctagú fiatalsággal. Kilenc kántor tanítványom volt. Az ifjúsággal zenét tanítottam, ezek közül néhányan zenekart alakítottak. Többféle hangszeren játszottunk, volt hegedű, harmonika, citera, harmónium, tambura és melodika. Több mint száz fiatallal, diákokkal foglalkoztam. Nekem a zene volt az életem. Kisgyermekkoromban megszerettem, de még most is ebben van a gyönyörűségem. Egy időben színdarabokat is szerveztünk az ifjúsággal. Mindig a szépet és a jót szerettem. Dohányzás, szeszesital nem érdekelt, a zene és az ének volt a mindenem. Akik az énekkarban voltak névünnepükön zeneszóval, énekkel köszöntöttük (meglepetésszerűen). Évi szabadságon csak egyszer voltam, így múlt el rajtam a nyolcvan esztendő. Most már a fáradtságomért, munkámért az égiektől várom a jutalmat.

Tóthfalu, 1997. VIII. 28.
Bella János nyg. kántor.

Vissza emlékszem gyermek-korom éveire

Az első tanító 18 éves korában kezdte meg a tanítást. Nagyon pontos és szigorú volt, de nagyon szerette a nép, mert nagyon népszerű volt. Mink ekkor az iskola közelében egy nagy tanyára költöztünk. Én ötéves lehettem. Hárman jártunk egyszerre iskolába, én az elsőbe, a két nővérem harmadikba és negyedik osztályba. A hittanórát is ő tartotta. Egy alkalommal nem tudtam helyesen felelni és beleverte a fejem a táblába. (Azért lett lapos a homlokom.) A gyerekeket pedig úgy büntette meg, hogy ráhasaltak a padra és pálcával kiporolta a nadrágot. A lányoknak pedig félrehúzta a szoknyájukat és pácával körbe körbe forgatta őket. Tisztálkodásra is nagyon ügyelt. Akiknek piszkos volt a nyaka, vagy a füle, két diák kivezette a kúthoz és tégladarabbal súrolták télen a hideg vizzel. Nagyon ideges ember volt, négy osztályt tanított, volt mikor százon fölül voltunk. Szabad idejében külön foglalkozott az idős emberekkel, az írástudatlanokkal. Külön foglalkozott a zenészekkel, ismertette velük a kottát, mert a régi zenészek csak hallásból muzsikáltak. Néhány évig kántor is volt, a diákokkal énekelt a templomban hegedűkísérettel. Később hozatta meg a harmóniumot, ami még megvan a templomunkban. Tűzoltóparancsnok is volt. Színdarabokat is tanított a fiatalokkal, amiről megvan a felvétel. Még külön sokat foglalkozott a diákokkal, tanította az államnyelvet, tornát, focizást és különböző játékokat. És amikor majálisra összejött az öt iskola, mindig a tóth-falusiak győztek. Reggel mikor bejött az osztályba felálltunk és így köszöntöttük: Dicsértessék a Jézus Krisztus. Mikor pedig hazafelé indultunk, fölsorakoztunk párosával és annyit mondott a tanító úr, ha találkoztok

valakivel hogy köszöntitek. Dicsértessék a Jézus Krisztus és ezzel elindultunk. Az úton volt egy vigyázó, és aki az úton rendetlenkedett vagy kiabált azt a vigyázó felírta és a következő napon föltette az íróasztalra. És kezet fogott a nádpálcával. Olyan packákat tudott adni, hogy csillagokat láttunk.

Ahol laktunk iskola mellett a nagy tanyán a tulajdonost Losonc Lajosnak hívták (mellék néven bakveréb), mert olyan kis büszke ember volt. Nyolcvan lánc földje volt és nagy alkoholista. Majdnem mindennap részeg volt. Ezért átadta édesapámnak a birtok vezetését, mert máskülönben elzüllötte volna az összes vagyonát. Minden kocsmát ismert és sokat mulatott a rezesbandával. Nagyon szeretett veszekedni, a kocsisát, aki félt tőle, lepofozta. Egy alkalommal másik kocsisa volt, pofon akarta vágni, elkapta a kezét és megharapta, utána leugrott a kocsiról, kivette a kerékszöget, és Bogarasról három kerékkel érkezett haza. A kocsis pedig gyalog ment utána.

Egy alkalommal Bogarason mulatott és meglátta a Sándor király képet a falon és bottal belevert ezekkel a szavakkal, hogy mit keres ez a bocskoros itt. A csendőrök letartóztatták és azt mondták, hogy nem látjuk többé a Losonc urat. Két hét múlva kiengedték, ügyvédet fogadott, a bankokból fölvette mind a pénzét és ez a cirkusz húsz lánc földjébe került és ezzel el lett intézve az ügy.

Egy alkalommal szintén részeg volt, és láttuk, hogy a vállán fejsze van, és jött a szobánk felé. Be akart jönni, de mivel bezártuk az ajtót, a fejszével elkezdte verni az ajtót, és akkor hagyta abba, mikor beleszorult a fejsze. Nyolc évig laktunk nála, felmondtak a gazdának és eljöttünk a felépített tóthfalusi házba. Ekkor én tízéves lehettem. Ebben az időben szentelték fel a templomot.

Tóthfalu, 1997. X. 17.
Bella János nyg. k.

Irodalom

Biacsi Antal: Kis délvidéki demográfia. *Életjel.* Szabadka, 1994

Dr. Györe Kornél–Dr. Pavle Tomić: *Opština Kanjiža.* Prirodno-matematički Fakultet, Novi Sad. Institut za geografiju, Novi Sad, 1982

Kunt Ernő: *Temetők az Aggteleki-karszt falvaiban.* Debrecen, 1978

Papp György: *Kanizsa és környéke földrajzi neveinek adattára. II.* Újvidék, 1989

Schram Ferenc: *Turai népszokások.* Szentendre, 1972

Szabó László: *A népi társadalom változásai az Alsó-Garam mente magyar falvaiban (1900–1974).* Debrecen, 1986

Bózsó Ildikó

A MARTONOSI KÁNTOROK

Beszámolóm alapjául Dongó Ferenc munkája szolgál, *A martonosi egyházközség története* címen írt összefoglalója, ami 1975-ben jelent meg kis példányszámban, az egyházközség 200. évfordulójára. Összeállításában segítségére volt az akkori plébános, Kovács József és Gulyás M. Fulgencia nővér.[1]

A martonosi kántorok kronologikus sorrendje a következő:

1794. Az első hivatalos kántor Hajós Antal.
1802–1820 Répovits József
1823 Hajós Antal

A következő 16 évről nincsenek adataink, a kronologikus sor itt egy időre megszakad.

1839-től újra Répovits József, majd fia, Répovits Márton a kántor.

1881. I. 21–1892. XII. 31.	Almási László
1893. I. 1–1893. XII. 31.	Papp Márton
1894. I. 1–1897. XII. 15.	Perr Gyula
1898. I. 1–1922	Tóth Miklós
1923. XII. 21–1934	Farkas József
1935. I. 20–1939. XI. 21.	Király László
1939. XI. 21–1940. XII. 31.	Tőzsér Nándor
1941. I. 1–1942. V. 1.	Schmidt Antal
1942. V. 1–1945	László György

1945–1995 a martonosi nővérek: Gulyás M. Fulgencia és Akácz Mária Narcissa, Kárász Anna és Bagi Romarika
1995-től Úri Ede

Dongó Ferenc feljegyzéseiből kitűnik, hogy a mindenkori martonosi kántorokat igen nagy figyelem övezte. A közösségi élet középpontjában álltak, és erkölcsiségük, tehetségük nem volt mindig elegendő ahhoz,

hogy megvédje őket a körülöttük dúló érdekellentétektől és a zavaros politikai változásoktól.

Hatvannégy év alatt (1881–1945) Martonoson 9 kántor működött. Legtöbbjük csak igen rövid ideig tölthette be posztját. Haláláig, vagyis 24 éven át, egyedül csak Tóth Miklós kántoroskodott Martonoson (1898–1922). Pontos, lelkiismeretes, ám meglehetősen rideg és durva kántora volt a falunak.

A többiek leköszönnek, leváltatnak vagy elűzetnek.

A sort Papp Márton nyitja meg (1893. I. 1–1893. XII. 31.). A feljegyzés szerint Papp Mártont feltételesen választották kántorrá, mivel anyagi helyzete csak tanítói oklevél megszerzésére volt elegendő. Kántori oklevéllel viszont még az egyéves határidő után sem rendelkezett. Ettől kezdve a hitközség képviselő-testülete két pártra szakadt. Egyik párt elkeseredetten harcolt Papp Márton megmaradásáért, a másik párt a kíméletlen felmondás mellett kardoskodott. Végül felmondanak Pappnak, és a kántori állás megszerzését kettős diplomához kötik: tanítóihoz és kántorihoz.

Ebből az időből ránk maradt a kántori fizetés meghatározása is. A martonosi kántor fizetése: páronként fél véka búza és 6 krajcár stólapénz, búcsúztatóknál versenként 10 krajcár; fűtőanyagra 58 forint; örökösmisék után 35 forint; ostyasütésre 5 forint; valamint ingyenes lakás: két szoba, konyha, kamra, istálló és kert.

Mindez a jövedelem a következő kántornak már nem lehetett vagy nem volt elég. Perr Gyula (1894–1897) Gyulafalváról kerül Martonosra, jelentős szavazati többséggel választják meg. Ám 1896-ban már panaszt emelnek az Érseki Hatóságnál, miszerint ő búcsúztatásokkor önkényes díjat szab, és írnoki állást vállalt a községházán, ennek következtében elhanyagolja kántori kötelességeit. A vádak részben igaznak bizonyulhattak, mert Perr Gyula 3 évi kántoroskodás után leköszön tisztjéről.

Tóth Miklós személye egy időre megnyugtatja a kedélyeket, hosszan és háborítatlanul tölti be a kántor mindenkori funkcióját. Halála után viszont Farkas József körül már nem csendes az egyházközség, újra vádakkal, periratokkal telik meg a levéltár. Róla a következőket olvashatjuk Dongó Ferenc feljegyzéseiben:

„Szabenyi Dezső hitk. képviselőtestületi elnök szorgalmazására komoly támadást indítanak ellene. Ezt a támadást Werner Mihály plébános is támogatja. 1933. 09. 10-én felmondanak Farkas József kántornak, ám Budanović Lajčo püspök nem hagyja jóvá a felmondást, mire Werner plébános erősen méltatlankodó levelet ír a püspöknek, abban kéri a felmondás jóváhagyását. A felmondás oka: 1. Itteni állampolgárság hiánya. 2. Büntetett előélet."[2]

A vitának az 1934 körüli zavaros politikai helyzet vet véget. Farkast és családját kitoloncolják az országból. Juhász András bácsi, aki akkor

még kisgyerek volt, ma így emlékezik vissza: „Farkast átdobták családostul Magyarországra, a lányát mink, kisgyerekek bámultuk, mer' nagyon csinos vót."

1934-től már eltekintünk Dongó Ferenc fejlegyzéseitől, a saját gyűjtéseim során szerzett adatokra meg élő adatközlők visszaemlékezéseire is támaszkodhatom.

1934-ben próbaidőre Adáról egy 17 éves fiatalember érkezik Martonosra, aki mestere az orgonának, és gyönyörű hangon énekel. Ő Király László, akit a martonosiak azonnal a szívükbe zárnak, és ma is szeretettel és sajnálkozással emlegetnek. Werner Mihály, az akkori plébános viszont nem kedvelte őt, mást akart a helyére, ám mind a hívők, mind pedig a képviselőség Királyt választotta meg. A vetélytársát a nép még ma is „kecskekántor" csúfnéven emlegeti a remegő hangja miatt. Király László nagyon tehetséges kántor volt, felkarolta a dalárdát, átvette a Katolikus Keresztes Egylet vezetését, színdarabokat írt és rendezett. Szervező tevékenysége, tehetsége a figyelem középpontjába állította. Dávid Jusztina még ma is emlékszik Király gyönyörű karácsonyi énekeire, zenedarabjaira, amelyeket nagy valószínűséggel saját maga szerzett. Juhász András a következőket mondja Király külsejéről:

„Nem túl magas, vékony, nagyon egyenes tartású, derék – azt lehet rá mondani. Nemcsak a nagyra mondják, ugye, hogy derék, hanem rá is illett, derék vót, kerek arcú, szép külsejű, megnyerő ember."

A fiatal, vidám kántorlegény életében (már szinte sablonszerűen, ahogy az a történetekben lenni szokott) a lányok, a szerelem hoz változást, törést. Király László saját kezűleg írt Emlékirataiban olvashatók erre vonatkozó feljegyzések is. Az Emlékiratot a plébániának ajándékozta. Dongó Ferenc olvasta és idézett belőle, valamint Anna nővér is forgatta az iratot. Az én kezemben sajnos nem volt. A jelenlegi plébános, Savelin Zoltán szerint az irat már nincs a plébánia könyvtárában, sorsa ismeretlen. Kénytelen vagyok egyrészt Anna nővér emlékezetére hivatkozni, másrészt pedig Dongó Ferenc idézetét átvenni.

Anna nővér így vall: „Én 1981-ben kerültem a martonosi zárdába, és még akkor is élénken emlékeztek Király Lacira. Olvasgatás közben ráakadtam kéziratára, borzasztóan viccesen írt, emlékszem, hogy így valahogy fogalmazott: Igaz, hogy Nyuszika nem valami szép kislány és nem is nagyon okos, de azért udvarolok neki, mert az apjának nagyon jó bora van."

Dongó Ferenc idézete már egy másik, és végzetes szerelemre vonatkozik. Király így ír:

„Ezek az évek ragyogó ifjúságom évei a nehézségek ellenére is. Boldog voltam, szinte szabad és szerelmese az életnek. Mellékesen: szerelmes is voltam B. O.-ba, örültem az orgonámnak, az énekkaromnak, egyszóval a sikernek. Sajnos nem sokáig tartott. Időszakos ivási kényszer (dipso-

mania) betegség vett erőt rajtam, ami nem azonos az alkoholizmussal . . ." (Király László: *Martonosi emlékfoszlányaim*, 15. l.)[3]

Juhász András bácsi is suttogva, szemérmesen beszélt egy bizonyos lányról, aki szerelmi csalódást okozott Királynak:

„Mikor ő aztán szerelmi csalódott lett, akkó osztán ekezdett iszogatni, és ebbű kifolyólag került aztán el innét. Elég baj vót az űneki, hogy úgy a szivére vette, neki ez lett a veszte, de amúgy nagyon tehetséges vót, az orgona úgy szót a kezibe, hogy öröm vót hallgatni."

Anna nővér állítólag a mai napig sem tüntette el a harmóniumról a borosüveg és pohár által hagyott árulkodó nyomokat.

Werner Mihály mivel már amúgy sem kedvelte az ifjút, semmiképp sem volt hajlandó elnézni a kántorának, hogy gyakran hajnalig maradt a Katolikus Kör ivóasztalánál, és utolsó pillanatban érkezett a reggeli misékre. Kettejük viszonya igen kiéleződött. Király László, többek sajnálatára, 1939. XI. 30-án lemond állásáról.

A nővérektől tudom, hogy Zalaegerszegre került, ott is kántoroskodott, családot alapított, négy gyereke született, és ott is halt meg.

1939-ben Tőzsér Nándort választják meg kántornak, de csak rövid ideig működhet, mert 1940-ben behívják katonának. Nem mondanak fel neki, csak helyetteséül választják Schmidt Antalt (1941–1942). Tőzsér Nándorra így emlékezik vissza Juhász András:

„Emlékszek így a kinézésire, mintha most is látnám, ezen a fél száján engedte ki a hangot, oszt, ugye, a népnek furcsa vót, úgyhogy ű se vót közkedvelt a nép körében."

Ez részben érthető is, hiszen nehéz lehetett helytállni Király népszerűsége után.

Schmidt sem volt rokonszenves egyéniség, már csak azért sem szerették a falusiak, mert valamennyiük szerint kitúrta állásából Tőzsért, akinek édesanyját és húgát kellett eltartania. Nem is maradt sokáig Martonoson. 1942-ben felmondott, és beállt vasutasnak.

László György (1942–1945) időtlen kerül Martonosra kántornak, őt az 1945 körüli események űzik vissza Magyarországra. Ettől kezdve a martonosi zárda tisztelendő nővérei látják el a kántor feladatát. Fulgencia és Narcissa nővér vezetése alatt jó hangú, több mint 30–40 férfiból és nőből álló egyházi énekkarról van tudomásunk. 1981-től Anna és Romarika nővérek helyettesítették a kántort, de 1995-ben betegségük miatt kénytelenek visszavonulni.

Ekkor kerül Martonosra a jelenlegi kántor, Úri Ede, aki egyébként a tóthfalusi kántor, Bella János tanítványa. Kispiacról került hozzánk. Feladatai mellett éneket tanít, hitoktatóként segédkezik Zoltán atyának, és van egy kis tanítványa, aki már ügyesen játszik az orgonán.

A kántorok kivétel nélkül mindannyian fontos szerepet töltöttek be Martonos vallási és művelődési életében. Munkájukkal az egyházat, a hívőket és a közösséget szolgálták és szolgálják.

Jegyzetek

[1] Dongó Ferenc: *A martonosi egyházközség története.* Római Katolikus Plébánia, Martonos, 43–47. l.

[2] Dongó Ferenc: *A martonosi egyházközség története.* Római Katolikus Plébánia, Martonos, 1975, 45. l.

[3] Uo. 45–46. l.

Adatközlők

1. Bagi Romarika tisztelendő nővér
2. Dávid, szül. Kalmár Jusztina
3. Juhász András
4. Kárász Anna tisztelendő nővér
5. Savelin Zoltán plébános

Irodalom

Dongó Ferenc: *A martonosi egyházközség története.* Római Katolikus Plébánia, Martonos, 1975

Nagy Abonyi Ágnes

BALASSY GYULA, A ZENTAI KÁNTOR

A kántorságot is, ahogyan minden mesterséget, tanulni kellett. Valamikor létezett kántorképző iskola, de miután megszűnt, egyesek saját magukat képezték, mások idősebb, tapasztalt kántortól tanultak. Néhány tanítóról, akik kántortanítói diplomát szereztek, tudjuk, hogy a falu művelődési életén kívül az egyházi zenei életben is tevékenykedtek. Burány Ferenc például Kalocsán diplomált, 1919-től kezdve néhány évtizeden át Felsőhegyen tanított, de emellett pár évig a kántori teendőket is ellátta.

Balassy Gyula (zentai kántor)

Miklósváry Jenő (kántor)
(Géni bácsi – Balassy Gyula nagyapja)

A kántor tulajdonképpen orgonista, kórusvezető s egyben előénekes a templomi istentiszteleteken, temetéseken. Gyakran a vallásos zenei élet irányítója, karvezető és zeneszerző is.

A kántorság, illetve a szakmával járó zenei tehetség általában öröklődött. Közismert szólásmondás: jó kántornak jó a torka. Az anekdotákban a kántorokat éles hangjukról, tréfálkozó kedvükről, borivó természetükről ismerjük meg.

Barna Gábor előadásából is kiderült, hogy gyakran egy-egy családban több generáció továbbvitte e foglalkozást, így kántordinasztiák alakultak ki. Egy tanult kántor hivatását, személyét, közösséghez való viszonyulását és tevékenységét szeretném bemutatni, mégpedig Balassy Gyula példáján keresztül. Az előzőekben felsorolt általánosságok Balassy Gyula zentai kántorra is vonatkoznak. A Balassy kántordinasztia történetét Novoszel Andor: *Így a koma*... című novellájának idézetével indítom útnak:

„Amikor Zenta városában öreg Benedek Elek volt az apátplébános, a kántor Miklósvári Jenő, akinek mestersége és állása örökségképpen apjáról, Antalról maradt rá. Miklósváry Jenő, akit az egész város és környék csak kántor Géninek vagy Géni bácsinak hívott, jómódú házakkal és földbirtokkal rendelkező uriember volt... Miklósváry Géninek öt csodaszép, igen művelt leánya volt. Mari nevű leánya már tizenkétéves korában olyan művészien játszott zongorán, hogy Liszt Ferenc, ki Reményivel a hatvanas években Zentán hangversenyezett, el akarta vinni művészi körútra Miklósváry Marit, azonban Géni bácsi nem adta oda, mivel a kis Mari még akkor főzni nem tudott. Már pedig uri házakból a kisasszonyleányokat addig nem adták ki, amíg a nevelésök be nem fejeződött, ehhez pedig hozzá tartozott a főzni tudás.

A kis Mari tökéletes művésznő lett ugyan, de soha művészi körútra nem ment. Férjhez ment Elme Imre temerini kántorhoz, boldog és sok gyermektől megáldott házas életet élt s most bár elmult már nyolcvan éves, még ma is él özvegyi körében, az egész falu szeretetétől és tiszteletétől környezve."[1]

Miklósváry Marinak (aki 1847-ben született, 1932-ben halt meg – általam tett megjegyzés) négy lánya született, a harmadik közülük Anna, akit Ninának hívtak 1907-ben férjhez ment Balassy Mihály jegyzőhöz. Három fiuk született: Imre, Mihály és Gyula. Közülük a legfiatalabb, Gyula lett kántor.

Írásommal az ő emlékének adok tiszteletet most a halála után. Balassy Gyula halálával Zenta egyik legnépszerűbb polgára távozott közülünk.

Mivel Balassy Gyulával nem készíthettem interjút (1997. március 26-án hunyt el), felesége, Balassy (született Molnár) Ibolya révén sikerült közvetlen adatokat szereznem életéről, munkamódszeréről. Emellett néhány ismerősének visszaemlékezése alapján alkottam képet tevékenységéről.

L. P. Chr.

Despiza † magyarul ...

Kedves uram!

Megigértem Önnek, hogy a helyzet Zalán november hó közepe táján ismi fogok. Ezen igéretemet csak most váltom be, mert nem voltam iskolaházi. Magyarországon voltam.

A Kántori kérdésben még mindig nem alakult ki teljesen a helyzet. De úgy látszik, hogy az Ön személye kerül felszínre és a hatkörös képviselők többsége Ön mellet van, mert az a tanító, akiről itt léte alkalmából emlitést tettem s aki itt küntes volt, úgy látszik hiába igyekszik, addig még nem lett vezető helyettes, úgy a kántori állás betöltetlen. Ha dec. 15 ig

/.

Finta János plébános
1. levél (kántorkérdés)

Pacséron született 1913. január 3-án. A polgári iskola négy osztályát Újvidéken kitűnő eredménnyel végezte el. Kántorjelölti vizsgát 1931. IV. 30-án tett.

1931. május 1-jétől Temerinben segédkántorként dolgozott az év végéig. 1931 decemberében Finta János plébános Felsőhegyre hívta. Nagy visszhangja volt a kántorválasztásnak, amelyet a helyi lapban[2] kántorháborúnak[3] tituláltak, jogosan, hiszen a falubeliek és a közeli tanyasiak, főleg a hölgyek a jóvágású Berecki kántor mellett álltak, s nemtetszésüket fenyegetéssel, tojás- és göröngydobálással fejezték ki. Sőt rendőri beavatkozásra is szükség volt. Végül mégis Berecki József, a régi kántor lett a vesztes. Új kántornak a közgyűlés Balassy Gyulát választotta kétévi időtartamra 1932. január 1-jétől 1934. január 1-jéig.

Érdemes itt megállni egy pillanatra. A kántor személye nagyon fontos lehetett a nép számára, ha még a megválasztásába is be próbált avatkozni. A felsőhegyi plébánián, majd Szabadkán, Budánovics püspöknél is többtagú küldöttség járt a régi kántortanító érdekében. A püspök kijelentette azonban, hogy kántort választani nem a népnek, hanem a hitközségi képviselőknek van csak joguk. Finta János, az akkori felsőhegyi plébános 1931. december 3-án írt levelében értesíti Balassy Gyulát, hogy „A kántori kérdésben még mindig nem alakult ki teljesen a helyzet."[4] Majd így folytatja:

„De úgy látszik, hogy az ön személye kerül felszínre és a hitközségi képviselők többsége Ön mellett van, mert az a tanító, akiről ittléte alkalmából említést tettem s aki itt kántor volt, úgy látszik, hiába iparkodik addig még nem lessz visszahelyezve, így a kántori állás betöltetlen. Ha dec. 15-ig nem kerül vissza, akkor a kántori állásról lekésett. A mostani kántor nagyon erőlködik és mindent megmozgat, hogy tovább is ő kántorizáljon, de hát ő erre nem számíthat, mert hiányzik nála a képesség és a képzettség, no meg az oklevél ami a legfontosabb. A nép közt agitál s sok pártfogót szerzett magának, a képviselők közül is 5-6 mellette van, de hát hiába erőlködik . . ."

A következő levélben csak ennyit ír:

„Kedves Uram!

A 28-án megtartott közgyűlés 11 szavazattal 3-mal szemben 1932 jan 1–1934. jan 1-ig tehát 2 évi időtartamra id. kántornak megválasztotta. Azonnal intézkedjék, hogy 1-én megkezdhesse működését.

Tisztelettel,

Gornji Breg 1931 dec. 28-án

Finta János plébános"

Balassy Gyula az 1931. XII. 22-én írt kérelmére[5] végül kedvező választ kapott. 1932 januárjában kezdte kántori működését, és édesanyjával Felsőhegyen élt. Felsőhegyről vonult be katonának. A katonaság

után Újvidéken élt, majd Zentára került. 1942-ben megnősült, elvette Molnár Vince és Ivánovics Flóra lányát. Két gyermeke született: 1943-ban Anikó lánya, 1944-ben Gyula fia.

Kántori oklevelet 1934. január 18-án szerzett Szabadkán. Hat tantárgyból kellett vizsgáznia.[6] Pályakezdésekor nagy tanítómestere Léh Fülöp volt. Rokoni kapcsolatban állt Gyulával. (Léh Fülöp Gyula nagynénjének a férje volt.) Sok ismerősre és barátra tett szert. 1941-től énekoktatóként dolgozott a zentai gimnáziumban. A Szűz Mária Nevé-

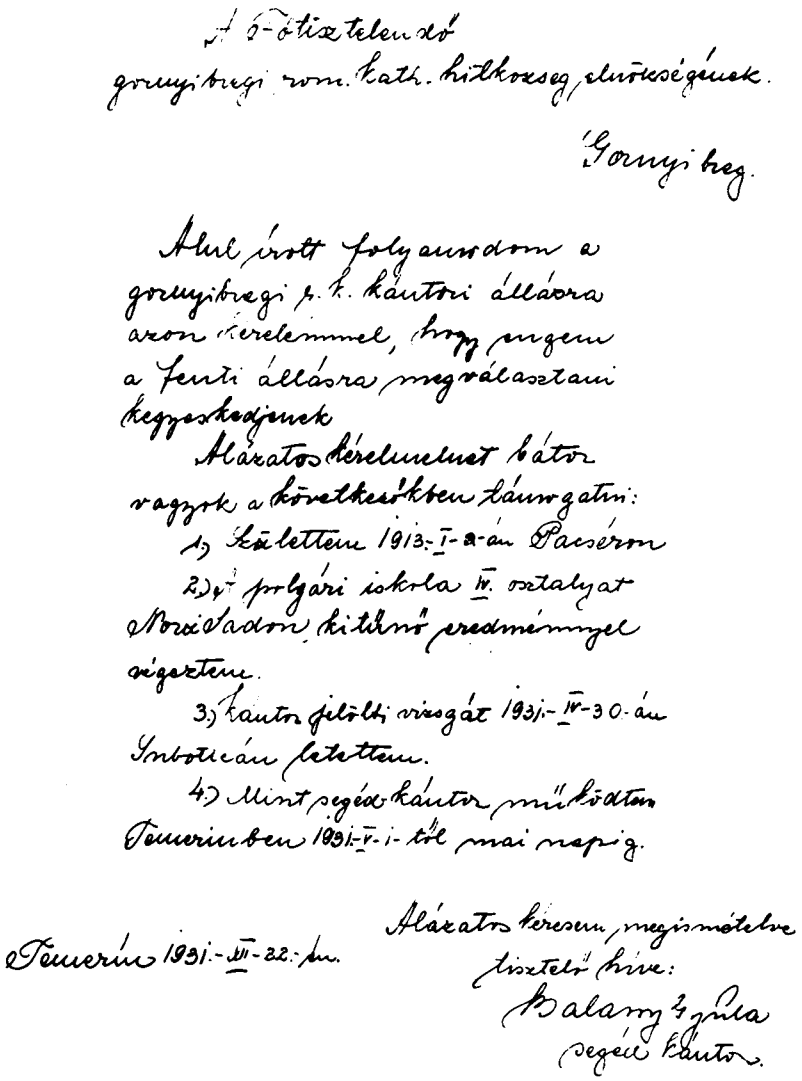

A 6-ötiztelendő
gornyibregi rom. kath. hitközség elnökségének.

Gornyibreg.

Alul írott folyamodom a gornyibregi r. k. kántori állásra azon kérelemmel, hogy engem a fenti állásra megválasztani kegyeskedjenek.

Alázatos kérelmemet bátor vagyok a következőkben tanúsgatni:

1.) Születtem 1913.-I-2-án Pacsérom

2.) A polgári iskola IV. osztályát Novisadon kitűnő eredménnyel végeztem.

3.) Kántor jelölti vizsgát 1931.-IV-30-án Szabadkán tettem.

4.) Mint segéd kántor működtem Temerinben 1931.-V.-1-től mai napig.

Temerin 1931.-XII-22.-én.

Alázatos kérelem, megismételve tisztelő híve:
Balassy Gyula
segéd kántor.

ről elnevezett újvidéki egyházközség Szent Cecília énekkarának vezetője néhány évig. (Felesége őrizgette Gyula iratai között a 85. jubileum alkalmából, '78-ban kiadott emléklapot.)

Balassy Gyulát 1940-ben szerződtették a Szent István-kápolnába. 1964-ig szolgált Fábri Jenőnél. Ezután pár évet szünetelt a kántorsággal, a cipészszövetkezetben, majd a cukorgyárban dolgozott. 1965-ben a Szent Antal-templomba került Mester Illés atyához, s haláláig ott dolgozott, megszakítás nélkül 18 évet. Mindössze 63 évig volt kántor.

Erős akaratáról, határozott jelleméről ismerték, szerette a hivatását, még betegen, törött karral is ment orgonálni. Megbetegedvén egyik napról a másikra abbahagyta a cigarettázást. Pedig szerette a társaságot, és sokszor szórakoztatta a városban vendégszereplő hírességeket. Mulattak, ettek, ittak, dohányoztak hajnalig.

A vasárnapi szertartásokon kívül a templomi ünnepeken, valamint közérdekű rendezvények alkalmával orgonán, zongorán játszott és énekelt. Legtöbben azonban temetésre hívták, halottat búcsúztatni. Temetési szertartáskönyvét, illetve ima- és énekeskönyvét (*Lelki gyöngyök.* 1921, Budapest) vitte magával a temetésre is. A hozzá fordulók kérésének igyekezett eleget tenni, tekintet nélkül a vagyoni állapotukra, illetve társadalmi helyzetükre.

A búcsúztató szöveget általában a halott legközelebbi hozzátartozója rendelte meg. Személyesen, szóban közölte a fontos adatokat vagy leírta őket. Például így:

„Keczeli Mészáros Lukács, szül. Zentán, 1916. okt. 5-én, 75 éves, néhai Keczeli M. Júlia, szül. Bajmokon özvegye.

Búcsúztató: A gondozótól, nővérétől és családjától, a többi rokontól, jó barátától valamint a szomszédoktól.

Ének: (valami szép éneket válasszon!)

Ma d.u. 15 órakor temetik – alsóvárosi temető –.

Hirtelen, Horti József 57

Felesége 35 év házas.

Lánya és fia párjaikkal, Anyósa.

Nászai – Nászasszonyok.

Komái és komasszonyok, + lányuk unokahúga,

Összes rokonság, koma, barátok.

20-án 3/4 4 órakor."

A búcsúztatók szövegét minden alkalomra, a meglévő szövegek segítségével újraírta. A gondosan megfogalmazott halotti búcsúztatókat eleinte kézzel, később írógéppel vetette papírra, ezekből összesen 125 darabot számoltam össze. Az elhunyt neve, életkora és néhol halálának oka szerepelt a lap első sorában. Mivel leginkább a legközelebbi hozzátartozója rendelte a búcsúztatást, feljegyeztette a búcsúzó családtagok számát, rokon-

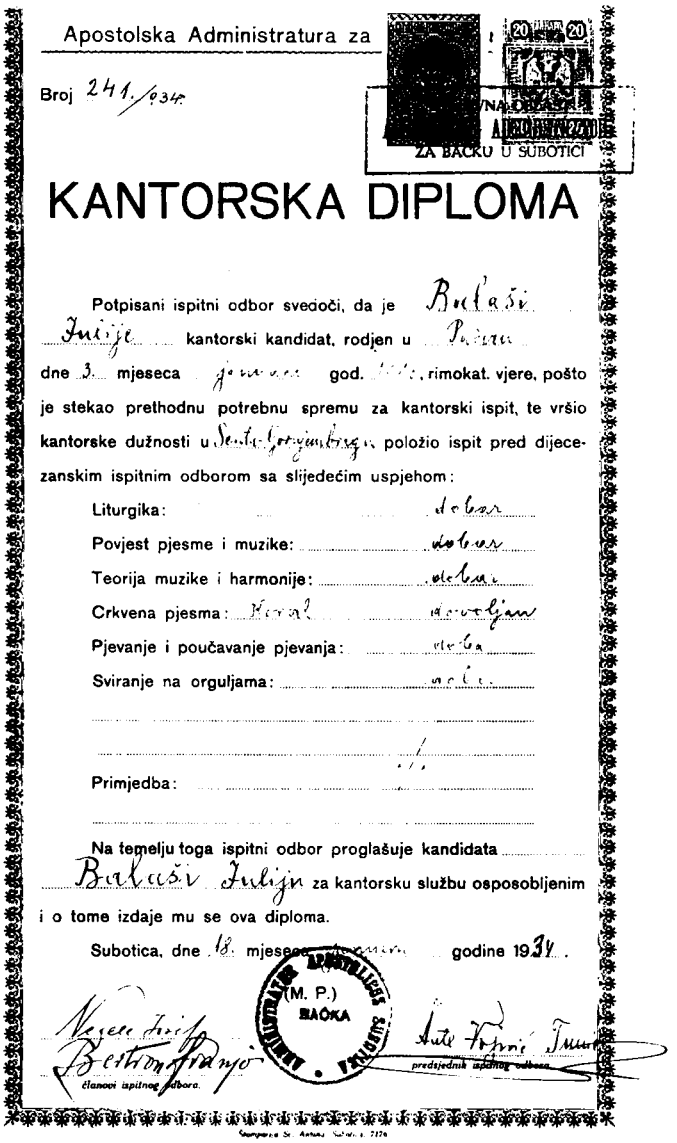

Apostolska Administratura za

Broj 241./934.

ZA BAČKU U SUBOTICI

KANTORSKA DIPLOMA

Potpisani ispitni odbor svedoči, da je Balaši Julije kantorski kandidat, rodjen u Pivnici dne 3. mjeseca januara god. [illegible], rimokat. vjere, pošto je stekao prethodnu potrebnu spremu za kantorski ispit, te vršio kantorske dužnosti u Sentiljanu, položio ispit pred dijecezanskim ispitnim odborom sa slijedećim uspjehom:

Liturgika: dobar

Povjest pjesme i muzike: dobar

Teorija muzike i harmonije: dobar

Crkvena pjesma: Koral narodjan

Pjevanje i poučavanje pjevanja: dobar

Sviranje na orguljama: dobar

Primjedba:

Na temelju toga ispitni odbor proglašuje kandidata Balaši Julijn za kantorsku službu osposobljenim i o tome izdaje mu se ova diploma.

Subotica, dne 18. mjeseca januara godine 1934.

(M. P.) BAČKA

Članovi ispitnog odbora.

predsjednik ispitnog odbora.

sági viszonyát, néhány régebbin a nevét is. Ezek behelyettesítésével, kis változtatással régi búcsúztatókból újak születtek. A géppel írott szövegen ilyenkor kézzel írott javítások, beszúrások szerepelnek.[7] A búcsúztatók szövegéből sokszor az is kiderül, hogy melyik évszakban írta őket a szerző.

A búcsúztató szövegek az elhunyttal kapcsolatban a következő információkat tartalmazzák: életkora, családi állapota, közösségi élete, vagyoni

helyzete és a halál beálltának oka. Más kategóriába tartozik az öngyilkosok, a vadházasságban élők, a kereszteletlen gyermekek búcsúztatása, a 60-as évekig ugyanis a pap nem temette el azokat, akik nem tartoztak a hívő közösséghez. Egyetlen öngyilkos-búcsúztatót találtam Balassy Gyula kéziratai között, amely 1987-ben íródott. Érdemes lenne ezeket a búcsúztató szövegeket szociológiai, nyelvi s más szempontokból is elemezni. Balassy Gyula halotti búcsúztatói közül választottam néhányat.

Huszák Ibolya, 18 éves

Hull a fájdalomnak nehéz könnye fölém,
Kegyetlen halálnak kezébe estem én.
E borzasztó végzet elválaszt már engem
Egész családomtól, kiket úgy szerettem.

Óh, mily megrendítő e szomorú végzet,
Fiatal korban is elszállhat a lélek.
Legszebb ifjú korban ért engem a halál,
Itthagyom szerettim s lelkem a mennybe száll.

Drága, jó szüleim! Édesanyám s apám!
Fájóan könnyeztek lányotok válásán.
Utolsó szavammal rátok áldást kérve,
Sok-sok jóságtokért legyen az ég bére.

Édes, jó testvérem! Te is megkönnyezel,
Mikor testvéredtől végső búcsút veszel.
Minden lépésedre Istenáldást kérek,
Lelkemmel én mindig köztetek élek.

Jöttetek búcsúzni két édes nagyanyám
Itthagylak titeket életem tavaszán.
Könnyeket hullatva vigasztalódjatok,
Érettem az Úrhoz hő imát mondjatok.

Nagybácsik, nagynénik s hat unokatestvérem!
Az Isten áldását rátok szívből kérem.
Családjaitokban boldogan éljetek,
Fönn a magas égben könyörgök értetek.

Összes rokonaim és kedves szomszédok!
Minden ismerősim és kik jelen vagytok!
Isten szent áldását adja tireátok,
Engem vár a gyászsír, most istenhozzátok!

Ámen.

Zenta, 1988. VIII. 5.

MARÓTY MÁRIA 90
+- ~~Szabó Franciska~~ ~~84.éve~~.

Az ír visszavette élkem
Elszólitá lelkemet,
Elfáradott,aggott testem
Megtörött,kiszenvedett.
S én ki 90 éven át
Tartozkodtam köztetek,
Elhagyom sóraitokat
Óh halandó emberek.

Ti,akik még ittmaradtok
Tekintsetek énreám,
Ne vágyakozzatok nagyon
A hosszú élet után.
Uram! én gyerlő szolgálód
Beléd vetek csak reményt,
Hogy kegyesen megbocsájtasz
Minden gyarlóságomért.

E reményben megnyugodva
Indulok Uram feléd,
Hogy elötted könyörögjek
Édes unokáimért.
Könny ne hulljon,jaj ne essék
A sziv fájjon csendesen
Szunnyad sokszor elfáradott
Nagyanyátok ~~XXXXXXXX~~.édesen.

CONDOLO

Összes kedves,jó rokonság,ÉSENGEITET
~~Ős énhozzám tartózók Békességes-szomszéd~~
Békességes szomszédokkal
Végsö tiszteletadók!
Isten kezé vezéreljen
E mulandó élten át
S adjon boldog lelketeknek
A mennyekben jobb hazát.

Amen.

Zenta,1983.lo.4.

Halottbúcsúztató
(Így javított Balassy Gyula a szövegbe, hogy újra felhasználhassa)

(. . .) Laufer

Szenteltvíz cseppje száll koporsóm falán,
Áldást kér az egyház távozó fiára.
S egy új, boldog élet virradását várom,
Csak hőn szerettimet hagyom e világon.

Ami ellen nem lel az ember mentséget,
Én is most elértem e szomorú véget.
Íme, mai napon sír ölébe zárnak,
Mint martalékát a kegyetlen halálnak.

Óh, mily megrendítő e szomorú végzet,
Bármely pillanatban elszállhat a lélek.
Hiszen váratlanul ért engem a halál,
Itthagyom szerettim, s testem a sírba száll.

Ámen.

Zenta, 1985. VI.

Hirtelen. Matykó Verona, 73 éves

Hull a fájdalomnak nehéz könnye fölém,
Váratlan halálnak kezébe estem én.
E borzasztó végzet elválaszt már engem
Párom s családomtól, kiket úgy szerettem.

Óh, mily megrendítő e szomorú végzet,
Pillanatok alatt elszállhat a lélek.
Ilyen hirtelenül ért engem a halál,
Itthagyom szerettim, s testem a sírba száll.

Édes, kedves férjem! Életem hű párja,
Arcodat záporként mossa a könny árja.
Óh, de ne szomorkodj, e válás nem örök,
Látjuk mi még egymást a csillagok fölött.

Szeretett, jó lányom, akit úgy szerettem,
Kedves jó vejemmel könnyeztek mellettem.
Édes unokámmal vegyétek áldásom,
Imádkozzatok, hogy menny legyen szállásom.

Jó unokahúgom s unokatestvérek!
És kedves nászuramra istenáldást kérek.
Búban, fájdalomban Isten vigasztaljon,
Minden lépéstekre ezer áldást adjon.

Összes rokonaim és kedves szomszédok,
Minden ismerősim és kik jelen vagytok,
Szálljon rátok áldás s búcsúmat vegyétek,
E végső szavakkal most a sírba térek.

Ámen.

Zenta, 1983. X. 18.

A halotti búcsúztatók szövegeinek megírásához mintának a következő nyomtatott kiadványt használta: Újházi Miklós endrődi kántor: *Róm. Kath. Halotti Búcsúztatók*, Gyoma, 1904.

Jegyzetek

[1] Novoszel Andor: *Így a koma . . .*, 1928

[2] *Sentai Friss Újság*: 1931. december 30., 1932. január 1., *Sentai Újság* 1932. január 3.

[3] Tőke István: *Mosolygó Tisza mente* című anekdotagyűjteményében is megtalálható a híres kántorháború története.

[4] Lásd az 1. számú mellékletet: Finta János plébános levelei

[5] Lásd a 2. számú mellékletet

[6] Lásd a 3. számú mellékletet

[7] Lásd a 4. számú mellékletet

Irodalom

Bartha Elek: *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórjában I.* és *II.*, Debrecen, 1995

Novoszel Andor: *Így a koma . . .*, Zenta, 1928, 42. és 47. l.

Tőke István: *Mosolygó Tisza mente*. Zentai, Zenta környéki élcek, régi anekdoták, Újvidék, 1983

Tripolsky Géza

KÁNTOROK TORKA

A magyar kántor szó a latin cantorból származik. Jelentése: énekes (cantare – énekelni). Olyan egyházi szolgálatról van szó, mely kiegészíti, változatosabbá teszi a misét és egyéb szertartást. Énekel és a templomban harmóniumon kísér. A jó kántort a hívők mindig értékelték, s a fizetségen kívül „nyakolajjal" kedveskedtek neki.

Szülővárosomban már a két háború között is öt katolikus templom volt, tehát ennyi képzett vagy betanult kántor is. Jegyzetekre és most már emlékezetemre is támaszkodom a felsorolásoknál.

A fölsővárosi Szent István-plébániának egy esperese és egy káplánja volt. A templom 1911-ben leégett, de az 1909-ben épült plébánia egy részét gyorsan átalakították kápolnává, ahol rendszeresen miséztek, illetve még most is tartják a szertartásokat. A harmincas években Fodor György látta el a teendőket. Kántortanító volt, de az iskolában már nyugdíjazták. Később egy Müller nevű kántort alkalmazott Tamás Ferenc esperes. A kántor teljes munkaidővel dolgozott nappal, éjszaka viszont bizonyára nem sokat alhatott, mert az is előfordult, hogy figyelmetlenül végezte munkáját. Egy alkalommal a miséző esperes fel is kiáltott a hívek segítségét kérve: – Ugyan, szóljanak már neki, hogy hagyja abba! – A múlt század nyolcvanas éveiben épült a Jézus Szíve nevét viselő alsóvárosi templom. Ugyancsak két papja és városszerte ismert kántora, Kopasz Kálmán. Nagyon népszerű ember volt, ismerte az egész város. A kántorság mellett biztosítási ügynökséggel is foglalkozott. A legtöbb biztosítási szerződés késő ősszel járt le – amikor már forrt a bor. Akkor még Zentán igen sokan termeltek szőlőt, és a kántor úr tudta, hogy mikor forr a „rámpás", amit ő „murcinak" nevezett. Kellő áhítattal mondta ki a nevét.

A kántor legönállóbb munkája a temetésen való éneklés. A szertartást ő beszéli meg a hozzátartozókkal. A megbeszélés általában egy

üveg jófajta „targyival", illetve „papramorgóval" kezdődik. Szóval a megboldogult valamelyik családtagja átnyújtja az üveget. Aztán közli, hogy kitől kell név szerint búcsúztatni. Elsők a családtagok, utolsók a barátok, ismerősök. Minél több a név, annál nagyobb a számla. Alkudni nem lehetett, mert akkor a kántor úr megfázott, és végigköhögte a búcsúztatót.

A harmincas években a halottat a lakóházban ravatalozták föl, és onnan díszes gyászkocsin szállították a koporsót, általában a legközelebb levő temetőbe. Az alsóvárosi temetőbe menet az utolsó út gyakran egy gyógyszertár előtt vezetett el. Tulajdonosa, dr. Bánffy Boldizsár, a gyászmenet elhaladtakor lehúzta a vasredőnyt és a rajta levő, éjszakai ügyeletre szolgáló nyitásnál figyelt. Kopasz kántor úr úgy időzítette a kísérőéneket, hogy a patika ajtaja közelében kezdte énekelni, hogy „Halál ellen nincs orvosság". A redőny mögött álló gyógyszerész barátja meg így válaszolt: „Nincs az apád f...a!" Ez a játék addig tartott, míg a kántor élt, mert ő távozott el előbb.

A század elején épült fel a harmadik katolikus templom. Magánalapítványból készült a Szent Antalról elnevezett épület, ezért hívta a nép Keczeli-templomnak is. Jámbor és tudós plébánosa, dr. Flitner Béla gimnáziumi hitoktató is volt, ezért a legszükségesebb papi teendőket végezte. Vasárnap délelőtt az ő vezetésével vonultunk a diákmisére. Állandó kántora nem volt, másik plébániától kapott segítséget, vagy a zenében valamennyire jártas kisiparos vállalta a kántorságot. Négy esztendeig hallgattam én is az igehirdetést nála, amit két jókora pofonnal hálált meg. Az a gyanúm, hogy csak ezek a pofonok csattantak el négy év alatt prédikáció közben.

A város nyugati szélén épült a múlt század végén a Kis Szent Teréz-kápolna. A két háború között hosszú ideig Gere Vince volt a plébános. A papi teendők mellett humanitárius akciókat szervezett (szegénykonyhát tartott), és kulturális programokat rendezett. Zenta központja a város nyugati széléről kapta a művelődést. A múlt évben, a Zentai csata 300. évfordulóján helyezték el a Szent Teréz-templom alapkövét a még meglevő kápolna közelében. Ezt már Gere Vince plébános nem érte meg. A kápolna kántorát szintén Gerének hívták. Semmiben sem jeleskedett különösen, hacsak azt nem említjük, hogy a templomban énekelt, a szatócs üzletében meg árult.

Zenta északnyugati részén századunk harmincas éveiben épült az Assisi Szent Ferencről elnevezett templom. Ismert és állandó kántora nem volt, ezek betanult személyekből kerültek ki. A templom plébánosa, Fábry Jenő viszont művelődésünk kiemelkedő egyénisége volt. A város monográfiájához két füzettel járult hozzá, és magyar népdalokat gyűjtött.

A második világháború után

A felszabadítások és megszabadítások gyorsan hatottak. A szerzetesrendek jó részét feloszlatták, vagyonukat elkobozták. A női rendek megmaradt nővérei a plébániákon helyezkedtek el, s vállaltak minden munkát, a kántorságtól a padlómosásig.

– A Szent István-kápolna kántora a közelmúltig Ivanka nővér volt – egy csupa szív és lélek szerzetes nő. Most nyugdíjas, és munkáját (inkább hivatását!) egy fiatalabb nővér látja el.

– Jézus Szíve templomában az egyházi zenét kedvelő plébánosnak énekkara van. A templomon kívüli szertartásokban két segédkántor segíti.

– A Szent Antal-templom állandó, de most már elhunyt kántora, Ballasy Gyula helyett alkalmi megoldással oldják meg a kérdést. Balassy jó kántor és minden egyéb munkát vállaló ember volt (könyvelő). Egy időben ő és megboldogult barátja, dr. Bodor István jogász a város külterületén levő kocsmák felügyeletét végezte. A nagyevő és nagyivó cimborák mindenre fölfigyeltek. Még azt is tudták, hogy a Felsőhegyen működő Maksi péknek a kemencén kívül borospincéje is van, és úgy „suba alatt", a kenyér mellett a jófajta nedűt is méri. Egy napon meg is érkeztek az „ellenőrök". A mesternek sok munkája volt, és beterelte az urakat az első szobába. Nem sok idő múlva ismét bement, és egy sült malacot meg két palack bort tett az asztalra. A pék dolgozott, de az ellenőrök sem tétlenkedtek. Úgy egy óra múlva ment be Maksi a vendégekhez és csodálkozó, tágra nyílt szemmel látta, hogy az asztalon a tepsiben malaccsontok vannak meg két teljesen üres palack. Előbb csodálkozott, aztán megkérdezte:

– Hun malac?

Bodor jogász úrnak viszont mindenre volt válasza. Nagyot csapott a pocakjára, és így szólt:

– Betereltük az ólba . . .

– A Kis Szent Teréz-kápolnában Nagy József esperes mellett Viktor Vencel állandó kántor működik.

– A Szent Ferenc-templom plébánosának, Fazekas Ferencnek a kántora, Bolyos István Péterrévéről jár Zentára hetenként 3–4 napon. A mise kísérete mellett a temetéseknél is közreműködik. Jó hangja és megfelelő képzettsége van, de az utazás gátolja a munkáját . . .

Milyen anyaggal rendelkeznek?

A régebbi és újabb anyagokat írják át a fiatalabb kántorok. A búcsúztatók állandó dallamára maguk készítenek szövegváltozatokat. A búcsúztatók öröklődnek, s a kántorok ezeket adaptálják, tehát elkészítik a megfelelő változatot aszerint, hogy ki a halott, illetve milyen

kívánságuk van a hozzátartozóknak. A kántor a halott nevében búcsúzik a házastárstól, a gyerekektől, unokáktól, élő testvérektől, rokonoktól, komáktól és komaasszonyoktól, szomszédoktól, barátoktól, ismerősöktől. A kántor nem mindig remekel. Lehet baj a hallással, a verseléssel, főleg a szótagok számával. Gyakran hallunk kínrímeket.

A temetési szertartás három részből áll. A koporsóba tétel és virrasztás az első (ha a háztól temetnek). A pap és a kántor által végzett kikérés és búcsúztatás a második, a sírbatétel a harmadik.

A búcsúztatók közül kiválasztottunk egy viszonylag rövid szöveget. Kiss Lajos kántor énekelte Hegedűs Sándor 47 évesen elhunyt halottnál.

Búcsúztató

Le kellett számolnom – e földi élettel
Sírba szállok máma – 47 évemmel
Egy pár sóhajtás volt – csak az elmúlásom
Nem is mentem által – nagy haláltusákon.

Hamar ide értem – gyorsan jött halálom
Nem hittem, hogy napom – ily hamar leszálljon
Tegnap még nekem is – világított a nap
Máma meg itt fekszem – bezárt koporsóban.

Ily mulandó a lét – vége szakad hamar
Mikor nem is várjuk – a gyászsír eltakar.
Rátok is hirtelen – jött e súlyos csapás
Váratlan a nehéz – lesújtó sötét gyász.

Ki is hitte volna – ezt még tegnap reggel
Hogy máma elvisznek – tőletek örökre
Jaj, de bizonytalan – e földön az élet
Senki sem tudhajta – hogy mikor ér véget!

Búcsút sem mondhattam – végső perceimben
Az utolsó útra – nem készült el lelkem.
Hová legyek most már – Istenem előtted,
Aki életemet – oly hirtelen vetted.

A bűnösök iránt – nagy a Te irgalmad
Kegyességed, hiszem – engem is meghallgat
Kérlek, irgalmazz meg – én bűnös lelkemnek
Mellyel íme mostan – végbúcsúba kezdek.

Jöjj hát Boros Anna – kedves feleségem
Egyedül hagylak most – szomorú özvegyem
Magad viseled már – az élet terheit
Nehéz lesz jól tudom – mert férjed nem segít.

Harminc évig éltünk – együtt békén veled
Bajban és örömben – te osztoztál velem.
Hirtelen megválva – azt kívánom neked
A jó Isten áldjon – minden ügyeidben.

Jöjj Hegedűs Teréz – szeretett jó lányom
Hallgasd édesapád – szavát még utolszor
Ferenc István vőmmel – legyen boldog élted
Áldjon meg az Isten – most már benneteket.

Hegedűs Erzsébet – másik kedves lányom
Kiss vejemmel – búcsúm fogadjátok
Úgysem láttok engem – többé az életben
Áldjon benneteket – most már a jó Isten.

Harmadik jó lányom – te Hegedűs Anna
Hogy temetésre jössz – ugye nem gondoltad
Dobó István vőmmel – aki most érkezett
Áldjon meg az Isten – míg a földön éltek.

Négy kedves unokám – kiket úgy szerettem
Megáldlak titeket – mielőtt elmegyek
Segítsen és védjen – Isten benneteket
Hogy jó szülőitek – öröme legyetek.

Hegedűs Sándor jó – apám Isten veled
Sírba viszem ma a – tetőled nyert nevet.
Koncz Erzsébet anyámmal – áldjon a jó Isten
Öreg napjaitok – teljék békességgel.

Boros György apósom – áldjon meg az Isten
És veled anyósom – Szabó Erzsébettel.
Árva unokátok – Gyurika veletek
Még e földön soká – boldogan éljetek.

Öt élő testvérem – búcsúzom tőletek
Mielőtt a gyászsír – elfödi testemet
Párjaitokkal és családjaitokkal
Éljetek sokáig – Isten áldásával.

A feleségemnek – két élő testvére
Köszönöm most már, hogy – engem tiszteltetek
Párotokkal együtt – búcsúzom tőletek
Családjaitokkal – áldjon ég titeket.

Szabó István komám – tőled is búcsúzom
A síromba vivő – utolsó utamon
Halász Julianna – jó komasszonyommal
Áldjon meg az Isten – s minden családoddal.

Darabos István is – kedves keresztapám
És Böndör Mária – kedves keresztanyám
Végső szóm hozzátok – hirtelen távozva
Áldjon benneteket – az ég és föld Ura.

Isten veletek is – nászok, nászasszonyok
Keresztgyermekeim – tőletek is válok
Legyen az éltetek – e földön boldogság
Áldja élteteket – már a Szentháromság.

Goór István sógorom – te is vedd búcsúmat
E világon hozzád – utolsó szavamat
Öreg Erzsébettel – jó feleségeddel
Éljetek még itten – teljes békességgel.

Még ifjú Goór István – jöjj unokaöcsém
Végbúcsúmat vegyed – gyászsíromnak szélén
Horváth Ilonával – és kislányotokkal
Áldjon meg az Isten – míg szívetek dobban.

Összes rokonaim – kedves szomszédaim
Végtiszteletemre – egybegyűlt vendégim
Hirtelen távozva – nektek is kívánom
Titeket az Isten – egyenként megáldjon.

Most már kegyes Jézus – adj nyugtot testemnek
És adj menyben üdvöt – én bűnös lelkemnek!

Ámen.

Beszédes Valéria

EGY SZABADKAI KÜLVÁROSI KÁNTOR TEVÉKENYSÉGE

Bevezető

Furcsa kettősséggel találkozunk, ha a kántor tevékenységét nem falusi környezetben, hanem olyan városban vizsgáljuk, ahol a polgári kultúra elemei keverednek a falusi örökséggel. Amióta Szabadkán újjászervezték az egyház életét, s a hívek lelki gondozását a világi papok vették át, az itt működő kántoroknak a feladatköre igen sokrétű volt. A város első kántora Romich Simon volt. A várostól 60 forint fizetést kapott, ezenkívül a stólapénzből is részesült. Mivel a tizennyolcadik század elején Szabadka lakóinak a száma kicsi volt, a kántor jövedelme nagyon csekély lehetett, mert a városi tanács a közterhek viselése alól is felmentette, igaz, csak azután, hogy a kalocsai érsek közbenjárt a kántor érdekében. A XVIII. és a XIX. században a templom zenészeit a város szerződtette, mivel az egyházi tevékenységük mellett világi feladatokat is el kellett látniuk. Az itt működő egyházi muzsikusoknak a XIX. század elején magasabb képesítésük volt a kántori hierarchiában, valamenynyien karnagyok voltak, mert a városban már 1803-ban megszervezték az egyházi zenekart. Ezért a városi tanács mindig olyan kántorokat választott ki, akik a zenekar vezetéséhez is értettek. A város zenei életének megszervezésében is fontos feladatot vállaltak.

A XIX. századi egyházi zenészek nemcsak kántori tevékenységet folytattak, az ő nevükhöz fűződik a zenei oktatás megszervezése is. A korszaknak jelentős zeneszerzői voltak, miséikkel túlnőtték a város határait. Arnold György jó néhány bunyevác nyelvű egyházi éneket komponált, lejegyezte a bunyevác egyházi népénekeket, melyeket még napjainkban is énekelnek, először próbálkozott a zenei oktatás megszervezésével. Munkásságát Miocs József és Kenyeres Kovács Márta méltatta. A múlt század hatvanas éveiben Arnold gyermekei voltak a Szent Teréz-templom kántorai, akik az egyházi zenélés mellett zenei neveléssel is foglalkoztak.

Az első világháború után lényegesen megváltozott a kántorok tevékenysége. Világi feladatok elvégzését már nem várta el tőlük a város, nem az szerződtette őket, tevékenységük leszűkült egy-egy plébánia területére. Az igényes zenélés azonban továbbra is fontos része maradt tevékenységüknek. Fehér Ödön karnagy vezetésével ekkor éli fénykorát a ferencesek templomának Cecília énekkara. Temetéseken a karnagy nem vett részt.

Hogy a múlt század híres kántorkarnagyai elláttak-e olyan feladatokat, melyek inkább a falusi környezetre jellemzőek, nem tudjuk, mert erről nincsenek levéltári adataink. Feltételezzük azonban, hogy igen, hiszen nem valószínű, hogy a város parasztpolgár lakóinak más volt a mentalitása, mint napjainkban. Tormásy Gábor a szabadkai főplébánia történetében ismertet néhány halotti szokást, arról is szól, hogy a temetési menetben több alkalommal is megálltak, elénekelték a Liberát, majd elmondták a feloldozó imát. A XIX. század végén a háromszorinégyszeri feloldozó imát már nem mondták, de a gyászmenet megállt, mert a jámbor nép úgy vélte, hogy ha a megállások elmaradnak, az elhunyt hazajáró lélek lesz. Noha Tormásy könyvében nem említi a halotti búcsúztatókat, mégis úgy véljük, hogy ebben az időben az itteni kántorok már a gyászénekek dallamára elbúcsúztatták a halottakat. Hiszen ebben az időben működött Becsén Mezey István, akinek búcsúztató mintakönyvei közkézen forogtak, de eljutott ide több hasonló jellegű kiadvány is. A halotti búcsúztatók, a gyászmisék kiéneklései már akkor is meghatározták a város katolikus lakosainak temetési szokásait.

A hivatása gyakorlása közben

Cservenák Ferenc tevékenysége

A húszas évekig a város katolikus népessége három plébániához tartozott: a belváros Szent Teréz-, a külváros Szent Rókus-, illetve Szent György-templomokhoz. A századunk első évtizedében szervezték meg a tanyasi plébániákat: a tavankutit, illetve a nagyfényit, majd Budánovics Lajos püspöksége alatt négy újabb plébániát alakítottak Szabadka szűkebb területén. Minden plébániának külön plébánosa és kántora volt. Egymást csak helyettesíthették, ha a helyi plébános engedélyt adott rá. A harmincas évek végén a városban hét kántor tevékenykedett. Napjainkban már csak kettő teljesít szolgálatot: a Cservenák fivérek. A plébániákon többnyire nővérek, hitoktatók muzsikálnak. Temetési búcsúztatásra viszont csak a kántorok vállalkoznak.

A Cservenák testvérek nem szabadkai születésűek, a kántori teendők végzésének fortélyait Topolyán lesték el, tanítómesterük Hoffman Károly volt. Az idősebbik Cservenák fiú, Ferenc, tizenhét évesen kezdte a hivatását. Ahogy ötvenhárom év távlatából visszaemlékezik, szinte belenőtt a mesterségbe. Szülei a helyi plébánián sekrestyések voltak. Kisgyerekként kezdetben az orgonafújtatásban segédkezett, rendszeresen ministrált. Ministránsként vett részt a temetéseken. Az ötvenes évekig a lelkipásztor és a kántor mellett a végső búcsúnál két ministráló fiú is jelen volt. Kisegítő feladatuk volt, ők vitték a tömjénezőt, a plébános miseruháját, a gyászmenetben pedig a lobogót. Mindketten még az iskolai órákról is hiányozhattak, hogy kisegítsenek.

Cservenák Ferenc kántori munkáját tehát Topolyán kezdte meg. A II. világháború alatt hosszabb ideig helyettesítette tanítómesterét. A néhány hónapi munka rövid kitérő volt életében, mert 1945-ben Szabadkán, a tanítóképzőben folytatta tanulmányait, és továbbra is kisegített a szabadkai templomokban segédkántorként. Ennek következtében ugyan megszerezte a tanítói diplomát, de iskolában nem dolgozhatott. Mint segédkántor 1946. január 1-jén kezdte meg tevékenységét, s azóta az egyik szabadkai külvárosi plébánián, a Kisboldogasszony-templomban dolgozik. Muzsikálni a topolyai kántortól tanult, némi zenei képzést kapott a tanítóképzőben is, az egyház által szervezett kántorképző tanfolyamokra is szorgalmasan eljárt, valamint a szabadkai zeneiskola egyik megbecsült énektanárnőjéhez, Siflis Irmához járt órákra, hogy gyarapítsa zenei tudását. A karnagyi címet csak azért nem nyerte el, mert amikor vizsgázni akart, nem volt megfelelő szakkádere az itteni egyháznak, hogy levizsgáztassa. Elődeihez hasonlóan nemcsak a külvárosi templomhoz kapcsolódó kántori teendőket végezte, hanem Fehér Ödön távozása után évtizedekig vezette a Cecília kórust, az egyházi zene legfontosabb miséit az ő irányításával adták elő a ferencesek templomában. Világi feladatokat vállalt: a negyvenes évek közepén ő vezette a szabadkai Népkör énekkarát.

Cservenák Ferenc tevékenysége jól példázza azt a kettősséget, mely a szabadkai kántorok munkásságát jellemezte. Egyházi karnagyként a város polgári lakóinak igényeit elégítette ki, külvárosi kántorként viszont a tradicionális közösség szokásaihoz igazodott. S a kettő nagyon jól megfért egymás mellett. A város értelmiségi rétege és mások is szívesen meghallgatták Mozart, Bach műveit, de ugyanezek a hívek azt is elvárták, hogy a temetések alkalmával méltóképpen búcsúztassa el halott hozzátartozójukat. Végeredményben a fő megélhetési forrását is a temetések jelentették. Hivatása legértékesebb darabjainak is a halotti búcsúztatókat tartja, hiszen mi másért őrizte volna meg gondosan valamennyi, 1947. január 5-étől napjainkig írt szövegét, összesen 636 darab kisméretű füzetében?

A halotti búcsúztatók

A temetési szövegeket egy-egy lapra jegyzi le, s később másolja át őket a füzetbe. Valamennyi búcsúztató szöveg előtt gondosan feltünteti, hogy kinek a tiszteletére írta, hány éves volt a megboldogult, milyen volt a családi állapota. Munkássága kezdetén az elhunyt neve után több információt is felírt a megboldogultról, például *legény, hirtelen halt meg, 83 éves férj és atya, 11 éve özvegy, hosszabb ideje beteg* stb. Az első évben a versek előtt olvasható annak a halottas éneknek a címe is, melynek a dallamán megszólaltatta a búcsúztatót. A verssorok szótagszámától függően a következő dallamokra énekelte szövegeit: *Gyásztemető, Neveddel ébredek, Oh, édes megváltóm, Oh, keserves jajszó.* A búcsúztató végén olvasható az elhunyt pontos címe, a temető, amelybe temették, továbbá a temetés pontos időpontja: a dátum és az óra is.

A búcsúztatók szövegét sok esetben elkérték tőle a hozzátartozók, és – akárcsak a gyászjelentést – ezt is megőrizték. Az audiovizuális eszközök fejlődésének hatására újabban már kazettára is ráénekli a búcsúztatók szövegét. A felvételt a temetés után készítik a hozzátartozók, mert különben megzavarná a temetés áhítatát. A család a felvételt azoknak szokta utólag lejátszani, akik valamilyen nyomós ok miatt nem vehettek részt a temetésen. Újabban a kántor búcsúztatóit videóra is felveszik a gyászolók.

A halott búcsúztatása jól elkülönül az egyházi szertartáson belül. Miután a pap befejezi beszédét s elmondja utolsó imáját a halott lelki üdvéért, és mielőtt indulnának vele utolsó útjára, akkor lép elő a kántor s kezdi meg a búcsúztató éneket. Amíg Szabadkán otthon ravataloztak, ha nem esett az eső, akkor a búcsúztatásra az udvaron került sor. Amióta a temetőben ravatalozzák fel az elhunytat, azóta a búcsúztatás a ravatalozó előtt történik. Miután leszögezik a koporsót, s kiviszik Szent Mihály lován, a pap elmond még egy-két vigasztaló szót, imát, ekkor következik a kántor éneke. Ahogy Bartha Elek megfogalmazta: a

„búcsúztatás a halott fizikai jelenlétének záróaktusa, szavai, főként a befejező formulák a holttest fizikai eltávolítását készítik elő". Ez a végső alkalom arra, hogy az elhunyt a kántor közreműködésével kapcsolatot teremt a hozzátartozóival. A búcsúztató után a megboldogult végleg elszakad családjától, a test a sírba, a lélek a keresztény hitvilág szellemében az örök élet világába kerül, melyre minden alkalommal a búcsúztató szöveg záró szakasza utal.

A búcsúztatók szövege

A búcsúztatás szövegét a temetés előtti napon beszéli meg a kántorral a temetést intéző hozzátartozó. Elmegy a lakására, s gondosan felsorolja, hogy kik azok, akiktől név szerint kell búcsút vennie az elhunytnak. A beszélgetés folyamán a kántor érdeklődik a halott földi életéről, halálának körülményeiről, hiszen Szabadkán nem úgy van, mint faluhelyen, hogy többé-kevésbé ismerik egymást az emberek. A beszélgetés alapján fogalmazza meg azután a búcsúztatót. Rögtönzésre nincs lehetőség, hiszen versbe kell foglalni a mondandóját, s egy halottas ének dallamára kell énekelnie. Nem lenne érdektelen valamennyit átolvasni, már csak azért sem, mert az elmúlt ötven év privát történelmét is megörökítették ezek a szövegek. A csaknem tízezer búcsúztatóban, melyet a több mint öt évtizedes munkálkodás során megszerkesztett, megfigyelhetők mindazok a társadalmi változások, melyek térségünket jellemezték. A negyvenes és ötvenes években igen sok fiatalt temetett. Olyan katonát is búcsúztatott, akit egy év után helyeztek csak végső nyughelyére. Valószínűleg még a háborúban esett el. Ilyen volt például Hambalkó Dezső, aki 1945 januárjában Újvidéken halt meg. A halál okáról, körülményeiről a búcsúztató szövege nem sokat árult el, de hogy nem betegségben halt meg az ifjú katona, arra utal a búcsúztató:

Ifjú életem, boldog álmom
Nem valósult meg tehát,
Reményimet összetépted,
Hitegető, rossz világ.
Sírba indul, kit egy éve
Távolba sirattok,
Ráborultok koporsómra,
S omlik rá bús könnyetek,
Jó szüleim s testvéreim
Viseltek gyötrelmeket.

A későbbiekben arról is képet kapunk, mi történt egy-egy családon belül, vannak-e közöttük vendégmunkások, akik messze idegenben él-

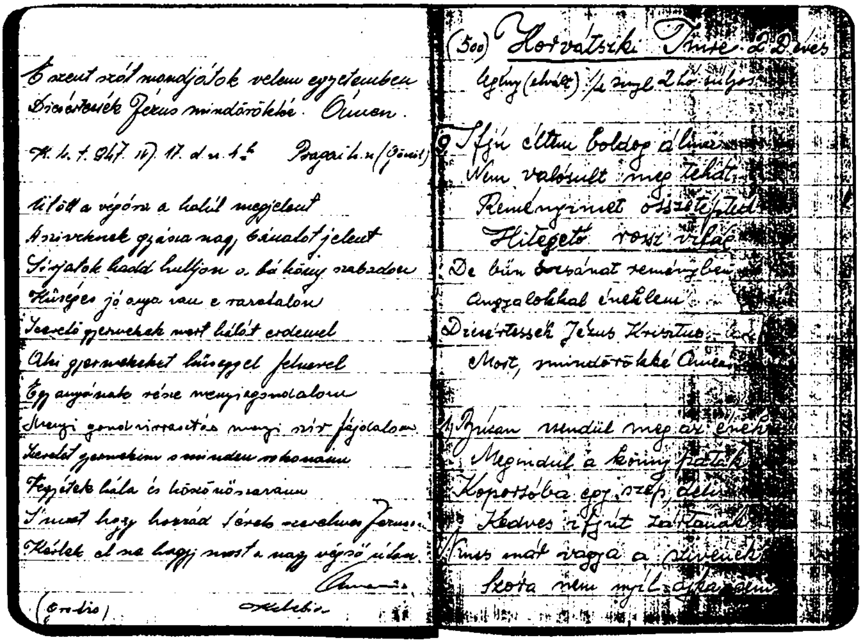

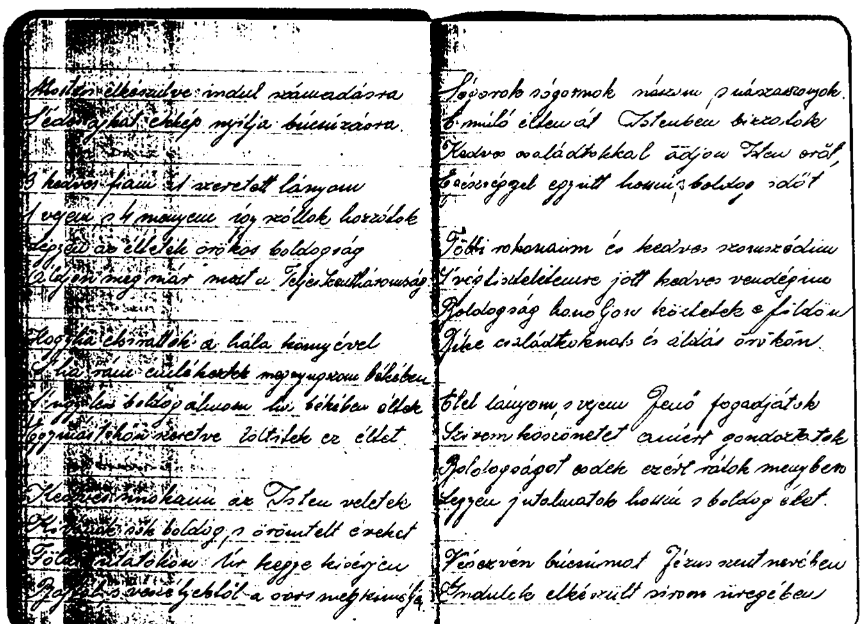

A búcsúztatófüzet néhány oldala

nek. Ha részt vesznek a temetésen, akkor azt külön kiemeli a szövegben, de akkor is megemlíti őket, illetve elbúcsúzik tőlük, ha erre nincs lehetőségük.

Követhetjük búcsúztatóiból a névadási divatot is egy-egy családban, hiszen a gyerekektől, unokáktól, esetleg a dédunokáktól név szerint búcsúzott el a kántor. A temetési szokások egy-egy mozzanatáról szintén tudomást szerezhetünk, mert külön kiemeli a szövegben azt a legényt vagy leányt, aki a halottas menetben a kiházasítatlan halott koronáját viszi.

A búcsúztatók hossza a hozzátartozók kívánságától függött. Ha nagy volt a család, akkor a versek száma is szaporodott. A kántor tiszteletdíja a búcsúztató hosszúságától függött. A nagyon szegényeket azonban ingyen is elbúcsúztatta, de ezek a búcsúztatók csak három-négy versből állnak.

Cservenák Ferenc kántori tevékenysége a hatvanas-hetvenes években teljesedett ki. Ebben az időben már nemcsak a Kisboldogasszony-plébánia híveit temette, hanem kántor híján az egész város katolikusait is többnyire ő vagy testvére kísérte el utolsó útjára. Volt olyan esztendő, amikor 400 búcsúztatót is készített. A nyolcvanas években ez a szám a felére csökkent. Az utóbbi időben havonta tízen igénylik a kántor búcsúztató szolgáltatását. Részben azért, mert a szabadkai egyházmegye területén a plébánosok, elsősorban a fiatalabbak, nehezen tartják összeegyeztethetőnek az egyházi szertartást a búcsúztatás tényével. Ezért a papok megpróbálják lebeszélni a gyászolókat a búcsúztatásról. Ha viszont a hozzátartozók mégis ragaszkodnak az évszázados tradícióhoz, akkor tudomásul veszik a család akaratát.

Szabadkán mindig is igen sok volt a vegyes házasság. Az elhunyt nevében rendszerint az anyanyelvén szól, még a más nyelvű közeli hozzátartozókhoz, vőkhöz, unokákhoz is. Ha a rokonok úgy kívánták, a búcsúztató éneket két nyelven is elkészítette. A szöveget azonban előbb az egyik, majd a másik nyelven énekelte el. Úgy sohasem végezte a temetést, hogy fölváltva énekelt volna. Ehhez a módszerhez a két nyelven készült versek ritmusa, illetve dallama miatt kellett folyamodnia. Cservenák Ferenc nemcsak a szabadkai magyarokat búcsúztatta el, hanem az itteni bunyevácokat is, természetesen horvát nyelven, a bunyevácok i-ző nyelvjárásában:

Evo došao je ovaj čas,
Rastati se moramo tu,
Otvoreni grob me čeka.
Lipih 25 godina
Zajedno smo živjeli,
U dobrim i zlim danima,
Uvik smo se slagali.

E szövegek dallamát pedig a horvát hallottasénekekből választotta ki. Kezdetben a búcsúztatók szövegét magyarul fogalmazta meg, azok

lefordításában Matija Zvekanović, a későbbi szabadkai megyéspüspök még plébános korában segédkezett. Később erre a nyelvi korrigálásra már nem volt szüksége. A bunyevác búcsúztatókat részben magyar minták alapján készítette, de figyelembe vette a két világháború között működő, Olka nevű bunyevác parasztkántor szövegeit is, akinek a kántori tevékenysége kizárólag a halottak méltó kikísérésében merült ki. A bunyevác szövegeket tehát minden esetben nyelvjárásban írta meg, a magyar nyelvűek pedig a regionális köznyelven szólaltak meg. Ha a vers ritmusa és a dallam úgy kívánta, akkor archaikus nyelvi fordulatokat is alkalmazott:

Ifjú éltem boldog álma
Nem valósult meg tehát,
Reményimet összetépted
Hitszegető, rossz világ.
De bűnbánat reményiben
Angyalokkal éneklem:
Dicsértessék Jézus Krisztus
Most és mindörökké. Ámen.
Búsan zendül meg az ének,
Megindul a könnypatak.
Koporsóban egy szép deli
Kedves ifjút zártanak.

A régies fordulatok gyakoribbak azokban a szövegekben, melyeket munkásságának kezdetén írt, de a későbbiek során is előfordulnak, különösen amikor nem a legközelebbi hozzátartozókat szólítja meg. Ezeket a nyelvi fordulatokat azokból a mintakönyvekből merítette, melyek tanítómesterétől, Hoffman Károlytól kerültek tulajdonába. Az egyik Sziák Andrásnak a századelőn kiadott, *Halotti búcsúztatók könyve*, a másik, melyet még napjainkban is használ, Újházy Miklós *Halotti búcsúztatók* című munkája. Ez utóbbi 1930-ban Egerben jelent meg.

Végül köszöntelek összes,
Szeretett hű rokonim,
Jó szomszédim, ismerősim,
Kik értem imát mond itt . . .

A búcsúztatók szerkezete

A magyar búcsúztató szövegek hármas tagolódására Kriza Ildikó hívta fel a figyelmet. Az ilyen típusú szerkesztés elterjedésében azoknak a mintakönyveknek volt szerepe, melyeket a múlt század végétől a harmincas évekig adtak ki az adott korszak híres kántorai. Cservenák Ferencnek

hét mintakönyve volt, sajnos, a szerzőkre és a kiadások évére már nem emlékszik. A könyvekből csak kettőt őrzött meg, a többit eladta a nála fiatalabb kántoroknak. A szabadkai kántor is ezt a hármas szerkezetet alkalmazta. A néhány versszakos bevezetőt követi a terjedelmes búcsúztató rész, melyet a másfél, esetleg kétstrófás befejező rész követ. Némi eltolódást megfigyelhetünk öt évtizedes gyakorlatában. Munkásságának a kezdetén a bevezető rész hosszabb: négy, öt, hat strófa. A hatvanas évektől ez két, de többnyire három versszakra szűkül. Kétféle megoldást választ a bevezető rész kidolgozásában: már a legelején az elhunyt nevében szólal meg, vagy pedig harmadik személyben közli a gyászoló gyülekezettel: azért jöttek össze, hogy végbúcsút vegyenek elhunyt felebarátjuktól.

Eljött hát a szomorú perc,
Melytől féltünk annyira,
Kedves férjem s hű családom,
Bezártok koporsómba.
Nincs tovább remény,
amely biztatott eddig,
Bíztunk az utolsó percig,
Majd csak jobban leszek még.

Sárgul már a fák levele,
Hull a földre egyre több.
A napsugár is fogy lassan,
Jele, hogy itt van az ősz.
Jön majd a tél, hideg fagyok,
Némaság száll a tájra,
Pedig de szép is volt minden,
Díszes tavasz . . .

E szép családra is, íme,
Mint a tájat fosztó ősz,
Megjött a szomorú élet,
Elmúlt rájuk a tavasz, nyár,
Bú tépi a szívünket,
Elveszíték édesapjuk,
S lélekben árvák lettek.

A versek bevezető részében juttathatja leginkább kifejezésre írói fantáziáját, ebben a részben szakadhat el a búcsúztatók szigorú hagyományos rendjétől. Az általunk ismert szövegekben egy esetben sem folyamodik ugyanahhoz a bevezető szöveghez, pedig megtehet-

né, hiszen édesanyákat, özvegyeket, legényeket, lányokat temetett hosszú pályafutása során. Cservenák Ferenc bevezetőiben a gyász, a fájdalom a meghatározó. Mielőtt azonban rátérne a tényleges búcsúztató szövegek éneklésére, minden esetben megpróbálja feloldani a fájdalmat azzal, hogy Isten akaratába bele kell nyugodniuk az itt maradottaknak.

De bízzatok az Istenben,
Ő vigaszt ad majd nektek,
Ha mennem kell, hát indulok,
S így búcsúzik el szívem.

Lélekben veletek leszek,
Várom imáitokat,
S az időre, míg nem látlak,
De amely nem végtelen,
Drága szeretteim,
Így búcsúzik el szívem.

A korai búcsúztatók, mint már az előbbiekben kifejtettük, lényegesen hosszabbak voltak, ennek ellenére gyakran hiányzott belőlük a feloldó szakasz, különösen amelyekben fiatalon meghalt személyek vesznek búcsút a családtól.

Búsan sír felettem az én jó hitvesem,
És egy gyászos anyátlan gyermekem.

Ha van a szíven nagy bánat,
Keserűbb már nem lehet,
Mint hogyha egy ifjú szívnek,
Itt kell hagyni éltedet,
Mindhiába minden bánat,
Oh, csak élni vágytam én . . .

A búcsúzó részben a kántornak szigorúan ragaszkodnia kell a tradícióhoz, valamint a megrendelők, a család igényéhez. Az elhunyt nevében meghatározott rendben búcsúztatja el a családját: először a házastárstól, őt leginkább hitvesemnek nevezi, de név szerint is megszólítja, majd a gyerekek következnek születésük sorrendjében, ha felnőttek, együtt említi a vőket, illetve menyeket. Ha élnek a megboldogult szülei, akkor azoktól búcsúzik, előbb az édesanyától, majd az apától, ezután említi az anyóst, apóst, őket követik név szerint az unokák, majd a testvérek, a sógorok, sógornők, komák, nászok . . . Ebben a szövegrészben a hozzátartozók kívánságát szokta leginkább versbe szedni. Köszönetet mond az ápolásért, az eltartásért, a hűségért stb. A távolabbi rokonokra, ismerősökre, munkatársakra vonatkozó szakasz, melyben nem név szerint említi a gyászolókat, panelszöveg. Ez a szakasz többnyire megegyezik

búcsúztatóiban. A befejező rész előtt, a család kívánságára még utoljára szólhat a legközelebbi hozzátartozókhoz, de a búcsúztatónak ez nem kötelező része. A befejező rész minden esetben vallásos ihletettségű, melyben a végső búcsúra utal, arra, hogy a lélek végérvényesen az öröklétbe távozzon. Munkásságának a kezdetén pontosan ügyelt arra, hogy ha a megboldogult nő volt, a Szűzanyához fohászkodott, ha pedig férfi, Jézus Krisztushoz. Később már nem tett ilyen szigorú különbséget, leginkább a következő verssel zárta a búcsúztatókat:

És most felkiáltok hozzád,
Uram Jézus, légy velem,
Értem is folyt drága véred,
Bocsásd meg bűneimet,
Hogy ott fenn zenghessem,
Dicsértessék drága szent neved,
Most és mindörökké.
Ámen.

A búcsúztatók megszerkesztésekor szigorúan ragaszkodott a magyar nyelvterületen kialakult hagyományhoz. A háromrészes szerkesztési elvet még a legrövidebb énekeinél is betartotta:

Ütött a végóra, a halál megjelent,
A szíveknek gyásza nagy bánatot jelent.
Sírjatok, hadd hulljon a bús könny szabadon,
Hűséges jó anya van a ravatalon.
Szerető gyermekek, mert hálát esdenek,
Aki gyermeket hűséggel felnevel,
Anyának része mennyi aggodalom,
Mennyi gond, virrasztás, mennyi szívfájdalom.
Szerető gyermekim s minden rokonaim,
Vegyétek hála- és köszönő szavaim.
S most, hogy hozzád térek, szerelmes Jézusom,
Kérlek, ne hagyj most el a nagy végső úton.

Szövegeinek az elkészítéséhez, mint már korábban utaltunk rá, merített a korábban említett mintakönyvekből. Ezeket azonban szabadon alakította, mindig az adott helyzetet, a hozzátartozók kívánságát figyelembe véve, természetesen hozzáadva a maga tehetségét is. Cservenák Ferenc búcsúztatóiban nem a művészi megformálás volt a lényeg. Fő célja az, hogy a hozzátartozókat átsegítse a gyász nehéz pillanatain. Kunt Ernő megállapítása, hogy a búcsúztatók ugyan szélsőséges lelki hatást gyakorolnak a gyászolókra, miközben azok lehetőséget adnak az érzelmek felszabadítására, de ugyanakkor meghatározzák azt a keretet is, melyben az itt maradottak kifejezhetik fájdalmukat. A hagyományos

közösség a gyászt, a veszteséget katarzissá fokozza, de a búcsúztató révén azt fel is oldja. Éppen ezért a kántor búcsúztatója a temetés leghatásosabb része. Talán emiatt próbálja az egyház néha erélyesebben tiltani, máskor diszkréten visszaszorítani. A pap gyászbeszéde és a kántor szövege nem egészítik ki egymást, még akkor sem, ha figyelembe vesszük a búcsúztató szövegek zárószakaszát. A hozzátartozók számára talán megnyugvást ad, hogy majd a túlvilágon egyszer találkoznak, de számukra a legemlékezetesebb, a legmegrendítőbb épp az a szakasz, amikor a megboldogult nevében név szerint köszön el a családtagoktól. Erre szoktak emlékezni, s évek múlva is fölemlegetik, milyen szépen szólt róluk a kántor.

Az évi kétszáz búcsúztató, melyet még napjainkban is megír Cservenák Ferenc, a hagyomány vitalitására utal, arra, hogy Szabadkán még az ezredvégen is úgy tartják: a család akkor adta meg igazán a végtisztességet, ha a halottat a kántor elbúcsúztatta. Hogy e szokás végóráját éljük-e, nehezen dönthetjük el. A két Cservenák fivérnek azonban még nincs utódja. Kérdés, a fiatalabb kántorok, ha lesznek ilyenek, folytatják-e ezt a hagyományt.

Irodalom

Bárth János: *Bácskai kántortanítók kontraktusai a XVIII. századból.* A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei. 18. sz., 87–91. l. Újvidék, 1974

Bartha János: *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórjában I.* Debrecen, 1995

Jung Károly: *Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások.* Újvidék, 1978

Kriza Ildikó: *Felsőnyéki halotti búcsúztatók.* Budapest, 1993

Kunt Ernő: *Az utolsó átváltozás.* A magyar parasztság halálképe. Budapest, 1987

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Dr. Balla Ferenc helytörténész – Bezdán
Dr. Barna Gábor néprajzkutató, egyetemi tanár – Budapest
Mgr. Beszédes Valéria néprajzkutató – Szabadka
Borús Rózsa néprajzkutató – Topolya
Bózsó Ildikó egyetemi hallgató – Martonos
Klamár Zoltán néprajzkutató – Kanizsa
Kovács Endre helytörténész, néprajzi gyűjtő – Doroszló
Molnár Rózsa tanítónő, néprajzi gyűjtő – Oroszlámos
Nagy Abonyi Ágnes néprajzkutató – Zenta
Palatinus Aranka néprajzi gyűjtő – Muzslya
Pénovátz Antal helytörténész, néprajzkutató – Pacsér
Mgr. Silling István néprajzkutató – Kupuszina
Törköly István nyugalmazott újságíró – Zenta
Tripolsky Géza néprajzkutató – Zenta

LÉTÜNK – társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. Kiadja a Forum Könyvkiadó Kft., Újvidék. Szerkesztőség: 21 000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1. Tel.: (021) 57–216, illetve 611–300 (600-as mellék). Előfizethető a 45700–603–8–10750-es zsírószámlára. Kérjük, a számlán tüntessék fel: „Létünk". Egyes szám ára 20 dinár, kettős szám 40 dinár. Előfizetési díj egy évre 80 dinár, külföldre, illetve külföldön 40 DEM Készült a Forum Holding Nyomdájában, Újvidéken. YU ISSN 0350–4158